Nr 161

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om byggnadsminnen; given Stockholms slott den 13 maj 1960.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt 87 § regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om byggnadsminnen.

GUSTAF ADOLF

Herman Kling

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att en lag om byggnadsminnen från och med den 1 januari 1961 skall ersätta 1942 års lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Enligt den föreslagna lagen skall byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse såsom synnerligen märklig av riksantikvarien kunna förklaras för byggnadsminne. Sådan förklaring innebär, att skyddsföreskrifter av olika slag skall utfärdas för byggnaden. Föreskrifterna avses även skola kunna gälla ett snävt begränsat område kring själva byggnaden. Eftersom byggnad enligt förslaget skall kunna förklaras för byggnadsminne även mot ägarens bestridande, innehåller lagförslaget bestämmelser, enligt vilka ägaren är berättigad till gottgörelse, därest han åsamkas skada på grund av skyddsföreskrifternas innehåll.

Förslag

till

Lag

om byggnadsminnen

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

Byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig, må av riksantikvarien förklaras för byggnadsminne.

Vad i denna lag stadgas skall ej gälla byggnad, som tillhör kronan eller utgör fast fornlämning. För kyrkliga byggnader gäller vad i annan ordning finnes stadgat.

Om skyddsföreskrifter

2 §.

I samband med att byggnad förklaras för byggnadsminne skall genom skyddsföreskrifter angivas i vilka delar byggnaden icke må ändras samt i vilka hänseenden och på vad sätt byggnadens ägare har att sörja för vården av byggnaden. Då så erfordras, må föreskrifterna jämväl innehålla, att byggnaden kringliggande område skall hållas i sådant skick, att byggnadens utseende och karaktär icke förvanskas.

Skyddsföreskrifter skola i görligaste mån utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande område. Genom skyddsföreskrifter må ägaren ej åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Hänsyn skall tagas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål.

3 §.

Om ändring av byggnadsminne i strid mot meddelade skyddsföreskrifter finnes nödvändig för att byggnaden skall vara till nytta eller sådan ändring eljest kan anses påkallad av särskilda skäl, må riksantikvarien meddela tillstånd därtill.

4 §.

Försummar ägare av byggnadsminne den vård, som enligt meddelade skyddsföreskrifter åligger honom, äger länsstyrelsen, på framställning av riksantikvarien, förelägga honom att inom viss skälig tid vidtaga erforderliga åtgärder. Sådana åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt äro oskäligt betungande må dock ej åläggas honom. Fullgöres icke föreläggandet, må länsstyrelsen låta utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

5 §.

Medföra skyddsföreskrifter sådan inskränkning i rätten att nyttja byggnad eller område, att ägaren kan förfoga däröver allenast på sätt, som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han därigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten, som upplåtits innan föreskrifterna meddelades.

Ersättning, varom i första stycket sägs, må om så finnes lämpligt bestämmas att utgå med visst årligt belopp med rätt för sakägaren eller kronan att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Om förfarandet

6 §.

Ansökan att byggnad skall förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen och om fastighetens ägare ävensom beskrivning av byggnaden. I ansökningen bör även angivas vilka omständigheter som åberopas för att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

Därest ansökan gjorts av annan än ägare eller frågan utan ansökan upptagits av riksantikvarien, skall ägaren beredas tillfälle att yttra sig.

7 §.

Då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, må riksantikvarien i avbidan på ärendets slutliga prövning för viss tid, dock högst sex månader, meddela förbud mot åtgärd, varigenom byggnadens kulturhistoriska värde kan minskas eller förstöras. Om synnerliga skäl äro därtill, må förbudets giltighetstid av riksantikvarien förlängas, dock högst med sex månader för varje gång.

Om förbud som i första stycket sägs medför sådan inskränkning i möjligheten att utnyttja byggnad eller område att avsevärt men tillskyndas ägaren eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider.

Ersättning enligt denna paragraf må, om skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse, som sedermera kan komma att utgå enligt 5 §.

8 §.

Innan riksantikvarien i ärende angående byggnadsminne fattar beslut av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning för ägare eller annan, har han att förvissa sig om att för sådant ändamål avsedda medel finnas tillgängliga.

9 §.

Har fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, äger riksantikvarien med angivande av de skyddsföreskrifter som avses skola utfärdas förelägga den som vill göra anspråk på ersättning att inom viss tid, minst två månader, göra anmälan därom hos riksantikvarien, vid påföljd att han eljest skall hava förlorat sin talan.

Vad i fråga om ersättning avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan kronan och sakägare skall gälla jämväl mot den som efter det rätten till gottgörelse uppkom förvärvat sakägarens rätt i avseende å fastigheten.

10 §.

Träffas ej överenskommelse om ersättning och har icke den, som vill göra anspråk därpå, jämlikt 9 § första stycket förlorat sin talan, åligger det honom att väcka talan mot kronan hos expropriationsdomstolen inom ett år från det laga kraft åkommit det beslut, varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten till ersättning förlustig.

Kronan äger, då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, vid expropriationsdomstolen väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som därvid skola gälla beträffande ersättning. Kommer beslut av det innehåll som förutsatts vid expropriationsdomstolen icke till stånd inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftägande dom, skall domen ej längre vara bindande för parterna.

11 §.

Är fastighetsägaren enligt 5 § tillkommande ersättning bestämd att utgå på en gång och har fastigheten genom den åtgärd som föranlett rätten till ersättning undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för fordran, för vilken fastigheten svarade, då rätten till ersättning uppkom, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen; och skall om fördelning och utbetalande av beloppet samt verkan därav i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtes.

Har förlust å fordran som avses i första stycket uppstått till följd av att nedsättning ej skett, skall fordringens innehavare njuta ersättning av kronan för förlusten mot avskrivning å fordringshandlingen. Detsamma gäller, där förlust tillskyndats fordringens innehavare därigenom att ersättning blivit för lågt beräknad och densamma till följd av överenskommelse mellan kronan och den ersättningsberättigade eller av annan anledning ej blivit

prövad av domstol. I sistnämnda fall skall talan om ersättning väckas vid expropriationsdomstolen.

12 §.

I mål, som enligt denna lag skall upptagas av expropriationsdomstol, skola bestämmelserna om domstol och rättegång i expropriationsmål i tillämpliga delar gälla. Kronan skall vidkännas å ömse sidor uppkomna kostnader å målet, såframt ej domstolen med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna.

13 §.

Riksantikvarien skall ofördröjligen underrätta inskrivningsdomaren, då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, så ock då genom lagakraftägande beslut byggnad förklarats för byggnadsminne, ansökan därom avslagits eller beslut därom hävts.

Inskrivningsdomaren har att så snart ske kan efter inkommen underrättelse å inskrivningsdag göra anteckning därom i fastighetsboken.

Om besvär m. m.

14 §.

I riksantikvariens eller länsstyrelses beslut enligt denna lag må den som beslutet rör söka ändring hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till ecklesiastikdepartementet.

Beslut enligt 1 eller 7 § skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.

15 §.

Kommer byggnads bibehållande såsom byggnadsminne att framstå som ändamålslöst eller medföra oskälig kostnad, skall riksantikvarien förordna, att den icke vidare skall vara byggnadsminne.

16 §.

Konungen må häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne eller jämka därav föranledda skyddsföreskrifter:

om genomförandet av stadsplan eller byggnadsplan hindras;

om ändamål, för vilket beviljats expropriation av byggnaden eller kringliggande område hindras; eller

om eljest företag av större allmän eller enskild nytta hindras eller avsevärt försvåras.

Ansvarsbestämmelser m. m.

17 §.

Den som i strid mot meddelade skyddsföreskrifter river eller annorledes förstör byggnadsminne eller ändrar det utan tillstånd enligt vad i 3 § sägs

eller bryter mot förbud, som meddelats med stöd av 7 §, straffes med dagsböter.

18 §.

Har byggnadsminne ändrats i strid mot föreskrift, som meddelats med stöd av denna lag, och kan ändringen återställas, äger länsstyrelsen, efter framställning av riksantikvarien, vid vite ålägga ägaren att vidtaga åtgärder härför.

Överexekutor äger meddela handräckning för att avbryta pågående förstörelse av byggnadsminne eller återställa detta eller om eljest så erfordras till efterlevnad av denna lag. Ansökan om handräckning må göras av riksantikvarien eller allmän åklagare. Begär utmätningsman att kostnad för förrättningen skall förskjutas, må det ske av allmänna medel. I övrigt gälla enahanda bestämmelser, som äro stadgade för det i 191 § utsökningslagen avsedda fallet.

19 §.

Tillträde till byggnad, som förklarats såsom byggnadsminne eller beträffande vilken fråga väckts om sådan förklaring, må ej vägras myndighet, på vilken tillämpningen av denna lag ankommer. Sådan myndighet äger ock företaga de undersökningar beträffande byggnaden, som finnas erforderliga för lagens tillämpning.

Särskilda bestämmelser

20 §.

Vad i denna lag stadgas om byggnads ägare skall, då byggnaden innehaves såsom fideikommiss eller med ständig besittningsrätt, gälla innehavaren.

21 §.

Närmare bestämmelser om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1961.

Genom lagen upphäves lagen den 12 juni 1942 (nr 354) om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Beträffande byggnad, för vilken skyddsföreskrifter meddelats enligt den äldre lagen, skall nämnda lag äga tillämpning intill dess byggnaden genom lagakraftägande beslut förklarats för byggnadsminne enligt den nya lagen. Fråga om meddelande av sådan förklaring skall av riksantikvarien upptagas utan ansökan.

Den äldre lagen skall gälla i fråga om förbud som meddelats jämlikt 12 § nämnda lag.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 april 1960.

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, NORDLANDER.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, fråga om *ny lagstiftning till skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader* samt anför därvid följande.

Genom beslut den 6 mars 1953 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla särskilda sakkunniga för att verkställa utredning av frågan om åtgärder för att bevara och skydda kulturhistoriskt märkliga byggnader. Såsom sakkunniga tillkallades den 17 mars samma år f. d. landshövdingen G. Andersson, dåvarande förste intendenten, numera styresmannen för Nordiska museet och Skansen professor G. Berg, förste antikvarien B. Berthelson, byggmästaren O. Engkvist och dåvarande lagbyråchefen, numera hovrättspresidenten B. Kjellin. Åt Andersson uppdrogs att som ordförande leda de sakkunnigas arbete. Att såsom experter biträda utredningen tillkallades samtidigt byggnadsrådet D. Dahl, dåvarande förste intendenten, numera chefen för livrustkammaren B. Hellner och sekreteraren i det særlige Bygningssyn i Danmark, numera museumsinspektören H. Langberg. Till sekreterare åt de sakkunniga förordnades den 3 juni 1953 landsantikvarien G. Svahnström. Sedan denne anhållit om befrielse från sitt uppdrag, förordnades Berthelson den 27 december 1954 att fr. o. m. den 1 januari 1955 med bibehållande av sitt ledamotskap i utredningen tillika vara dennas sekreterare. Samtidigt uppdrogs åt Svahnström att fr. o. m. nämnda datum vara expert åt utredningen. Den 28 februari 1956 förordnades slutligen hovrättsassessorn, numera lagbyråchefen B. Hjern till expert, räknat från den 1 januari 1956. De sakkunniga, som antagit benämningen *byggnadsminnesutredningen,* har den 27 juli 1956 avgivit ett betänkande med förslag om ökat skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader (SOU 1956: 26). Vid betänkandet fogat förslag till *lag om byggnadsminnen* torde få fogas såsom bilaga till statsrådsprotokollet *(bilaga B).*

Yttranden över betänkandet har efter remiss avgivits av Göta hovrätt, hovrätten för Övre Norrland, bostadsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, statskontoret, riksantikvarieämbetet, vitterhets his-

torie och antikvitetsakademien, överstyrelsen för yrkesutbildning, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, kanslern för rikets universitet, tekniska högskolan i Stockhom, Chalmers tekniska högskola, Nordiska museets nämnd, akademien för de fria konsterna, fideikommissutredningen, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, riksförbundet landsbygdens folk, Sveriges fastighetsägareförbud, föreningen för svensk kulturhistoria, föreningen Sveriges landsantikvarier, landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd, länsarkitekternas förening, samfundet för hembygdsvård, stadsantikvarien i Stockholm, svenska arkitekters riksförbund och svenska museimannaföreningen. I ett stort antal yttranden har åberopats yttranden från andra myndigheter, organ och sammanslutningar.

I särskild skrivelse den 25 januari 1960 har *riksantikvarieämbetet* utvecklat vissa synpunkter på byggnadsminnesvårdens nuvarande läge och därvid framhållit behovet av att den föreslagna lagen kommer till stånd.

Jag anhåller nu att få upptaga detta ärende till behandling. Det torde därvid vara lämpligt att jag till en början lämnar en kortfattad redogörelse för utredningsförslagets allmänna innebörd.

Summarisk redogörelse för byggnadsminnesutredningens förslag

Utredningen (s. 117—119) framhåller, att dess uppgift varit att framlägga förslag till en sådan utbyggnad av lagstiftningen, att effektivt skydd skapas för kulturhistoriskt märkliga byggnader av alla slag oberoende av äganderätten. Därjämte har utredningen haft att överväga åtgärder i syfte att genom upplysning och propaganda, praktiskt stöd och ekonomiska lättnader verka för och underlätta vården av dylika byggnader.

Utredningen föreslår införandet av en *lag om byggnadsminnen*, som skall bereda skydd åt kulturhistoriskt synnerligen märkliga byggnader, vilka icke enligt gällande författningar är tillförsäkrade ett tillfredsställande sådant. Enligt den föreslagna lagen skall en byggnad kunna förklaras för byggnadsminne och därvid bli föremål för vissa i varje särskilt fall fixerade skyddsföreskrifter. Av dessa skall framgå i vilka avseenden ägaren vid förändringsarbeten på byggnaden och vid vården av denna skall vara skyldig att inhämta särskilt medgivande eller underkasta sig kulturhistorisk kontroll. Byggnadsminnena föreslås fördelade på två klasser med olika starkt skydd. Klass A omfattar byggnader, vilkas värde är att anse som omistligt, och de för dem gällande föreskrifterna bör avse ett praktiskt taget ovillkorligt skydd för deras kulturhistoriska värden. Föreskrifterna för byggnader i klass B bör i främsta rummet syfta till att ge ägaren möjlighet att erhålla erforderliga råd och anvisningar. Skyddsföreskrifterna skall även kunna omfatta visst område omkring byggnad.

Då skyddsföreskrifternas tillämpning stundom kan tänkas medföra en försämring av ägarens möjligheter att ekonomiskt utnyttja byggnad eller område, bör — enligt vad utredningen framhåller — ersättning för sålunda

uppkommen värdeminskning i vissa fall utgå av allmänna medel. Utredningen finner att bidrag även bör kunna utgå till restaurerings- och underhållsarbeten, då ökade kostnader uppkommer därigenom att arbetena till följd av meddelade föreskrifter måste utföras på ett kostsammare sätt än eljest varit fallet. För att möta kraven på ersättningar och bidrag anser utredningen det erforderligt med ett särskilt anslag på riksstaten. Utredningen föreslår att detta anslag tills vidare utgår med 500 000 kronor årligen. Liksom hittills bör expropriation kunna tillgripas, om annan möjlighet att bevara en märklig byggnad icke föreligger.

Beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne skall enligt lagförslaget meddelas av länsstyrelsen, vilken i egenskap av exekutiv myndighet även bör handhava den närmaste tillämpningen av lagen i övrigt. Såsom sakkunniga vid beredningen av ärenden rörande byggnadsminnen skall länsarkitekten och landsantikvarien stå till länsstyrelsens förfogande.

Såsom centralt, sammanhållande organ för frågor rörande byggnadsminnen bör enligt utredningens mening fungera en särskild nämnd, statens byggnadsminnesnämnd, bestående av ordförande och fem ytterligare ledamöter, vilka samtliga utses av Kungl. Maj:t. I nämnden skall byggnadsstyrelsen, riksantikvarieämbetet och Nordiska museet vara representerade. Av de övriga ledamöterna skall en vara eller ha varit innehavare av domareämbete och en kunnig i praktisk byggnadsverksamhet. Nämnden skall alltid yttra sig angående byggnads förklarande för byggnadsminne i viss angiven klass samt angående formulering av skyddsföreskrifter och vissa andra viktigare spörsmål.

Byggnadsminnesnämndens sekreterare skall enligt utredningsförslaget tillika vara chef för nämndens kansli, vilket tills vidare föreslås placerat i anslutning till riksantikvarieämbetet. Omkostnadsstaten för nämnden och kansliet har beräknats till cirka 60 000 kronor årligen. Härvid förutsättes att det allmännas kostnader för handläggningen ute i landet av ärenden rörande byggnadsminnen bestrides av länsstyrelserna.

Enligt direktiven har utredningen prövat möjligheterna att genom skattelättnader bereda ägare av byggnadsminnen viss gottgörelse för de dryga kostnader, som vården och underhållet av kulturhistoriskt märkliga byggnader vanligen medför. Däremot har utredningen icke ägt att framlägga utformade förslag till bestämmelser i ämnet. Enligt utredningens mening bör viss skattelindring vid arvsfall kunna genomföras, ävenså bör vid beräkningen av underlaget för den årliga fastighetsbeskattningen hänsyn tagas till den belastning som en kulturhistoriskt märklig byggnad ofta utgör för ägaren. Vid reparationsavdrag bör särskild hänsyn tagas till kostnader, som orsakats av att en byggnad har kulturhistoriskt värde.

Utredningen framlägger vidare vissa förslag rörande upplysnings- och propagandaverksamhet. Särskilt angeläget har det synts utredningen vara att byggnadsminnesvården tillräckligt beaktas vid undervisningen i konsthistoria och etnologi samt vid arkitektutbildningen. Därjämte torde kurser böra anordnas för byggnadsnämnder, byggmästare etc.

Slutligen framlägger utredningen vissa synpunkter på byggnadsnämndernas befattning med lagen om byggnadsminnen och med byggnadsminnesvården över huvud taget. Utredningen betonar att tillkomsten av en ny lag om byggnadsminnen icke får försämra möjligheterna till vård av sådana byggnader och bebyggelsemiljöer av kulturhistoriskt värde vilka icke beröres av den föreslagna lagen.

Huvudgrunder för en ny lagstiftning m. m.

Gällande bestämmelser

Utredningen har i betänkandet (s. 21—59) lämnat en utförlig redogörelse för byggnadsminnesvårdens utveckling och nuvarande ställning i vissa främmande länder, däribland de nordiska grannländerna, samt i Sverige. Från denna redogörelse, vartill torde få hänvisas, må här endast återgivas följande.

I *lagen den 12 juni 1942 om fornminnen* ges noggranna skyddsbestämmelser beträffande fasta fornlämningar av alla slag. Till sådan fornlämning är att hänföra lämningar av byggnadsverk tillhörande vissa i lagen uppräknade kategorier, d. v. s. hela den grupp av minnesmärken, som sammanfattas under benämningen ruiner. För att en byggnad, som tillhör någon av de i fornminneslagen uppräknade kategorierna av byggnadsverk utan att äga karaktären av ruin, skall betraktas som fast fornlämning kräves — med visst undantag — att den är övergiven. Undantaget avser märkliga färdvägar, vägmärken, broar och likartade anläggningar från forna tider.

Kungl. Maj:ts kungörelse den 26 november 1920 med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet innehåller bestämmelser till skydd för byggnadsminnesmärken i statlig ägo eller under omedelbart statligt inseende samt för kyrkor, som av församling stadigvarande användes, jämte till dem hörande anläggningar. Vad gäller statliga byggnader ges regler om skydd och vård av sådana byggnader, som jämlikt Kungl. Maj:ts beslut förklaras som byggnadsminnesmärken. Beträffande kyrkorna innehåller kungörelsen föreskrifter av innebörd att såväl själva kyrkorna som med dem direkt sammanhörande byggnader och anläggningar är tillförsäkrade ett omfattande och i detalj reglerat skydd ur kulturhistorisk synpunkt. Härutöver finnes i kungörelsen bestämmelser, som lämnar ett mera allmänt skydd åt icke-statliga byggnadsminnesmärken under menighets eller allmän institutions eller inrättnings förvaltning. Föreskrifterna är emellertid i detta fall icke bindande utan har närmast karaktären av allmänna anvisningar.

I *ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932* med tillhörande tillämpningsbestämmelser är intagna detaljerade stadganden till skydd för prästgårdarnas kulturhistoriska värden.

Bestämmelser till skydd även för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, som icke tillhör någon av de förut berörda kategorierna, återfinnes i *bygg-*

nadslagen den 30 juni 1947 och *byggnadsstadgan samma dag* liksom ock i *byggnadsstadgan den 30 december 1959*, vilken fr. o. m. den 1 juli 1960 avlöser 1947 års stadga. Enligt 86 § byggnadslagen kan byggnadsförbud meddelas för område, som icke ingår i stadsplan eller byggnadsplan och som äger betydelse med hänsyn till förekomsten av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Sådant förbud innebär att nybyggnad inom området icke får företagas utan tillstånd av myndighet. Enligt föreskrift i 1 § nya byggnadsstadgan åligger det byggnadsnämnd bl. a. att upprätta förslag och göra framställningar i ämnen, som tillhör dess verksamhet, vilket bl. a. innebär, att nämnden vid behov skall göra anmälan hos länsstyrelsen om att byggnadsförbud bör införas. Vid uppgörande av planer för bebyggelse — regionplaner, generalplaner, stadsplaner och byggnadsplaner — skall enligt 9 § nya byggnadsstadgan tillses, att sådan bebyggelse som har särskilt värde ur historisk eller kulturhistorisk synpunkt eller ur skönhetssynpunkt såvitt möjligt bevaras. Med avseende å de särskilda byggnadsföretagen finns i 38 § nya byggnadsstadgan en bestämmelse om att byggnad av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig synpunkt icke får förvanskas vare sig genom arbeten å själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet. Över iakttagandet av denna bestämmelse tillkommer det i första hand byggnadsnämnden att vaka. Däremot saknas direkt motsvarighet till den i äldre byggnadsstadgan givna bestämmelsen om skyldighet i vissa fall för byggnadsnämnden att i dylika ärenden inhämta yttrande av sakkunnig myndighet. Enligt uttalande av vederbörande departementschef (prop. 168/1959, s. 112) har emellertid förutsatts att byggnadsstyrelsen kommer att tillhandagå byggnadsnämnderna med anvisningar i dylika ämnen, t. ex. med rådgivande förteckningar över myndigheter, vilkas yttrande regelmässigt bör inhämtas i ärenden av skilda slag.

Enligt 1 § *lagen den 12 maj 1917 om expropriation* må fastighet, som tillhör annan än kronan, exproprieras för bevarande av kulturhistoriskt synnerligen märklig byggnad eller synnerligen märklig fast fornlämning som ej kan tryggas på annat sätt eller bereda erforderligt utrymme däromkring. Fråga om expropriation för detta ändamål må enligt 108 § väckas endast av riksantikvarien. Sådan expropriation må äga rum endast till förmån för kronan, kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad kulturminnesvård och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

Beträffande byggnader, som icke tillhör de i fornminneslagen, föreskrifterna för det offentliga byggnadsväsendet och den ecklesiastika boställslagstiftningen angivna kategorierna och alltså icke åtnjuter skydd enligt dessa lagar och författningar, kan skydd erhållas enligt bestämmelserna i *lagen den 12 juni 1942 om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader*. Enligt 1 § må till skydd för kulturhistoriskt märklig byggnad jämte därtill hörande park eller trädgård eller område, som eljest tarvas för att bevara byggnaden och bereda med hänsyn till dess art och betydelse erforderligt utrymme däromkring, meddelas särskilda föreskrifter (skyddsföreskrifter). Föreskrif-

terna meddelas på ansökan av länsstyrelsen. För bifall till ansökan, som gjorts av annan än fastighetens ägare, kräves dennes medgivande. Med ägaren likställes innehavare av fideikommiss eller fastighet, som innehas under därmed jämförliga förhållanden eller med ständig besittningsrätt. Ansökan som gjorts av annan än riksantikvarien får ej bifallas utan dennes tillstyrkan. Skyddsföreskrifterna må enligt 3 § avse att byggnaden eller viss del därav icke må utan riksantikvariens samtycke rivas eller eljest till sitt yttre ombyggas eller förändras eller att byggnaden eller viss del därav ej må utan sådant samtycke till sitt inre ombyggas, förändras eller repareras eller förses med installationer för värme, vatten, elektricitet och dylikt. Skyddsföreskrifterna kan också avse bl. a. väsentliga förändringar av till byggnaden hörande park, trädgård eller annat område som i 1 § sägs liksom även byggnadens underhåll. Hos riksantikvarien skall föras register över byggnader, för vilka skyddsföreskrifter meddelats (6 § första stycket). Meddelade skyddsföreskrifter kan i viss ordning och av särskilda i lagen angivna skäl upphävas. Lagen innehåller förutom bestämmelserna om skyddsföreskrifter ett särskilt stadgande i 12 §, enligt vilket länsstyrelsen på ansökan av riksantikvarien äger att meddela förbud mot vidtagande av åtgärd, som kan medföra att en byggnads kulturhistoriska värde går förlorat. Sådant förbud kan utfärdas för en tid av sex månader och kan förlängas med ytterligare sex månader. Detta stadgande avser att bereda nödig tidsfrist för prövande av möjligheterna att lösa en uppkommen byggnadsfråga på sådant sätt, att objektets kulturhistoriska värde kan bevaras.

Antalet byggnader och byggnadskomplex, som registrerats sedan lagen trädde i kraft den 1 januari 1943, är mycket begränsat. Det hos riksantikvarieämbetet förda registret över sådana anläggningar upptar för närvarande endast 155 nummer (jfr betänkandet, s. 58).

Beträffande *förhållandena i utlandet* må nämnas att all europeisk lagstiftning på detta område tar sin utgångspunkt i de stränga regler som under den franska revolutionen tillkom för att skydda de kulturvärden, vilka ansågs tillhöra hela folket. Huvudorgan för kulturminnesvården i Frankrike är en Commission des monuments historiques vilken tillsattes 1837. Den nu gällande lagen utfärdades 1913 men har sedermera justerats, kompletterats och även skärpts genom ett antal nya författningar. De franska byggnadsminnena indelas i två klasser, monuments classés och monuments inscrits. Den förra kategorien, som är utomordentligt rigoröst skyddad, omfattar f. n. omkring 12 500 byggnader. Monuments inscrits är byggnader för vilka en framtida klassering kan ifrågasättas och av sådana finns f. n. omkring 15 000. Bestämmelserna som gäller för dessa monument lägger hårda band på ägarna, samtidigt som dessa genom skattelindringar och på annat sätt erhåller en kompensation som allmänt anses uppväga olägenheterna av att deras egendomar registrerats.

Sedan 1953 har även England en liknande lagstiftning genom den då antagna lagen om skydd och förvärv av byggnader av stort historiskt och

arkitekturhistoriskt intresse. Också i England är avsikten att registrera byggnaderna, men detta arbete är ännu inte avslutat. Lagstiftningen bygger därför tillsvidare på ett ansökningförfarande från ägarens sida, där staten på vissa villkor ställer bidrag till förfogande för restaurering och underhåll. För det budgetår, beträffande vilket uppgift i detta hänseende senast föreligger (1957), beviljades 350 000 pund för sådan stödverksamhet, men härjämte har staten också möjlighet att inlösa värdefulla byggnadsminnen, för vilket ändamål man har tillgång till en av parlamentet 1946 avsatt fond på 50 miljoner pund, som erhölls genom realisation av överbliven krigsmateriel. Denna National Land Fund har sedan dess något ökats och lämnar nu en årlig avkastning av omkring 1 miljon pund. Lagen som med goda erfarenheter fungerat under tre år administreras av tre olika nämnder, councils, en för England, en för Skottland och en för Wales. I England har man sedan 1895 haft en enskild organisation, The National Trust, som har till uppgift att säkerställa egendomar och även naturskyddsområden som varit hotade av förstörelse. The National Trust of England, som f. n. på detta sätt räddat ett 50-tal historiskt värdefulla byggnader åtnjuter skattefrihet även för rörelse och kan därigenom förvalta sådan egendom som i enskild hand, där även de tunga arvsskatterna tillkommer, inte skulle vara räntabel. Numera finns en liknande trust även för Skottland.

Danmark var det första av de nordiska länderna som med hjälp av lagbestämmelser genomförde ett skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader i enskild ägo. Den danska lagen utfärdades 1918. I sina grunddrag anknyter den till den franska lagstiftningen och uppdelar sålunda de skyddade monumenten i två klasser, av vilka den första omfattar byggnader vilkas värde är så framträdande, att deras nedrivning, förvanskning eller vanvård skulle medföra en betydande minskning av nationens kulturskatt, medan den andra klassen omfattar sådana vilkas värde är mindre framträdande, men vilkas bevarande dock är av väsentlig betydelse. Genom denna lag skyddas f. n. omkring 2 000 byggnader. Alla ärenden rörande skydd enligt den danska lagen handlägges av en särskild kommission, Det særlige Bygningssyn. Den består av fem ledamöter, som tillsättes av undervisningsministeriet. 1920 fick även Norge en motsvarande Lov om bygningsfredning, vilken nära ansluter sig till den danska. Här förekommer emellertid icke någon indelning i klasser. De skyddade byggnaderna uppgår f. n. till omkring 1 800, fördelade på ett tusental fastigheter. Av dem ligger ungefär 1/3 i städerna och 2/3 på landsbygden, medan förhållandet är det motsatta i Danmark, återspeglande bebyggelsens olika karaktär i de båda länderna. Liksom i Danmark finns en särskild institution kallad Den antikvariske bygningsnemnd, bestående av fem ledamöter. Ordföranden utses av vederbörande departement. Av ledamöterna är riksantikvarien en och av de övriga skall en vara arkitekt, en jurist och en byggnadskunnig. För Finlands del gäller, att man sedan länge haft ett lagförslag färdigt. I avvaktan på detta har man fått nöja sig med bestämmelser i stadsplanelag och byggnadsstadga av ett mera ingripande slag än hos oss.

Utredningen

Vad först gäller frågan om behovet av en skärpt lagstiftning på förevarande område anför utredningen (s. 68), att i relation till hela beståndet av kulturhistoriskt märkliga byggnader i vårt land omfattningen av de byggnadskategorier, som genom gällande lagstiftning tillförsäkras effektivt skydd, är påfallande ringa. Obligatoriskt skydd är tillförsäkrat byggnadsverk som har karaktären av fast fornlämning, staten tillhöriga byggnader samt kyrkor och prästgårdar. Kommunala och enskilda byggnader kan beredas skydd endast under förutsättning att ägaren medger deras registrering enligt 1942 års lag om kulturhistoriskt märkliga byggnader. Till denna kategori är det övervägande flertalet av landets kulturhistoriskt värdefulla byggnader hänförligt. Utredningen konstaterar (s. 58) att de förhoppningar, som man vid lagens tillkomst hyste om ett allmännare intresse för de skyddsmöjligheter lagen erbjuder, endast delvis infriats. Enligt utredningens uppfattning ligger ett väsentligt hinder i de överväganden av ekonomisk natur, som många ägare gör i samband med ställningstagandet till en registrering. De finner stundom, att skyddsföreskrifterna pålägger dem förpliktelser, som kan bli ekonomiskt betungande, och att registreringen utgör en belastning, som i vissa fall kan minska saluvärdet på en egendom. En annan orsak till att lagen inte fått större praktisk betydelse är den bristande kännedomen om dess existens. Propagandan för de möjligheter till skydd av värdefulla anläggningar, som lagen anvisar, har nämligen icke kunnat göras tillräckligt omfattande. Detta beror i sin tur till stor del på ansvällningen av riksantikvarieämbetets och landsantikvariernas löpande arbetsuppgifter, som tar tjänstemännen i anspråk i sådan utsträckning, att de inte disponerar tillräcklig tid för en upplysningsverksamhet till det frivilliga byggnadsskyddets fromma.

Efter att ha påvisat (s. 59—63) att på frivillig väg åtskilligt göres av institutioner, kommuner, företag och enskilda till byggnadsminnesvårdens främjande framhåller utredningen att det frivilliga arbetet på detta område bedrives efter flera olika linjer. Man urskiljer två huvudtyper. Den ena omfattar sådana åtgärder, som enbart eller i varje fall främst har till ändamål att bevara kulturhistoriskt märkliga anläggningar som minnesmärken. Den andra karakteriseras av en samverkan mellan kulturminnesvårdens och det praktiska livets intressen. Gemensamma för de båda typerna är behoven av sakkunnig rådgivning och i många fall av ett visst ekonomiskt stöd. Erfarenheten har ådagalagt, att ett planmässigt ordnande av dessa frågor är nödvändigt, om icke bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader skall få en tillfällig och slumpartad prägel.

Utredningen anför vidare (s. 68) att till följd av samhällets snabba omdaning och levnadsstandardens höjning gamla byggnader försvinner såväl i städerna som på landet i sådan utsträckning, att bebyggelsens grundkaraktär undergår väsentlig förändring. Enligt utredningens uppfattning är

det naturligt att denna utveckling utgör ett särskilt starkt hot mot sådana byggnadsgrupper, som icke är tillförsäkrade skydd enligt den nuvarande lagstiftningen. Utredningen pekar på de förändringar och moderniseringar av centrala äldre partier, som i många städer medfört att kulturhistoriskt mycket värdefulla byggnader och miljöer raserats. Genom fortsatta saneringsarbeten kommer ytterligare en rad märkliga stadspartier i farozonen. Det ökade skattetrycket, stigande underhålls- och bränslekostnader och svårigheten att erhålla arbetskraft har för ägare av slott och herrgårdar skapat stora och svårbemästrade problem. Som följd av den industriella utvecklingen har talrika bruksanläggningar förlorat sin ursprungliga funktion, varigenom förutsättningarna för bibehållandet av deras både som helhet och i enskilda detaljer mången gång värdefulla bebyggelse avsevärt försämrats. Av samma skäl hotas en rad enstaka äldre anläggningar såsom gruvbyggnader, hyttor, sågar, väderkvarnar och vattenkvarnar av ett i allt snabbare tempo fortgående förfall. Gamla samhällsbildningar och enhetliga komplex av annan karaktär har även till följd av ändrade förhållanden helt eller delvis mistat sin en gång givna betydelse och är därför utsatta för ett mer eller mindre omedelbart hot. Detta gäller t. ex. slutna byar, fiskelägen, kyrkstäder och fäbodar. En systematiskt bedriven bostadsförbättring medför också faror för den gamla byggnadskulturen. Inte minst påtagliga är riskerna för samlade gårdsanläggningar, som får vika för en bebyggelse av helt ny typ. Även byggnader av skilda kategorier, som enligt byggnadslagstiftningens bestämmelser är föremål för viss allmän tillsyn och kontroll, saknar ett betryggande individuellt skydd. Icke ens när stadgandena i och för sig borde vara tillräckliga, såsom i fråga om laga prästgårdar, är den praktiska tillämpningen alltid helt tillfredsställande.

Förutom frågan om restriktivt skydd mot förstörelse av byggnaders kulturhistoriska värde genom rivning, ombyggnad, miljöförändring eller dylikt bör också — anför utredningen — spörsmålet om *aktiv* vård beaktas. Detta spörsmål är nämligen av allra största betydelse, eftersom även ett väl utbyggt skydd mot direkta förstörelseåtgärder i längden blir meningslöst, om det icke kompletteras med ett effektivt löpande underhåll. Utredningen konstaterar att möjligheterna att med stöd av gällande lagstiftning och med statliga medel bedriva en aktiv byggnadsminnesvård hittills varit starkt begränsade.

Med utgångspunkt från grundtanken att de kulturvärden, som finns nedlagda i märkliga och kulturhistoriskt värdefulla byggnader, måste betraktas som en tillgång för hela vårt folk anger utredningen några allmänna riktlinjer för effektivare skydd och vård av byggnadsminnesmärken. Utredningen framhåller (s. 72) att det numera torde vara en allmänt omfattad åsikt, att ägare till kulturhistoriskt märkliga byggnader ej bör ha rätt att genom rivning eller andra åtgärder förstöra dessa värden. Enligt gällande författningar måste ägare till fastigheter i vissa andra hänseenden underkasta sig allmännyttiga inskränkningar i sin fria förfogande-

rätt. Det måste anses naturligt, att motsvarande inskränkningar genomföres i syfte att skapa garantier mot förvanskandet av en egendoms värde ur kulturhistorisk synpunkt.

Enbart en begränsning av ägarens fria förfoganderätt är enligt utredningens mening emellertid icke tillräcklig för att nå betryggande resultat. Varje byggnad kräver löpande underhåll för att icke förfalla. Då det gäller äldre märkliga byggnader är det nödvändigt att vid underhållsarbetet ägna särskild uppmärksamhet åt de kulturhistoriska värdena, så att dessa väl tillvaratages. Även ansvaret för dylika aktiva vårdnadsåtgärder måste anses som en betydelsefull plikt för det allmänna.

Utredningen betonar vikten av att det frivilliga arbetet inom byggnadsminnesvården, vilket visat sig ha stor betydelse, vidmakthålles och intensifieras. En sådan utveckling kan gynnas genom förmåner av olika slag, som det allmänna kan bereda ägare eller vårdare av kulturhistoriskt märkliga byggnader. Det är emellertid också angeläget, att kännedomen om sådana byggnaders värde och om riktlinjerna för deras skydd och vård sprides i så vida kretsar som möjligt. Den upplysnings- och propagandaverksamhet som hittills bedrivits har medfört beaktansvärda resultat, och man har rätt att vänta sig en ökad förståelse i samma mån som denna verksamhet utvidgas.

Mot bakgrunden av nämnda förhållanden och synpunkter understryker utredningen, att den viktigaste förutsättningen för ett resultatrikt byggnadsminnesskydd är att uppskattningen av de kulturhistoriska värdena hos vår äldre bebyggelse sprides i vida kretsar. Byggnadsminnesskyddet kräver visserligen medverkan från det allmännas sida, men resultatet kan icke bli tillfredsställande, om skydds- och underhållsåtgärder påtvingas en ägare mer eller mindre mot hans vilja. Den enskilde ägarens och det allmännas samfällda intresse och strävan måste vara utgångspunkten för de åtgärder, som avser att tillvarataga vår gamla värdefulla byggnadskultur.

Utredningen anför, att samarbetet mellan den enskilde och staten främst bör bedrivas på sådant sätt, att den senare tillhandahåller ägaren de upplysningar, råd och anvisningar, som erfordras för planläggningen av underhålls- eller förändringsarbeten på en kulturhistoriskt värdefull byggnad, under det att själva arbetets utförande i möjligaste mån bör ankomma på ägaren, vilken dock därvid bör ha tillgång till sakkunnig kontroll och rådgivning på det allmännas bekostnad.

Tillvaratagandet av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i vårt land kan och bör enligt utredningens mening främjas dels genom en ökad upplysningsverksamhet i syfte att stimulera ägarnas intresse och praktiska medverkan, dels genom utfärdande av bestämmelser, som reglerar vården av sådana byggnader, som nu saknar laga skydd men som har så stort kulturhistoriskt värde, att de bör tillförsäkras sådant skydd.

Den av utredningen från nu angivna utgångspunkter föreslagna l a g e n o m b y g g n a d s m i n n e n avses skola ersätta 1942 års lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Utredningen menar att därav icke

föranledes några sakliga ändringar i de bestämmelser om byggnadsminnesskydd, som ingår i redan gällande författningar. Förslaget avser att effektivisera skyddet och vården av landets kulturhistoriskt värdefulla byggnader genom att rätten till ingripande utbygges att omfatta byggnader inom alla kategorier, alltså även den stora grupp byggnadsverk — innefattande det övervägande flertalet av landets kulturhistoriskt värdefulla byggnader — som hittills icke inrymts under gällande skyddsbestämmelser. Syftemålet är icke att för framtiden bevara alla byggnader av i ett eller annat avseende kulturhistoriskt värde, något som utredningen funnit ligga utom det möjligas och rimligas gräns, utan de föreslagna skyddsbestämmelserna avses skola begränsas till att gälla individuellt skydd av ett urval av byggnader, representerande särskilt stora kulturhistoriska värden. Utredningen har icke funnit sig böra i detalj gå in på frågan om hur urvalet bör ske beträffande de byggnader, som skall vara underkastade lagens bestämmelser. Dock har det framhållits att vid sidan av en rent individuell värdering av ifrågakommande byggnader hänsyn bör tagas till dessas relativa betydelse inom sin landsända eller sin bygd. Vidare torde man i vissa fall kunna inskränka sig till att utvälja goda typexempel på kategorier, som under likartade betingelser förekommer i stort antal. Å andra sidan kan det stundom vara av vikt att genom skyddsbestämmelser för ett antal gruppvis sammanhörande byggnader, även om dessa icke alla äger särskilt framträdande värde i och för sig, bevara en som helhet betydelsefull miljö. Utredningen har härutöver angivit några generella riktlinjer för urvalet av de kulturhistoriskt märkliga byggnader som kan ifrågakomma som skyddsobjekt. I anslutning härtill har utredningen också framhållit att ett aktuellt och i största möjliga utsträckning fullständigt inventeringsmaterial utgör en förutsättning för ett urval av landets byggnadsminnen. Sedan lång tid tillbaka har Nordiska museet varit verksamt för insamling av dylikt material. Sådant finns också insamlat hos vissa andra institutioner. Museets inventeringsarbete sträcker sig över en så avsevärd tidrymd som ett sjuttiotal år eller mera och måste därför förete en hög grad av ojämnhet, något som medför stor olägenhet om samlingarna skall utnyttjas för praktiska syftemål. Utredningen anser det därför av största betydelse, att museets arbete på detta område intensifieras, och betonar vikten av att dessa arbeten igångsättes utan dröjsmål och fullföljes. Utredningen anser vidare ändamålsenligt att museet vinner ökat stöd för denna sin verksamhet. För närmare kännedom om utredningens synpunkter härpå torde få hänvisas till betänkandet (s. 79—82).

Byggnad, som anses böra tillförsäkras skydd, skall enligt utredningen förklaras för byggnadsminne och införas i ett register. Statliga byggnadsminnesmärken, fasta fornlämningar och kyrkliga byggnader skall icke beröras av lagen. Utslagsgivande för beslut att förklara en byggnad för byggnadsminne skall — med beaktande av nyss återgivna synpunkter på bedömningen — vara graden av dess kulturhistoriska värde. I olikhet mot 1942 års lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader bör lagen om

byggnadsminnen kunna tillämpas på en byggnad oberoende av ägarens eller annan rättsinnehavares medgivande.

Utredningen föreslår, att byggnadsminnena, efter graden av kulturhistoriskt värde, indelas i två klasser med olika starkt skydd. Den första klassen, A-klassen, skall omfatta sådana byggnader, vilkas nedrivning eller förvanskning skulle innebära en oersättlig förlust för vårt land. Byggnader tillhörande denna klass skall åtnjuta ett så vitt möjligt ovillkorligt skydd. Den andra klassen, B-klassen, skall omfatta byggnader av sådant värde, att det ur det allmännas synpunkt är önskvärt att de bevaras.

Som motivering till sitt förslag att handläggningen av ärenden enligt den föreslagna lagen och den närmaste tillämpningen av densamma skall ankomma på länsstyrelsen framhåller utredningen att befintlig lokal administrativ organisation och tillgänglig sakkunskap så långt möjligt bör tagas i anspråk för dessa uppgifter. Genom att nära förbinda lagens handhavande med länsstyrelsens verksamhet vinner man också den enligt utredningens mening viktiga fördel, som en decentralisering och en lokal anknytning innebär. Utredningen har emellertid också funnit nödvändigt att skapa ett centralt organ med huvudsaklig uppgift att sörja för en enhetlig handläggning av ärenden rörande byggnadsminnen och att såsom sakkunnig instans avgiva yttranden till ledning för länsstyrelsens beslut (statens byggnadsminnesnämnd).

Under erinran om den diskussion beträffande frågan om tillsynsmyndigheten, som föregick antagandet av 1942 års lag (s. 76—78) anför utredningen några synpunkter på den nu aktuella frågan om handhavandet av lagen om byggnadsminnen. I och med att 1942 års lag ersättes med en lag, som möjliggör tvångsingripande till skydd för byggnaders kulturhistoriska värden, blir enligt utredningens mening förutsättningarna för tillsyn, kontroll och positivt bistånd gynnsammare. Om dessa förutsättningar tillfullo skall kunna utnyttjas, är det emellertid nödvändigt att ägna särskild uppmärksamhet åt en samordning mellan å ena sidan den byggnadshistoriska forskningens resultat och den praktiska kulturminnesvården och å andra sidan den gällande byggnadslagstiftningen. Då den nya lagen är avsedd att tillgodose ändamål av samma art som redan gällande lagar och förordningar till skydd för byggnaders kulturhistoriska värden och då dessas tillämpning ankommer på såväl byggnadsstyrelsen som riksantikvarieämbetet, bör även den ifrågavarande nya lagen handhavas på ett sätt, som skapar största möjliga enhetlighet i handläggningen av hela det komplex av ärenden, som här kommer i fråga. Man måste dock ständigt fasthålla vid dess huvudsyfte att tillvarataga de kulturhistoriska värdena i förhållande till krav av annan art och till den moderna utvecklingen över huvud taget.

Utredningen har i överensstämmelse med vad i direktiven uttalats uteslutit alternativet med ett nytt ämbetsverk med uppgift att handlägga ärenden, som faller inom ramen för den nu aktuella lagstiftningen. De tre i direktiven nämnda institutionerna — två statliga ämbetsverk, riksantikvarieämbetet och byggnadsstyrelsen, och en enskild, statsunderstödd stiftelse,

Nordiska museet — har jämlikt sina instruktioner och arbetsprogram viktiga uppgifter att fylla i fråga om den byggnadshistoriska forskningen, den därpå grundade praktiska byggnadsminnesvården och byggnadsväsendet i allmänhet. Som flerstädes framhållits äger en nära samverkan mellan byggnadsstyrelsen och riksantikvarieämbetet rum på basis av gällande lagar och förordningar. En intim kontakt upprätthålles vidare särskilt mellan riksantikvarieämbetet och Nordiska museet, som bl. a. genom sitt rikhaltiga inventeringsmaterial äger samlad erfarenhet och sakkunskap rörande byggnadsskicket efter medeltidens slut. Utredningen har funnit det önskvärt, att det redan existerande samarbetet mellan de tre institutionerna utbygges till att omfatta behandlingen av frågor inom ramen för den nya lagen om byggnadsminnen.

Ett samarbete skulle enligt utredningens mening visserligen kunna etableras i den formen, att ärenden rörande byggnadsminnen handlades inom en av de tre institutionerna — varvid riksantikvarieämbetet eller byggnadsstyrelsen i egenskap av statliga ämbetsverk närmast kunde komma i fråga — och att de övriga två fungerade som obligatoriska remissinstanser. Starka skäl, av vilka några redan anförts, talar emellertid mot en dylik anordning. Byggnadsminnena torde till större delen komma att utgöras av byggnader i enskild ägo. De krav, som från det allmännas sida måste ställas på deras vård, kommer sålunda att i väsentlig mån beröra en kategori av ägare, som icke utan vidare kan jämställas med ägare till statliga byggnadsminnesmärken, kyrkor och andra anläggningar, vilkas vård är ställd under rent statlig kontroll. Ägare till byggnadsminne bör kunna göra anspråk på att åtgärder till skydd för hans egendoms kulturhistoriska värde blir föremål för en så allsidig prövning som möjligt. Detta mål kan lättast nås om icke endast de tre nyssnämnda institutionerna utan även representanter för den allmänna samhällsorganisationen och för det praktiska livet deltager i behandlingen av ärendena. Samarbetet mellan nämnda institutioner och grupper bör ordnas i form av en nämnd, som synes böra benämnas statens byggnadsminnesnämnd — i det följande kallad byggnadsminnesnämnden. Inom ramen för en sådan nämnd torde kravet på en likformig och allsidig bedömning av förekommande frågor bli väl tillgodosett. Det är enligt utredningens mening nödvändigt att nämnden erhåller en auktoritativ sammansättning, emedan dess ståndpunktstagande skall ligga till grund bl. a. för åtgärder som gäller enskild egendom. Utredningen föreslår, att nämndens kansli förlägges till riksantikvarieämbetet. Kostnaderna för byggnadsminnesnämnden har, som tidigare anförts, av utredningen beräknats till i runt tal 60 000 kronor om året.

Enligt utredningens mening har ett verksamt ekonomiskt och praktiskt stöd från det allmännas sida lika stor betydelse för tillvaratagandet av våra byggnaders kulturhistoriska värden som en ändamålsenligt utformad lagstiftning. Utredningen hänvisar till att i utredningsdirektiven betonats, att restriktiva skyddsbestämmelser icke får dominera, utan att aktiva vårdnadsåtgärder skall intaga en särskilt viktig ställ-

ning inom ramen för det allmännas insatser och ansvar. I överensstämmelse härmed har utredningen uppmärksammat behovet av ökade statliga anslag till byggnadsminnesvården med särskild hänsyn till de speciella förhållanden, som antagandet av en lag om byggnadsminnen skulle komma att medföra. Som inledningsvis antytts har utredningen föreslagit att ett anslag på 500 000 kronor uppföres på riksstaten för bl. a. bidrag till restaureringsoch underhållsarbeten å byggnadsminnen.

Utredningen har vidare till behandling upptagit frågan om statliga lån för iståndsättande av äldre bostadsbyggnader. Utredningen framhåller härutinnan (s. 90) att en ganska omfattande iståndsättning av äldre bostadsbyggnader, särskilt på landsbygden, försiggår med stöd av statsmedel. Grunderna för denna verksamhet är uppdragna av statsmakterna, och tillämpningen handhas centralt av bostadsstyrelsen och lokalt av länsbostadsnämnderna. För att komma i åtnjutande av lån och bidrag till bostadsförbättring erfordras bl. a. att byggnaden efter restaureringen motsvarar vissa krav på standard och bekvämlighet. Det har uppgivits för utredningen att normerna för dessa krav i enstaka fall kolliderat med önskemålet att bevara en ålderdomlig byggnads karaktär, så att resultatet blivit antingen att det kulturhistoriska intresset fått stå tillbaka eller också att ägaren fått avstå från statligt stöd och företa reparationen med egna medel. Utredningen har rörande dessa förhållanden överlagt med representanter för bostadsstyrelsen, varvid från denna myndighets sida stor beredvillighet uttalats att beakta de kulturhistoriska synpunkterna vid granskning av ombyggnadsförslag rörande äldre bostadsbyggnader. Utredningen anser det önskvärt, att de lokala organen — länsbostadsnämnderna — får sin uppmärksamhet riktad på denna angelägenhet, så att i de särskilda fallen kontakter tages med dem som i länen har att bevaka byggnadsminnesvårdens intressen, landsantikvarierna och länsarkitekterna. Det understrykes från utredningens sida att det här icke är fråga allenast om sådana byggnader, som kommer i åtnjutande av skydd enligt lag, utan även om sådana som utan att vara kvalificerade att förklaras för byggnadsminnen dock har ett visst kulturhistoriskt värde.

Utredningen har också övervägt, huruvida ekonomiska förmåner i form av skattelättnader må kunna beredas ägare eller innehavare av byggnadsminne. De möjligheter härvidlag som utredningen pekat på avser såväl de årliga inkomst- och förmögenhetsskatterna som arvsbeskattningen. Det synes sålunda utredningen välmotiverat och lätt att genomföra sådan ändring av 5 § 1 mom. kommunalskattelagen att byggnad som förklarats som byggnadsminne i likhet med museibyggnader erhåller en i skattehänseende privilegierad ställning genom att byggnaden undantages från skatteplikt till fastighetsskatt. Vidare har utredningen funnit angeläget att det vid prövning av begärda reparationsavdrag beträffande kulturhistoriskt värdefulla byggnader beaktas att reparation och underhåll av dylika byggnader ställer sig förhållandevis mera kostsamma än motsvarande åtgärder

på vanliga byggnader. Utredningen framhåller att taxeringsmyndigheterna flerstädes visat en viss generositet i hithörande avseenden men finner det ändock önskvärt att ett uttalande införes i anvisningarna till 22 och 25 §§ kommunalskattelagen av innebörd, att vid bedömande av yrkanden om avdrag för reparations- och underhållskostnader särskild hänsyn skall tagas till merkostnader, som föranledes av att en byggnad är kulturhistoriskt värdefull. I detta hänseende bör enligt utredningens mening begränsning icke ske till sådana byggnader, som förklarats som byggnadsminnen enligt den föreslagna byggnadsminneslagen. Vad gäller arvs- och kvarlåtenskapsskatten har utredningen funnit att i konsekvens med vad nyss anförts beträffande fastighetsskatten såsom byggnadsminne förklarad fastighet bör vara befriad från skattläggning vid arvfall eller endast beskattas till den del som den vid fastighetstaxering ansetts utgöra skattepliktig fastighet.

Remissyttrandena

Behovet av skärpt lagstiftning för att åstadkomma ett förbättrat skydd för kulturhistoriskt värdefulla byggnader i enskild ägo har vitsordats av flertalet av de hörda myndigheterna och organisationerna. *Riksantikvarieämbetet* yttrar, att nu gällande författningar endast lämnar ett ytterst ofullständigt skydd i nämnda hänseende. Det har sålunda sedan länge stått klart för ämbetet, att 1942 års lag, vilken för att vinna tillämpning kräver medgivande av ägaren till den byggnad, för vilken skydd begäres, icke infriat de förhoppningar, som ursprungligen knöts till densamma. Skälen härtill har säkerligen varit flera. Den främst bidragande orsaken sammanhänger dock enligt ämbetets erfarenhet med ekonomiska överväganden. Av fruktan för att egendomen skall minska i värde, om den ej fritt kan disponeras, har ägare av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, ehuru i och för sig intresserade, många gånger ej vågat begära att få skyddsföreskrifter utfärdade. Även enligt vad *länsstyrelsen i Kronobergs län* framhåller är de möjligheter till skydd för kulturhistoriskt värdefulla byggnader nuvarande lagstiftning lämnar otillräckliga. Särskilt gäller detta kommunala och enskilda byggnader, vilka endast under förutsättning att ägaren medger registrering kan beredas skydd. Det är därför att hälsa med tillfredsställelse, om vidgade möjligheter till skydd för bevarandet av dylika byggnader kommer till stånd.

En annan uppfattning om värdet av 1942 års lag kommer till uttryck i det yttrande, som avgivits av *länsstyrelsen i Älvsborgs län*. Efter att ha påpekat att lagen varit i kraft knappt fjorton år yttrar länsstyrelsen att den från sin tillämpning av lagen eller sin handläggning av byggnadsärenden i allmänhet icke har någon erfarenhet av att byggnadsminnen av betydenhet i länet fått fara illa till följd av bristande effektivitet hos lagen. Däremot har länsstyrelsen erfarit ett betydande intresse från privata ägares, kommuners samt olika föreningars och institutioners sida att bevara befintliga byggnadsminnen och göra härför erforderliga ekonomiska uppoffringar. I ett av

juridiska fakulteten i Uppsala åberopat yttrande av professorn Henrik Hessler anför denne att man ännu ej verkligen prövat den frivillighetens väg som lagfästes så sent som år 1942. Den då antagna lagen har icke fått visa vad den duger till. Att, när läget är detta, den ståndpunkt de lagstiftande myndigheterna så nyligen intagit skulle överges, och detta genom så långtgående åtgärder som det är fråga om i utredningens förslag, synes icke befogat. I yttrandet tillfogas att det steg man i stället bör taga är att undanröja hindren mot att den gällande lagen får full effektivitet. Vad härutinnan kommer i fråga torde vara blott en måttlig förstärkning av vederbörande myndigheters personella och ekonomiska resurser. I samband därmed bör den i utredningen omtalade inventeringen av berörda byggnader fullföljas. Endast sedan så skett har man erforderligt underlag för ett bedömande av frågan, om ytterligare åtgärder från det allmännas sida är erforderliga och vilka dessa i så fall bör vara.

Det av utredningen framlagda förslaget till lag om byggnadsminnen, avsedd att ersätta 1942 års lag, har, liksom utredningens förslag i övrigt, i princip tillstyrkts av nästan samtliga remissinstanser. Endast i ett fåtal yttranden har förslaget direkt avstyrkts. Några remissinstanser ställer sig tveksamma till den nya lagstiftningen.

Göta hovrätt yttrar, att det numera torde vara allmänt erkänt att det stora antal kulturhistoriskt märkliga och värdefulla byggnader, som finns i Sverige, är en betydelsefull nationell tillgång, som det är angeläget att vårda och bevara till fromma både för den nu levande och för kommande generationer. Insikten härom synes ha vaknat förhållandevis sent i vårt land och vi står i fråga om vården av detta kulturarv långt efter exempelvis våra västra grannländer. De av utredningen framlagda förslagen om ökat skydd för de kulturhistoriskt märkliga och värdefulla byggnaderna innebär — om de genomföres — ett betydelsefullt framsteg på detta område och måste därför hälsas med tillfredsställelse. Enligt vad *akademien för de fria konsterna* framhåller genomgår svensk bygd för närvarande i snabb och till synes allt mera ökad takt en omdaning, som torde sakna motstycke i vår äldre kulturutveckling. Genom dessa förändringar försvinner mycket av uttrycken för äldre kulturstadiers insatser utan att detta alltid synes vara nödvändigt. Ett kulturfolk borde dock även i sitt mest intensiva nydanararbete beakta att dess bemödanden skulle vara fåfänga om det saknade den grund äldre generationer lagt. Utredningen har med all rätt givit uttryck åt sin oro för den äldre bebyggelsens bestånd i denna hotande situation. När det gäller att söka åstadkomma ökat lagskydd för denna bebyggelse har utredningen av naturliga skäl sett sig nödsakad att begränsa sig till byggnadsverk av en sådan art att de bestämt kan karakteriseras och infogas i en — med nödvändighet schematisk — värdeskala. Akademien understryker vikten av att den föreslagna lagstiftningen snarast kommer till stånd men kan samtidigt icke uraktlåta framhålla att det framlagda förslagets praktiska verkan med hänsyn till den nyss antydda utplåningsprocessen tyvärr kommer att bli mycket begränsad. Med visshet torde man sålunda kunna räkna med att

lagförslagets genomförande icke kan rädda all värdefull bebyggelse från undergång — detta gäller särskilt det villkorliga skydd, som beredes de B-klassificerade byggnaderna. Akademien finner det oaktat förslaget innebära en praktiskt realiserbar lösning, som kan skydda de omistliga värdena och bidraga till ökad vård och kontroll av våra byggnadsminnen. *Nordiska museets nämnd* ger uttryck åt liknande tankegångar. Nämnden uttalar, att beståndet av äldre byggnader i icke ringa omfattning håller på att decimeras. Det finns ingen anledning att tro att denna utveckling inom överskådlig framtid kommer att avbrytas eller ens minska takten. Nämnden påpekar, att denna förvandlingsprocess hittills kommit till synes särskilt i städerna, men att det säkerligen endast är en tidsfråga, när den kommer att i sin fulla vidd inbegripa landsbygden, där näringslivets strukturella förändring icke kan undgå att sätta en djupgående prägel även på detta område. I yttrandet hävdas att en mängd svårbemästrade problem härvid uppkommer. Bland de byggnader, som blir demolerade finns nämligen sådana, som har karaktären av minnesmärken och därför är värda att bli bevarade till eftervärlden. Men även i de fall där en dylik byggnad får kvarstå utsättes den ej sällan för betydande risker genom eftersatt underhåll — ofta med slutlig följd att rivning framstår som enda utvägen — genom olämpliga om- och tillbyggnader eller genom den närmaste omgivningens förvandling. Nämnden hälsar med tillfredsställelse att dessa frågor nu blivit föremål för utredning och delar i allt väsentligt de synpunkter, som redovisas i betänkandet. Självfallet kommer vården av de kulturhistoriskt märkliga byggnaderna i fortsättningen liksom hittills till övervägande del att ske på frivillighetens grund av de enskilda ägarna. Genom förändringarna i samhällets sociala struktur, på bostadsstandardens område och i fråga om trafikväsendet har emellertid ett icke ringa antal av dessa byggnader blivit så otidsenliga, att de snarare är en belastning än en tillgång för ägaren. Uppenbart är att om det allmänna skall i någon större omfattning kunna lämna sitt stöd åt bevarandet av sådana äldre byggnader en sovring först måste ske, så att hjälpen i första hand inriktas på de verkligt betydande monumenten.

I det yttrande, som avgivits av *länsstyrelsen i Värmlands län,* understrykes att en ingående prövning av samtliga till byggnadsminnesvården hörande spörsmål, utmynnande i positiva förslag till lämpliga åtgärder för vinnande av en bättre tingens ordning, måste anses i hög grad motiverad. Om sådana åtgärder icke skyndsamt vidtages, torde betydande risker föreligga för att vårt på kulturhistoriskt värdefulla byggnader relativt fattiga land så småningom skall i sådant avseende ytterligare utarmas. Länsstyrelsen finner det därför glädjande att kunna konstatera, att utredningen på ett förtjänstfullt sätt tillvaratagit de kulturella intressen, som enligt utredningsdirektiven avsetts skola tillgodoses, samtidigt som den, efter vad länsstyrelsen kunnat finna, uppenbarligen sökt undvika tillskapandet av för vederbörande ägare oskäligt betungande inskränkningar i äganderätten. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser den begränsning av äganderätten, som förslagets genomförande skulle innebära, vara fullt berättigad. Det gäller ju här beva-

rande av byggnader, som historiskt och kulturhistoriskt sett utgör en ideell tillgång för hela vårt folk. — I yttrandet framhålles att vårt land i avseende å skyddet av kulturhistoriskt märkliga byggnader ligger ganska långt efter många jämförbara västeuropeiska kulturländer. Detta förhållande torde i legislativt hänseende främst kunna förklaras av den frivillighetsgrundsats, som ligger till grund för den svenska lagen. Härtill kommer att med nuvarande ordning en alltför tung ekonomisk börda lagts på innehavarna av i enskild ägo befintliga byggnadsminnen. Mot bakgrunden härav tillstyrker länsstyrelsen vad som får anses vara förslagets viktigaste legislativa nyhet, nämligen frivillighetsgrundsatsens slopande.

Landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd anser förslaget ej utan översyn böra läggas till grund för lagstiftning. I rådets yttrande framhålles att den väsentliga skillnaden mellan lagförslaget och den nu gällande lagen är, att ur kulturhistorisk synpunkt särskilt märkliga byggnader skall kunna beredas skydd även mot ägarens vilja. En sådan skärpning av byggnadsminnesskyddet synes motiverad. Byggnader av detta slag är dock relativt fåtaliga. Vid sidan av dessa finns emellertid annan äldre och på sina håll ganska omfattande bebyggelse, som ännu ger karaktär åt det svenska kulturlandskapet och vars bevarande i görligaste mån ur många synpunkter är av intresse. Denna sida av byggnadsminnesskyddet har tyvärr endast i förbigående berörts.

Enligt vad i yttrandet anföres kan det i detta fall endast vara fråga om att ägaren frivilligt och av eget intresse bevarar de äldre byggnaderna. En förhållandevis enkel och framkomlig väg för detta ändamål är, att det bör givas den statliga lånegivningen till bostadsbyggandet större möjligheter att taga hänsyn till äldre bebyggelse av kulturhistoriskt värde. Bestämmelser borde sålunda införas att lånesökande har att uppgiva huruvida äldre byggnad finnes och att vid ärendets bedömning beaktas huruvida en sådan äldre byggnad, därest den kan anses ha kulturhistoriskt värde, lämpligen kan moderniseras. Lånebestämmelserna bör anpassas för detta syfte. *Föreningen Sveriges landsantikvarier,* som understrukit nödvändigheten av en sådan utbyggnad av lagstiftningen att effektivt skydd skapas för kulturhistoriskt märkliga byggnader av alla slag oberoende av äganderätten, yttrar att utredningen allenast i allmänna resonemang berört skyddet på frivillighetens grund. Några egentliga förslag, som tar sikte på bevarandet av det övervägande antalet byggnader, vilka genom sitt förhållandevis stora antal ännu har avgörande betydelse för kulturlandskapet, har ej framlagts. Ett utväljande av ett antal byggnader, som göres till föremål för ett speciellt skydd, synes — även om det i och för sig torde vara oundgängligt — om det övriga byggnadsbeståndet lämnas åsido, med tiden medföra att endast ett antal byggnader av mer eller mindre högreståndskaraktär och lösryckta ur sitt sammanhang kommer att bevaras. En allvarlig brist i utredningen synes därför vara, att inga egentliga förslag framlägges, som syftar till ett skydd för den övervägande delen av landets äldre byggnadsbestånd. I det yttrande, som avgivits av *Sveriges arkitekters riksförbund,* understrykes också det

frivilliga momentets stora betydelse. Gives detta visst ekonomiskt stöd torde betydligt mera vara att vinna för bevarandet av byggnadsminnena, än om denna angelägenhet genom detaljerade lagbestämmelser blir ett nytt bidrag till det i landet rådande byggkrånglet. En lagstiftning måste i första hand taga sikte på en positiv inställning, grundad på frivillighet med visst ekonomiskt stöd, och i andra hand ingripa genom föreskrifter av tvingande natur.

Förslaget har avstyrkts av *länsstyrelsen i Älvsborgs län*, som yttrar att den icke kan finna annat än att det framlagda förslaget till lag om byggnadsminnen i väsentliga stycken har karaktären av en tvångslag. I detta avseende har förslaget åtskilliga drag gemensamma med gällande naturskyddslags regler till skydd för landskapsbilden. Den erfarenhet, länsstyrelsen hittills vunnit av tillämpningen av dessa regler, ger icke stöd för att tvångskaraktären enbart varit av godo. Länsstyrelsen har tvärtom trott sig finna, att man i allmänhet når bättre resultat, åtminstone på längre sikt, med överenskommelser på frivillighetens väg än med tvångsföreskrifter. Dessa erfarenheter från naturskyddslagens tillämpning bör icke förbises, då det gäller att utforma skyddet för byggnadsminnen.

Även *Sveriges fastighetsägareförbund* avstyrker förslaget. Förbundet yttrar:

I olika sammanhang framhåller utredningen att kulturhistoriskt värdefulla byggnader i många fall åtnjuta ett betryggande skydd i enlighet med gällande lagar och förordningar. I fråga om enskilda fastigheter gälla nämligen förutom åtskilliga bestämmelser i byggnadslagen lagen den 12 juni 1942 om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader ävensom vissa samtidigt tillkomna bestämmelser i expropriationslagen. Härjämte skyddas dylika byggnader genom den omvårdnad, som på frivillighetens väg ägnas byggnaderna. Detta av frivilliga insatser beroende skydd har under senare år väsentligt förstärkts genom att medel för underhåll m. m. ställts till förfogande av olika fonder. De sakkunniga ha även framhållit, att ett stort antal byggnader åtnjuta en omvårdnad som stundom visat sig lika betryggande som det skydd, som kan åstadkommas genom lagstadganden.

Mot bakgrunden av vad nu angivits, torde det till en början kunna ifrågasättas om det finnes behov av ytterligare lagstiftning för att tillgodose det i och för sig självklara önskemålet att kulturhistoriskt värdefulla byggnader icke förstöras eller förvanskas. De bestämmelser, som tillkommo i samband med ändringen av expropriationslagen 1943, ha visserligen aldrig vunnit tillämpning i praktiken, men enbart möjligheten att en byggnad eller en anläggning kan exproprieras, innebär en garanti mot att byggnaden eller anläggningen förstöres eller förvanskas. Det torde nämligen ligga i ägarens intresse att så sköta en kulturhistoriskt värdefull byggnad att han icke löper risken att byggnaden tvångsvis avhändes honom. Anledningen till att ifrågavarande bestämmelser icke i något enda fall tillämpats är icke att bestämmelserna skulle vara i och för sig olämpliga utan uteslutande att en tillämpning av desamma befaras bli för det allmänna alltför ekonomiskt betungande. Av vad utredningen härutinnan anför framgår tydligt, att man bl. a. syftar till att överflytta det huvudsakliga ekonomiska ansvaret för bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla byggnader på den enskilde. Bevarandet av sådana byggnader är emellertid en hela nationens angelägenhet och det är

lika naturligt som skäligt att kostnaderna för erforderliga åtgärder helt skola åvila det allmänna.

Juridiska fakulteten i Uppsala har hänvisat till yttranden av professorerna Halvar G. F. Sundberg och Hessler i vilka dessa ställt sig avvisande till förslaget.

Förslaget att såsom centralt, sammanhållande organ för frågor rörande byggnadsminnesvården inrätta en särskild nämnd, statens byggnadsminnesnämnd, har i ett stort antal yttranden mer eller mindre helhjärtat tillstyrkts. Förslaget har emellertid avstyrkts i flertalet yttranden.

Bland myndigheter, som tillstyrkt förslaget, må till en början nämnas *riksantikvarieämbetet*, som erinrar om den diskussion, som föregick antagandet av 1942 års lag (refererad i betänkandet å s. 76 o. f.) och som gällde lagens handhavande. De grunder, som vid detta tillfälle befanns avgörande för att lägga tillsynen över registrerade byggnader under riksantikvarieämbetet, synes ämbetet ännu bevara sin fulla giltighet.

Enligt vad ämbetet framhåller är det i själva verket fullt tänkbart att ämbetet fungerar såsom centralt organ även med avseende på den nu föreslagna lagen. Med hänsyn till de ömtåliga problem, som är förknippade med lagens tillämpning, vore det lämpligt, att i sådant fall ett expertråd ställdes vid ämbetets sida av i huvudsak den sammansättning som byggnadsminnesnämnden avsåges skola få. För byggnadsminnesvården i stort skulle ett dylikt arrangemang utan tvivel vara förmånligt, då det vore ägnat att befrämja ett enhetligt bedömande av hithörande frågor och motverka en ur allmänhetens synpunkt svårbegriplig och oläglig splittring på olika myndigheter. Ämbetet skulle även vara berett att påtaga sig denna uppgift om så befunnes önskvärt, naturligtvis under förutsättning att ämbetet finge ökade personalresurser. Då ämbetet likväl icke för närvarande vill påyrka denna organisationsform, beror detta på de skäl som utredningen anfört (betänkandet s. 79), vartill ytterligare flera torde kunna fogas. Det är enligt ämbetets mening betydelsefullt att byggnadsminnesskyddet icke skall framstå som ett snävt vetenskapligt önskemål, lika litet som det får bli en arkitektonisk fråga om prydandet av stadsbilden eller landskapet. Dess syfte ligger vida djupare. De nya ingrepp i dispositionsrätten till enskild egendom, som den föreslagna lagen medger, bör därför icke ens få skenet av att vara maktord från ett centralt ämbetsverk, representerande vissa fackintressen, utan de måste framträda såsom uttryck för en samhällelig angelägenhet och sålunda stödjas av en nämnd med mångsidig sammansättning och med påtagligt lekmannainslag. Med hänsyn till att den vetenskapliga sakkunskapen rörande det bestånd av byggnadsminnesmärken, som lagen åsyftar, och alldeles särskilt rörande den sektor av dessa, som omfattar allmogebebyggelsen, är och torde förbli centralt samlad hos Nordiska museet, finner ämbetet det naturligt och önskvärt att museet får medverka i realiserandet av lagens bestämmelser under det ansvar och med det inflytande som en representation i byggnadsminnesnämnden medför. Detsamma gäller även det bistånd

som nödvändigtvis måste krävas av byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå, såvida icke byggnadsminnesnämnden utrustas med egna kulturhistoriskt kvalificerade arkitektexperter. Däremot finner ämbetet den administrativa anknytning, som byggnadsminnesnämnden enligt utredningens förslag givits till riksantikvarieämbetet, vara i sitt slag egenartad och alltför lös. Ämbetet förordar för sin del att byggnadsminnesnämnden anslutes till riksantikvarieämbetet i principiellt samma form som statens heraldiska nämnd har anslutits till riksarkivet (SFS 529/1953).

Vad riksantikvarieämbetet sålunda anfört delas icke av *föredraganden* i ärendet — antikvarien P.-O. Westlund — vilken bl. a. yttrar:

Det synes mig olämpligt och ägnat att framkalla splittring och förvirring att på sätt som föreslagits bryta loss denna speciella gren ur vår kulturminnesvård, som numera sedan landsantikvarieorganisationen från och med år 1955 konsoliderats, är enhetligt och fast organiserad. En fristående nämnd om sex ledamöter måste dessutom bli ovig då det gäller frågor, som kräva snabbt ingripande.

Därest skäl likväl skulle anses tala för inrättandet av en byggnadsminnesnämnd torde denna böra erhålla karaktär av ett rådgivande organ, som i vissa principiella eller eljest tvistiga frågor skall avgiva yttrande och råd till riksantikvarieämbetet. I någon mån jämförbara förhållanden finnas bland annat inom medicinalstyrelsen, vid vars sida två rådgivande organ äro ställda, nämligen medicinalstyrelsens vetenskapliga råd och medicinalstyrelsens huvudmannaråd.

Den administrativa myndigheten, som sköter det löpande arbetet och fattar beslut i de kulturhistoriska frågor, som väckas av lagen, bör dock enligt min mening som hittills vara riksantikvarieämbetet.

Att ämbetet därvid såsom redan nu sker samråder med Nordiska museet och byggnadsstyrelsen och anlitar den stora sakkunskap, som där finnes representerad, är självfallet. Detta samarbete torde emellertid utan svårighet kunna äga rum under sedvanliga ämbetsmässiga former.

Det av riksantikvarieämbetet framförda förslaget att byggnadsminnesnämnden anslutes till ämbetet i principiellt samma form som statens heraldiska nämnd har anslutits till riksarkivet biträdes av *vitterhets historie och antikvitetsakademien*. Akademien hävdar, att organisationen därigenom skulle bli sådan, att riksantikvarien bleve självskriven ordförande och ledamot i nämnden.

Mot akademiens beslut att tillstyrka förslaget om inrättande av ifrågavarande nämnd har herr *Curman* reserverat sig. Med instämmande av ytterligare fjorton ledamöter yttrar herr Curman, att vi i vårt land — i motsats till förhållandena i många andra länder — har förmånen att äga en ganska enhetligt uppbyggd organisation för handhavande av den praktiska kulturminnesvården i riket, en organisation med sekelgamla rötter, som successivt har utvecklats alltefter de växlande uppgifterna och behoven, en organisation, som numera genom landsantikvarieinstitutionens slutliga stabilisering fått ett vidsträckt nät av filialer för sin verksamhet landet runt och därigenom upphört att vara enbart en huvudstadsorganisation. Det sålunda på gamla rötter framvuxna riksantikvarieämbetet är sedan länge väl för-

ankrat i det svenska folkets medvetande och åtnjuter numera dess fulla förtroende. Mot bakgrunden härav frågar sig reservanten varför då icke åt riksantikvarieämbetet skulle kunna anförtros den ifrågavarande uppgiften, som ju icke alls är ny för ämbetet utan endast en utvidgning — låt vara betydelsefull — av en uppgift, som ända sedan 1942 åvilat ämbetet. Att ersätta riksantikvarien såsom ansvarig beslutande myndighet i fråga om den profana byggnadsminnesvården med en sexhövdad nämnd är enligt reservantens uppfattning icke någon fördel. Divisionsansvar brukar bäras betydligt lättare än ett odelat ansvar, och en administration med uppgifter, som till sin natur kräver snabb handläggning, kan ej gärna skötas av en månghövdad styrelse, som säkerligen icke kan vara lätt sammankallad. Genom inrättande av byggnadsminnesnämnden skulle en hittills på rot växande, klar och enhetlig organisation brytas, samtidigt som ökade möjligheter till motsättningar och splittring av krafterna skapas. Reservanten förordar i stället att riksantikvarieämbetet får fungera såsom det centrala organet och att ett expertråd ställes vid ämbetets sida, sammansatt på i huvudsak det sätt som föreslagits beträffande byggnadsminnesnämnden.

Byggnadsstyrelsen, som tillstyrkt förslaget, anser nämndens viktigaste uppgift vara att ge riktlinjer för samt leda arbetet med registreringen av byggnadsminnena. För den upplysnings- och propagandaverksamhet, som därvid erfordras, synes en nämnd vara en lämplig lösning, förutsatt att den erhåller ett brett opinionsunderlag. Arbetet bör nämligen enligt styrelsens uppfattning utföras genom nära medverkan av vederbörande kommun. På grund av det väntade behovet av revidering och fortlöpande översyn av bebyggelseplanerna samt det nära samband som råder mellan byggnadsminnes- och miljöfrågorna talar emellertid övervägande skäl för att byggnadsminnesnämndens kansli anknytes till byggnadsstyrelsen, som har att svara för de med bebyggelseplaneringen sammanhängande uppgifterna. Härigenom vinnes dessutom en naturlig anknytning till motsvarande verksamhet i vad gäller staten tillhöriga byggnader, vilken uppgift handhaves av byggnadsstyrelsen i samråd med riksantikvarieämbetet. Byggnadsminnesnämndens granskning- och rådgivningsverksamhet torde också i stor utsträckning kräva direkt kontakt med teknisk personal.

Särskilt betydelsefullt finner *Nordiska museets nämnd* förslaget om inrättandet av den ifrågasatta byggnadsminnesnämnden vara. Enligt vad nämnden framhåller torde samarbetet därigenom väsentligt kunna underlättas mellan de olika ämbetsverk och institutioner, som handlägger ärenden rörande byggnadsminnenas vård. Så som sammansättningen av nämnden är planerad, med utrymme garanterat även för juridisk expertis och praktisk erfarenhet inom byggnadsfacket, skulle den säkerligen också för allmänheten komma att framstå som en i hög grad auktoritativ instans på detta område.

I särskilt yttrande, fogat till utlåtande avgivet av rektorsämbetet vid Stockholms högskola, gör *professorn John Granlund* gällande, att kärnpunkten i utredningens förslag är att inrätta en nämnd, som skall handha upp-

giften att på en gång vara ett registrerande, undervisande, propagerande och kontrollerande organ för att flertalet av kulturminnesfrågorna skall kunna lösas på frivillighetens väg och samtidigt ha befogenhet att utdela anslag till reparation, underhåll, inlösen o. s. v., i den mån dessa fördyras av byggnadens egenskap av byggnadsminne. Kulturminnesvården i vårt land är splittrad på flera organ och det befintliga vetenskapliga materialet, som ligger till grund för att bedöma kulturminnesfrågor, befinner sig likaledes i flera arkiv, främst i Nordiska museets. Genom förslaget att nämnden skall sammansättas av representanter för samtliga de kulturminnesvårdande myndigheterna och dessutom representanter för det praktiska livet och att nämndens sekreterare skall vara anställd vid riksantikvarieämbetet, anses i yttrandet att ett både smidigt och billigt organ skapats för att tillvarataga de intressen, som utredningen företrätt.

Bland övriga remissinstanser, som tillstyrkt förslaget, må nämnas *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Kronobergs, Kopparbergs, Jämtlands* och *Västernorrlands län, landsantikvarien i Jämtlands län, länsarkitekten i Västernorrlands län* samt *Malmö stads museinämnd. Överståthållarämbetet* ifrågasätter emellertid, om icke nämnden såsom rådgivande organ bör anknytas till riksantikvarieämbetet, varvid riksantikvarien i förekommande ärenden skulle vara beslutande.

I åtskilliga yttranden ges till känna en mer eller mindre markerad tvek samhet till förslaget i nu berörda del. *Styrelsen för svenska landskommunernas förbund* yttrar sålunda, att ehuru den föreslagna byggnadsminnesnämnden väl närmast blir att betrakta såsom ett samarbetsorgan mellan på området hittills verksamma statliga myndigheter och kostnaderna därför kommer att hållas inom mycket anspråkslösa gränser inrättandet av en dylik instans dock skulle betyda att ännu ett organ infogades i den kedja av olika myndigheter, som redan nu har med byggnadsminnesvården att skaffa. Enligt förslaget beräknas nämnden komma att hålla sammanträden en gång i månaden. Man riskerar därför att avgörandet i de ärenden, som hänskjutes till nämnden, kommer att fördröjas. Tidsfaktorn är i byggnadsfrågor av förevarande slag ofta ett både fördyrande och i andra hänseenden äventyrligt moment.

Även *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* uttalar tvekan, huruvida det kan vara lämpligt att för ändamålet tillskapa ett nytt centralt organ. Av bl. a. kostnadsskäl synes det länsstyrelsen böra övervägas om icke de, av den nya lagstiftningen föranledda arbetsuppgifter, som bör handläggas centralt, kunde omhänderhavas av någon redan bestående myndighet, förslagsvis riksantikvarieämbetet, eventuellt förstärkt med adjungerade sakkunniga. Det för ifrågavarande myndighet uppkommande merarbete, som är att påräkna — särskilt under en period närmast efter den nya lagstiftningens ikraftträdande — synes kunna bemästras genom en personalförstärkning, som tills vidare i avbidan på att närmare erfarenhet vinnes, torde böra göras tillfällig. Liknande synpunkter utvecklas av *länsstyrelsen i Hallands län.* Länsstyrelsen menar emellertid att det bör vara byggnadsstyrelsen som

skall fungera såsom centralmyndighet på ifrågavarande område. Byggnadsstyrelsen bör i så fall förstärkas med representanter för riksantikvarieämbetet och Nordiska museet.

Länsstyrelsen i Västerbottens län framhåller, att riksantikvarieämbetets befattning med frågor enligt nu gällande lagstiftning visat sig vara en ändamålsenlig anordning och att samarbetet mellan ämbetet och byggnadsstyrelsen varit fruktbärande. Det synes därför i första hand böra undersökas, om icke det etablerade samarbetet kan utvidgas till övriga berörda myndigheter och organ, därav bl. a. bostadsstyrelsen, och säkerställas i annan form än den föreslagna nämnden. Genom densamma skulle i vart fall vården och tillsynen av kulturhistoriskt värdefulla byggnader ändock icke samlas på en hand, eftersom byggnadsstyrelsen och andra statliga myndigheter alltjämt skulle handha staten tillhöriga byggnader av detta slag.

Bland övriga remissinstanser, som är tveksamma om förslagets lämplighet, må nämnas *länsstyrelserna i Östergötlands* och *Gotlands län, länsarkitekternas förening* och *Malmö fornminnesförening.*

I de yttranden, vari förslaget avstyrkts, har i allmänhet förordats att det uppdrages åt riksantikvarieämbetet att fullgöra de på den centrala instansen belöpande arbetsuppgifterna. Så är exempelvis fallet med det yttrande, som avgivits av *statskontoret.* Ämbetsverket påpekar att såväl riksantikvarieämbetet som byggnadsstyrelsen handlägger ärenden, som avser den praktiska byggnadsminnesvården och byggnadsväsendet i allmänhet. Jämväl Nordiska museet har vissa uppgifter beträffande byggnader av kulturhistoriskt värde. Vidare erinras i yttrandet om att utredningen övervägt, om icke ett samarbete mellan dessa organ kunde komma till stånd i den formen, att ärenden rörande byggnadsminnen anförtroddes åt en av dessa institutioner, varvid de övriga två borde fungera som obligatoriska remissinstanser, men att en sådan lösning avvisats. Statskontoret kan för sin del icke finna hinder möta mot att ett på området redan befintligt organ handhar de arbetsuppgifter, som avsetts för den tilltänkta nämnden. Då därtill kommer, att enligt ämbetsverkets mening nya statliga organ icke bör inrättas utan tvingande skäl, kan statskontoret icke tillstyrka förslaget om en särskild byggnadsminnesnämnd. En anordning däremot som innebär att riksantikvarieämbetet även enligt den nya lagen får ställningen som centralorgan på byggnadsminnesvårdens område synes särskilt lämplig med hänsyn till att riksantikvarieämbetet får anses intaga ställningen av tillsynsmyndighet över landsantikvarieorganisationen, som utövar den lokala ledningen över den kulturminnesvårdande verksamheten. Ett nära samarbete bör givetvis äga rum mellan riksantikvarieämbetet samt byggnadsstyrelsen och Nordiska museet. Det synes jämväl kunna övervägas att tillföra riksantikvarieämbetet särskild expertis, bl. a. på det byggnadsekonomiska området.

Hovrätten för Övre Norrland anmärker att gällande instruktion för riksantikvarieämbetet ålägger ämbetet att utöva tillsyn över kulturminnesvår-

den i riket. Att för de fall, som med förevarande förslag avses, tillskapa ett organ vid sidan av ämbetet synes ej vara av nöden. Erforderligt samråd med byggnadsstyrelsen torde kunna anordnas på ett vida enklare sätt. Och skulle i något fall juridisk sakkunskap vara påkallad, torde ock sådan utan svårighet kunna adjungeras till ämbetet. Det synes för övrigt icke heller lämpligt med en nämnd, som skulle kunna stanna i ett beslut, vars innehåll vore stridande mot en åsikt som omfattades av ämbetet.

Enligt vad *akademien för de fria konsterna* framhåller skulle konsekvensen av förslaget bli att hädanefter tre var för sig beslutande instanser skulle förekomma — riksantikvarieämbetet, byggnadsstyrelsen och byggnadsminnesnämnden — vilket enligt akademiens mening vore både onödigt och opraktiskt. Det riktiga synes i stället vara att ansluta de nya arbetskrafter, som av utredningen föreslagits, till ettdera av de redan befintliga ämbetsverken, varvid riksantikvarieämbetet närmast torde böra komma i fråga.

Föreningen Sveriges landsantikvarier yttrar:

Inrättandet av en byggnadsminnesnämnd är endast ett onödigt och dyrbart komplicerande av byggnadsminnesvården. Det synes helt oförståeligt, varför riksantikvarieämbetet, som är och för allmänheten framstår som landets kulturminnesvårdande organ, genom tillkomsten av skärpt lagstiftning inom ett område, som det sedan gammalt administrerar, skall ställas åt sidan av ett nyskapat organ, som genom sin placering i anslutning till ämbetet i stor utsträckning kommer att använda sig av dess resurser för olika ändamål. Förutom att anordningen är opraktisk, omständlig och onödigt dyrbar torde däri ligga fröet till intressemotsättningar, som ytterst torde komma att gå ut över allmänheten och även över landsantikvarierna och deras huvudmän.

Liknande synpunkter har utvecklats av *landsantikvarieorganisationernas samarbetsråd.*

Även i det yttrande, som avgivits av *kanslern för rikets universitet,* göres gällande att det närmast torde böra ankomma på riksantikvarieämbetet att vara den centrala myndighet, som skall handlägga byggnadsminnesvårdens löpande ärenden och genom kontinuerlig inspektion vaka över efterlevnaden av vid varje tidpunkt gällande föreskrifter i ämnet.

Länsstyrelsen i Kalmar län erinrar om att i direktiven för utredningen uttalats, att något nytt fristående organ för arbetet med ifrågavarande ärenden icke borde tillkomma. De av utredningen framlagda skälen för att det oaktat föreslå tillskapandet av byggnadsminnesnämnden synes länsstyrelsen ej vara övertygande. Under den tid 1942 års lag varit gällande har genomsnittligt åtta anläggningar per år blivit registrerade som kulturhistoriskt märkliga. Med hänsyn till att skyddsföreskrifterna hädanefter icke torde bli så ekonomiskt betungande för fastigheternas ägare, synes man visserligen kunna räkna med att antalet behandlade ärenden kommer att öka. Det synes dock länsstyrelsen som om den centrala rådgivningen skulle kunna anförtros något centralt verk, t. ex. riksantikvarieämbetet, i stället för ett särskilt tillskapat organ. I den mån anlitande av allsidigare expertis anses

vara erforderlig torde särskilda sakkunniga kunna knytas till ämbetsverket. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* anför att då ärendena i första hand angår kulturhistoriska spörsmål, det synes naturligt, att de anknytes till ett redan existerande centralt verk, därvid närmast riksantikvarieämbetet i sin nuvarande gestalt eller efter lämplig utbyggnad torde böra komma i fråga. Ämbetet bör vid sin handläggning av ärendena kunna tillförsäkras verksamt bistånd av byggnadsstyrelsen och eventuellt av Nordiska museet. En sådan uppläggning av den centrala organisationen torde icke, såsom utredningen tycks förutsätta, innebära någon fara för att ärende angående byggnadsminne, som äges av enskild person, icke skulle bli allsidigt bedömt. Någon beslutanderätt i sådana ärenden har icke tillerkänts det centrala organet utan denna skall utövas av länsstyrelsen. Ägaren har därjämte alltid möjlighet att anföra besvär, om han skulle vara missnöjd med något av länsstyrelsen meddelat beslut i byggnadsminnesärendet.

Vissa av de remissinstanser, som ställt sig avvisande till förslaget att inrätta en byggnadsminnesnämnd, har menat att byggnadsstyrelsen ligger närmast till hands att fungera som centralorgan på förevarande område. Bland dessa må nämnas *samfundet för hembygdsvård,* som påpekar att byggnadsstyrelsen redan har en kulturhistorisk byrå, under vilken länsarkitekterna sorterar. Länsarkitekterna kommer givetvis att få stor betydelse vid lagens tillämpning. Alternativt föreslås att byrån förlägges till en särskild avdelning inom riksantikvarieämbetet.

I det av *juridiska fakulteten i Uppsala* åberopade yttrandet av professorn Sundberg anföres att det ter sig föga tilltalande att till alla redan förefintliga och missnöjesskapande regleringar inom byggnadsväsendet lägga ännu en. Naturligare torde vara att anförtro byggnadsminnesvården åt de redan befintliga, byggnadstekniskt kompetenta organen inom byggnadsväsendet, byggnadsstyrelsen och byggnadsnämnderna. Därmed onödiggöres också den ansvällning av den byråkratiska organisationen, som byggnadsminnesnämnden föranleder. Den erforderliga kulturhistoriska sakkunskapen lärer kunna erhållas genom ett organiserat samarbete med riksantikvarieämbetet och landsantikvarierna. Genom att anknyta till byggnadsväsendets nuvarande myndigheter skulle dock bättre tillgodoses det av utredningen framhållna önskemålet att undvika en sådan skarp gränsdragning mellan byggnadsminnen i lagförslagets mening och övriga byggnadsminnesmärken att intresset för de senare försvagas.

Svenska arkitekters riksförbund anser det mest ändamålsenligt, att de nya och ökade arbetsuppgifterna fördelas på redan existerande förvaltningsenheter, såsom byggnadsstyrelsen med länsarkitektorganisationen, riksantikvarieämbetet m. fl. Dessa bör därvid, om så erfordras, förstärkas med ytterligare högt kvalificerade fackmän.

Byggnadsnämnden i Lund föreslår, att ett i varje län tillsatt organ skulle — i stället för den föreslagna byggnadsminnesnämnden — såsom sakkunnig instans avgiva yttrande till ledning för länsstyrelsens beslut. Kravet på

enhetlig handläggning torde kunna tillgodoses genom ett ändamålsenligt besvärsinstitut.

Förslaget om ett anslag på 500 000 kronor till ersättning för värdeminskning och bidrag till restaurerings- och underhållsarbeten har berörts i åtskilliga yttranden. Flertalet remissinstanser har ansett det föreslagna beloppet för lågt.

Beträffande det av utredningen behandlade spörsmålet om statliga lån för iståndsättande av äldre bostadshus anför *riksantikvarieämbetet,* att frågan är av synnerlig vikt, framför allt för landsortens vidkommande, och framhåller att mycket av positivt värde otvivelaktigt kan uträttas genom ett samarbete mellan de långivande och de kulturminnesvårdande samhällsorganen. Ännu har endast på vissa håll i landet ett dylikt samarbete etablerats. Det framstår för ämbetet såsom en betydelsefull angelägenhet att detta samarbete utvidgas och stabiliseras. Icke minst med tanke på en aktiv byggnadsminnesvård i vidare mening måste en dylik utveckling vara önskvärd. *Bostadsstyrelsen* framhåller, att styrelsen i sin låneverksamhet bemödat sig om att i varje enskilt fall finna framkomliga vägar för att belåna ombyggnader av äldre hus. Härvid har under medverkan av länsarkitektkontoren bevakats att ombyggnaden har utförts på ett möjligast pietetsfullt sätt, och den bostadstekniska granskningen har därför tagit stor hänsyn till husets utformning. Många gånger har emellertid husens — och därmed också ombyggnadskostnadernas — storlek utgjort hinder för beviljande av egnahemslån. Husets storlek spelar numera, efter vidtagen författningsändring, ingen roll beträffande ombyggnader. Däremot bereder höga ombyggnadskostnader större bekymmer än tidigare, särskilt sedan ett »tak» för egnahemslån infördes den 1 januari 1956.

Styrelsen påpekar, att den enklaste åtgärden för att underlätta ombyggnad och bevarande av de ofta ganska stora, äldre mangårdsbyggnaderna torde vara ett medgivande för bostadsmyndigheten att behandla sådana ärenden i särskild ordning. Då det torde bli fråga om endast ett begränsat antal fall årligen, bör det eljest gällande belåningstaket kunna överskridas vid långivning till detta slags ombyggnader. En förutsättning skulle vara, att såväl länsarkitekt som landsantikvarie bedömer byggnaden som värdefull att bevara ur nu ifrågavarande synpunkter. Vidare kan det i en del fall vara av betydelse, att de lånebeviljande organen får stöd för en långivning, som innebär att något större risker än normalt kan tagas med avseende på låneobjektets kreditvärde.

Statskontoret anmärker på att utredningen väl knapphändigt behandlat förevarande spörsmål. Ämbetsverket finner det angeläget, att detsamma ytterligare överväges under ärendets fortsatta beredning.

Vad utredningen yttrat om möjligheterna att genom skattelättnader bereda ägare av byggnadsminnen viss gottgörelse för de kostnader, som

vården och underhållet av kulturhistoriskt märkliga byggnader medför, har föranlett uttalanden av åtskilliga remissinstanser.

Riksantikvarieämbetet beklagar, att utredningen icke haft tillfälle att framlägga konkreta förslag i ämnet och uttalar den förhoppningen att förslag om skattelättnader i annan ordning snarast kommer att framläggas. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* förklarar sig tillstyrka att förslag till skattelättnader utarbetas. Länsstyrelsen delar helt utredningens mening, att dessa skattelättnader bör omfatta alla byggnader med kulturhistoriskt värde, oavsett om byggnaden förklarats såsom byggnadsminne eller icke. Enligt vad *byggnadsstyrelsen* framhåller torde lättnader i beskattningsavseende innebära ett direkt verkande medel till förbättrat underhåll av byggnadsminnena. *Överståthållarämbetet* anser vissa skattelättnader vara motiverade och ansluter sig i huvudsak till vad utredningen i saken anfört. *Länsstyrelsen i Gotlands län* yttrar, att kompensation genom någon form av skattelättnad skulle hos vederbörande ägare stimulera intresset för bibehållandet och vårdandet av dem anförtrodda byggnadsminnen. *Länsstyrelsen i Hallands län* gör gällande, att den nuvarande skattelagstiftningens utformning och tillämpning säkerligen i många fall medfört, att kulturhistoriskt värdefulla byggnader fått förfalla eller kommit att användas till ändamål, som icke står i överensstämmelse med god byggnadsminnesvård. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* understryker särskilt vikten av att man icke genom hårda arvs- och kvarlåtenskapsskatter förminskar den för byggnadsminnesvården ytterst värdefulla ideella tillgång, som sammanhänger med en släkts eller familjs kärlek till sin ärvda fasta egendom. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* har i princip intet att erinra mot vad utredningen anfört i fråga om skattelättnader, förutsatt att reglerna i ämnet kan utformas så att de ej kommer i strid med eljest godtagna skatterättsliga principer och rimliga krav på enkelhet i tillämpningen.

Vissa remissinstanser har mera utförligt behandlat skattefrågan. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* yttrar, att länsstyrelsen icke har sig bekant något fall, där nu gällande beskattningsregler medfört, att en kulturhistoriskt värdefull byggnad icke bevarats. Då emellertid dylik byggnad ofta på grund av sin ålderdomlighet drager högre kostnader för uppvärmning m. m. än moderna byggnader, kan ägaren till byggnad av förstnämnt slag till slut finna att dessa kostnader, vartill kommer skatter, icke motsvaras av den tillfredsställelse, han känner över att äga en kulturhistoriskt värdefull byggnad. Länsstyrelsen anser det därför påkallat att beskattningsreglerna med avseende å kulturhistoriskt värdefulla byggnader ägnas en undersökning. — I fråga om de utvägar till åvägabringande av skattelättnader, som utredningen antytt, delar länsstyrelsen icke utredningens uppfattning, att en »i skattehänseende privilegierad ställning», skulle vara lätt att genomföra beträffande ifrågavarande byggnader. Väl kommer det enligt förslaget att fastslås, vilka byggnader, som äger kulturhistoriskt värde, men därmed är icke alla svårigheter undanröjda. Den föreslagna lösningen — byggnadernas undantagande från skatteplikt — kan i och för sig genomföras

utan svårighet i de fall, då byggnad icke nyttjas såsom bostad eller i förvärvskälla. Men icke sällan förekommer det, att dylik byggnad helt eller delvis användes såsom bostad för ägaren, i vilket fall det torde vara uteslutet att undantaga byggnaden från skatteplikt. Därest bostadsdelen är klart avgränsad är en uppdelning av fastigheten i en skattepliktig och en skattefri del tänkbar, men saken kompliceras, om en klar avgränsning icke är möjlig eller ägaren endast tidvis bebor eller eljest nyttjar fastigheten. Men trots dessa svårigheter anser länsstyrelsen det motiverat att undantaga byggnader av kulturhistoriskt värde från skatteplikt. En snäv gräns bör dock sättas. Hela frågan bör göras till föremål för ytterligare utredning och avgörande i större sammanhang. Av lösningen på denna fråga beror för övrigt, huruvida ägare av kulturhistoriskt värdefull byggnad skall slippa garantiskatt samt frikallas från skattskyldighet för inkomst av byggnaden genom dess begagnande för avsett ändamål. Detta framgår av 47 och 54 §§ kommunalskattelagen och 7 § förordningen om statlig inkomstskatt.

Beträffande frågan om avdrag för reparationskostnader anser länsstyrelsen det icke vara erforderligt med den av utredningen ifrågasatta ändringen av anvisningarna till kommunalskattelagen därhän att särskild hänsyn skall tagas till den merkostnad, som föranledes av att byggnad är kulturhistoriskt värdefull. Bedömes de utförda arbetena vara av det slag att avdragsrätt redan enligt nu gällande skatteförfattningar föreligger, kan beskattningsnämnderna icke nedsätta yrkat avdrag under påstående att arbetena kunnat ske på ett billigare sätt. Överhuvudtaget anser länsstyrelsen, att de avdrag för reparation och underhåll av byggnader, som enligt gällande skatteförfattningar kan medgivas, är tillräckliga för vidmakthållandet av byggnad, av vad slag den vara må. Därvid är att märka, att enligt länsstyrelsens åsikt kostnad för åtgärder, som byggnads ägare eller ägare till kringliggande område kan komma att åläggas för bibehållande av byggnadsminnes kulturhistoriska värde, är avdragsgill. — Enligt länsstyrelsens erfarenhet åsättes icke bostadsförmån fullt värde, därest omständigheterna är sådana som utredningen i detta avseende anfört.

Länsstyrelsen hänvisar till att det ifrågasatts, att kulturhistoriskt värdefulla byggnader borde undantagas från förmögenhetsskatt samt arvs- och kvarlåtenskapsskatt men menar att tillräckliga skäl icke anförts för att länsstyrelsen skall kunna ansluta sig till denna uppfattning. Frågan torde för övrigt icke böra tillmätas alltför stor betydelse. Förekomsten av slott och slottsliknande byggnader bör icke påverka fastighets taxeringsvärde, som här är av avgörande betydelse. Vad andra byggnader beträffar torde det ligga i sakens natur, att taxeringsvärdet icke bör sättas särskilt högt.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anför:

Utredningen har föreslagit vissa skattelättnader för ifrågavarande byggnader. Sålunda anser utredningen att byggnadsminnen böra principiellt jämställas med museibyggnader och undantagas från skatteplikt enligt bestämmelserna i 5 § kommunalskattelagen. Utredningen citerar i detta sammanhang punkt 4 av anvisningarna till nämnda paragraf där det bland annat uttalas att slottsbyggnad vari samlingar förvaras ej är att anse såsom mu-

seum, därest densamma mera regelbundet användes även såsom bostad för annan än vaktpersonal. Om skattefrihet skulle medgivas för byggnadsminnen, bör för skattefriheten gälla samma villkor som i denna anvisningspunkt angivits för museum. Skattefriheten i 5 § kommunalskattelagen bör alltså icke utsträckas till sådana byggnadsminnen, som begagnas för bostadsändamål.

Beträffande avdrag för reparation och underhåll av byggnadsminnen föreslår utredningen ett tillägg till anvisningarna till 22 och 25 §§ kommunalskattelagen med föreskrift att vid bedömandet av yrkande om avdrag för reparations- och underhållskostnader särskild hänsyn skall tagas till merkostnader, som föranledas av att en byggnad är kulturhistoriskt värdefull. Ett sådant tillägg torde icke vara behövligt. Avdragsrätt får anses föreligga om kostnaden verkligen haft karaktär av reparations- eller underhållskostnad, vilket väl regelmässigt är fallet när det gäller att bevara ett byggnadsminne i ursprungligt skick. Dessutom torde, såsom utredningen också konstaterar, stort tillmötesgående redan nu visas vid bedömning av avdragsyrkanden i detta hänseende.

Vad slutligen angår arvsbeskattningen föreslår utredningen, att byggnadsminne vid arvfall skall beskattas endast till den del som det vid fastighetstaxeringen ansetts utgöra skattepliktig fastighet. Enligt den av länsstyrelsen ovan gjorda erinringen skulle med en sådan bestämmelse icke följa någon skattebefrielse beträffande byggnadsminnen, som utnyttjas för bostadsändamål. Utredningen synes dock vilja föreställa sig något sådant när den talar om att »särskilt när det gäller slottsfastighet med höga taxeringsvärden skulle en på ovan föreslaget sätt åstadkommen skattelindring vara av väsentlig betydelse». De höga taxeringsvärdena för slottsfastigheter torde för övrigt mindre hänföra sig till byggnader än till jord- och skogsvärden. Att undantaga dylika värden från arvsbeskattning får väl anses uteslutet. En eventuell skattefrihet skulle alltså endast avse byggnaderna med därtill hörande tomtområde, i den mån byggnaderna fritagits från skatteplikt vid fastighetstaxeringen.

I flera yttranden har framförts önskemål om att frågan om skattelättnader blir föremål för närmare utredning. Bland dem, som mer eller mindre deciderat uttalat sig härför, må nämnas *statskontoret, länsstyrelserna i Stockholms, Blekinge, Kristianstads* och *Malmöhus län* samt *Sveriges fastighetsägareförbund.*

Riksantikvarieämbetets framställning 1960

Såsom inledningsvis omnämnts har riksantikvarieämbetet i skrivelse den 25 januari 1960 utvecklat vissa synpunkter på byggnadsminnesvårdens nuvarande läge samt därvid framhållit behovet av att den föreslagna nya lagen kommer till stånd. Efter en kortfattad redogörelse för den hittillsvarande behandlingen av utredningens betänkande anför ämbetet, att anledningen till att utredningsförslaget ännu icke föranlett proposition tydligen sammanhänger med det kärvare statsfinansiella läge, som nödvändiggör stor återhållsamhet med nya eller ökade statsutgifter.

Ämbetet anför i fortsättningen:

Byggnadsminnesvården erhöll under det sistförflutna året väsentligt ökade ekonomiska resurser. Den i april 1959 avlidne majoren Lars Lawski hade nämligen testamenterat hela sin efterlämnade förmögenhet, mellan 3 och 4 miljoner kronor, till vitterhets historie och antikvitetsakademien att användas för byggnadsminnesvårdande ändamål. Avkastningen av detta kapital ger riksantikvarieämbetet möjlighet att subventionera sådana restaureringar av byggnadsminnesmärken i enskild ägo som äro betingade av byggnadernas kulturhistoriska värde och som därför rimligen böra ekonomiskt stödjas av det allmänna. Det är dock uppenbart att enstaka insatser av mycket stor omfattning icke kunna genomföras med avkastningen från Lars Lawskis stiftelse. I den mån sådana måste ifrågakomma räknar riksantikvarieämbetet emellertid med att framdeles som hittills anslag från lotterimedelsfonden (de senaste åren uppgående till i runt tal 400 000 kronor per år för ändamål inom kulturminnesvården) och andra fonder skola kunna stå till buds. Även städer och kommuner ha i allt större utsträckning visat sig äga förståelse för sina förpliktelser att stödja vården av värdefulla byggnader och byggnadsmiljöer; som aktuella exempel må nämnas Stockholms stads bidrag på 400 000 kronor till grundförstärkning av Petersenska huset vid Munkbron och Ystad stads inköp av ett flertal ur kulturhistorisk synpunkt såväl individuellt som miljömässigt betydelsefulla fastigheter. Enligt ämbetets mening bör det därför finnas reella möjligheter att i en visserligen begränsad men icke desto mindre betydelsefull omfattning utnyttja de tillfällen till räddningsaktioner för hotade byggnadsminnesmärken som den åsyftade byggnadsminneslagen skulle erbjuda. Byggnadsminnesvården skulle också, om denna lag, även i modifierat skick men med bibehållande av möjligheten till tvångsingripande, komme till stånd, kunna ges mycket större planmässighet än vad nu är fallet, då den får gripa de tillfällen som händelsevis erbjuda sig. Den extra arbetskraft, som måste krävas för att de första åren efter genomförandet av en byggnadsminneslag verkställa en inventering och inspektion av byggnadsminnesmärken, lämpliga att registrera, skulle kunna anställas med utnyttjande av särskilda, tidigare icke påräknade fondanslag, som enligt löfte till riksantikvarieämbetet komma att stå till ämbetets förfogande om lagen antages.

Riksantikvarieämbetet nödgas ständigt konstatera de otillräckliga möjligheterna att ingripa till skydd för värdefulla byggnadsverk. Frånvaron av skyddsbestämmelser för stora kategorier av byggnader, främst i enskild ägo, framstår som en allt allvarligare fara. I många fall skulle en laglig rätt att ingripa kunna leda till praktiska resultat redan därigenom, att ämbetet kunde presentera förslag till utförande av nödiga ändringar och förbättringar på ett sätt, som vore kulturhistoriskt tillfredsställande utan att därför behöva medföra större kostnadsökningar.

Det är i förevarande sammanhang av stort intresse att betrakta förhållandena inom detta område i våra grannländer Danmark och Norge, där lagar av det slag, som här åsyftas varit gällande sedan 1918 respektive 1920. De ekonomiska resurser, som där stått de kulturminnesvårdande myndigheterna till buds — i Danmark till en början 20 000, numera 45 000 danska kronor, i Norge till en början inga anslag, numera 90 000 norska kronor, allt per år — ha varit mycket små. Trots detta har registreringsverksamheten i båda dessa länder blivit mycket framgångsrik. I Danmark ha tills dato omkring 2 000 byggnader registrerats, däribland flera sammanhängande gatupartier både i Köpenhamn och i smärre städer. I Norge äro omkring 1 000 fastigheter registrerade, och av dessa ha omkring 300 restaurerats med större

eller mindre insatser av statsbidrag. Härmed bör jämföras att i Sverige endast 155 byggnader registrerats på frivillighetens väg. Man behöver sålunda inte se alltför pessimistiskt på möjligheterna att åstadkomma något med stöd av en lag, även om de ekonomiska resurserna äro relativt små. Det mesta kommer an på hur lagen användes.

Ämbetet förklarar sig hysa den uppfattningen, att det skulle kunna bli till den största nytta för byggnadsminnesvården i vårt land, om en lag om byggnadsminnen med det snaraste kunde genomföras. Ett klokt och smidigt handhavande av det instrument i kulturminnesvårdens tjänst, som denna lag skulle utgöra, borde redan från början kunna ge goda resultat. På lång sikt skulle lagen helt visst få alltmera ökad betydelse, icke minst därigenom att våra byggnadsminnen skulle bli beaktade och respekterade på ett sätt, som skulle stimulera ägare av skilda kategorier till insatser för deras bevarande och vård.

I vad riksantikvarieämbetet sålunda anfört har *Nordiska museet* i skrivelse den 25 januari 1960 till alla delar instämt. Museet har i skrivelsen förklarat sig berett att, om lagen genomföres, inom ramen för sina personella och ekonomiska resurser lämna all den medverkan, som kan komma att påfordras.

Departementschefen

Strävandena att skydda och bevara kulturhistoriskt märkliga byggnader har i vårt land hittills ej rönt något kraftigare stöd från lagstiftningens sida. Ett visst framsteg innebar den år 1942 antagna lagen om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Genom denna lag skapades en möjlighet att få till stånd skyddsföreskrifter för dylika byggnader. För att sådana föreskrifter skall få meddelas, fordras dock att ägaren lämnat sitt medgivande därtill. Mot ägarens bestridande kan således lagen ej bli tillämplig på en byggnad. Vid lagens tillkomst ansåg man sig nämligen böra gå fram med en viss försiktighet och lita till att man skulle kunna vinna goda resultat på frivillighetens väg. Samtidigt var man emellertid medveten om att lagstiftningen, om den ej ledde till önskat resultat, kunde behöva skärpas. Den följande utvecklingen har visat att de förhoppningar man knutit till 1942 års lagstiftning icke blivit infriade. För endast ett tämligen ringa antal byggnader har skyddsföreskrifter utfärdats. Visserligen har på senare år antalet registrerade byggnader ökat. Risken för att beståndet av våra kulturhistoriskt märkliga byggnader efter hand kommer att utarmas synes emellertid icke ha undanröjts av 1942 års lag.

Det är mot bakgrunden av nu angivna förhållanden, som byggnadsminnesutredningen föreslagit genomförande av ny lagstiftning, innebärande att byggnad som är ur kulturell synpunkt värdefull skall kunna omgärdas med skyddsföreskrifter oberoende av ägarens medgivande. Att en sådan reform är önskvärd har allmänt vitsordats vid remissbehandlingen, och även jag anser att det föreligger ett klart behov av att lagstiftningen på området effektiviseras genom införande av regler som möjliggör tvångsingripande. Frå-

gan har emellertid också ekonomiska aspekter. Om skyddsföreskrifter för en byggnad skall kunna meddelas även mot ägarens bestridande, är det nödvändigt att ersättning beredes honom för eventuell värdeminskning eller för de inskränkningar i hans dispositionsrätt över byggnaden som i sådant fall kan uppkomma. Det är också tydligt, att byggnadsminnesvården ej kan upprätthållas enbart genom lagstiftningsåtgärder av skyddskaraktär. Även aktiva vårdåtgärder är erforderliga. Utredningen har också starkt betonat önskvärdheten av att det allmänna i högre grad än hittills engagerar sig på detta område och i det syftet föreslagit att ett årligt anslag till byggnadsminnesvården om 500 000 kronor uppföres i riksstaten. Anslaget skulle användas för bidrag till restaurerings- och underhållsarbeten samt för ersättning i förekommande fall till ägare för ekonomisk skada som drabbat honom på grund av ingripande enligt lagen.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår har emellertid riksantikvarieämbetet, med instämmande av Nordiska museet, nu förordat att ny lagstiftning genomföres, även om det allmänna i ekonomiskt avseende icke engagerar sig i större omfattning än tidigare. Ämbetet har framhållit, att lagen skulle fylla en viktig funktion med de ekonomiska resurser, som redan f. n. står till buds. Dessa resurser är icke alldeles obetydliga. Sålunda har de senaste åren i runt tal 400 000 kronor per år utgått ur lotterimedelsfonden för ändamål inom kulturminnesvården. Härtill kommer avkastningen av olika privata fonder, avsatta för samma ändamål. Till bilden hör även att städer och andra kommuner i allt större utsträckning visat ett påtagligt intresse för vården av kulturhistoriskt märkliga byggnader inom kommunen. Ämbetet har i detta sammanhang fäst uppmärksamheten på att i Danmark och Norge, där man sedan länge haft lagar av i huvudsak samma innehåll som den lag byggnadsminnesutredningen nu föreslagit, åstadkommits betydande resultat trots att de ekonomiska resurserna varit avsevärt mindre än dem som står den svenska byggnadsminnesvården till buds. Det årliga beloppet utgör f. n. för Danmarks del endast 45 000 danska kronor och för Norges del 90 000 norska kronor. Likväl är antalet registrerade byggnader i dessa länder mycket högt. I Danmark har hittills omkring 2 000 och i Norge omkring 1 800 byggnader registrerats enligt respektive lands lagstiftning och därmed underkastats kulturhistoriskt skydd. Antalet registrerade byggnader utgör i Sverige f. n. blott 155.

Enligt riksantikvarieämbetets mening skulle byggnadsminnesvården, om den föreslagna lagen — låt vara i modifierat skick men med bibehållande av möjligheten till tvångsingripande — komme till stånd, kunna göras mycket mera planmässig och effektiv än vad f. n. är fallet. Ämbetet har framhållit, att en laglig rätt att ingripa i många fall skulle kunna leda till praktiska resultat redan därigenom, att ämbetet kunde gå vederbörande till handa med förslag till utförande av nödiga ändringar och förbättringar på ett sätt, som vore ur kulturhistorisk synpunkt tillfredsställande utan att detta behövde medföra några större kostnadsökningar.

Vad riksantikvarieämbetet anfört synes ge vid handen, att det finns anledning att genomföra en mera effektiv lagstiftning på förevarande område. Vad som främst påkallas är, som framgår av det förut sagda, att bereda möjlighet till att skyddsföreskrifter meddelas även mot ägarens bestridande. Förutsättningen för ingripande bör vara att det med hänsyn till byggnadens kulturhistoriska värde föreligger ett starkt allmänt intresse att byggnaden bevaras för framtiden. Jag är emellertid angelägen att betona att tvångsrätten bör brukas med varsamhet. Lagstiftningens främsta syfte bör vara att främja ett fruktbärande samarbete mellan företrädare för byggnadsminnesvården och ägarna av kulturhistoriskt märkliga byggnader. I görligaste mån bör de skyddsföreskrifter som finnes nödvändiga utformas i samförstånd med byggnadens ägare. Tvång bör tillgripas först om alla möjligheter att nå en lösning på frivillighetens väg är uttömda.

Införandet av tvångsrätt förutsätter som jag förut framhållit att ägaren av byggnad som blir föremål för ingripande kan beredas ersättning för skada och intrång som åsamkas honom. I allmänhet torde det förhållandet att åtgärder vidtages för bevarande av kulturhistoriskt värdefull byggnad ej medföra att byggnadens värde minskas eller att ägaren eljest åsamkas skada eller olägenhet. Tvärtom kan omvårdnaden från kompetenta kulturvårdande myndigheters sida ofta innebära en vinst för ägaren. I den mån skada för byggnadens ägare likväl ej kan undvikas bör det givetvis tillses, att den hålles inom rimliga gränser. Detta bör, såsom utredningen föreslagit, markeras i lagen genom stadgande att skyddsföreskrifterna ej får ålägga byggnadens ägare mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadens kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Med dessa utgångspunkter torde det kunna antagas, att det skall bli möjligt att på grundval av den nya lagstiftningen effektivisera byggnadsminnesvården utan att mera betydande ersättningar för skada eller intrång behöver utgå. För att oförutsedda skadeståndsanspråk ej skall kunna uppkomma bör emellertid i lagen upptagas uttrycklig föreskrift, att ingripande ej får ske utan att den beslutande myndigheten förvissat sig om att medel finns tillgängliga för att gottgöra skada som kan föranledas av ingripandet. Vidare bör lagen innehålla bestämmelse om att före utfärdandet av skyddsföreskrifter föreläggande kan meddelas den som vill göra anspråk på ersättning att inom viss kortare tid göra anmälan därom vid påföljd att han eljest skall ha förlorat sin talan.

Det synes icke erforderligt att — såsom utredningen förordat — indela byggnadsminnena i olika klasser alltefter graden av deras kulturhistoriska värde. En sådan anordning är enligt min mening ägnad att både komplicera och fördyra förfarandet, och det torde f. ö. vara vanskligt att i praktiken verkställa en sådan gradering. Skyddsföreskrifterna bör i stället få det innehåll, som omständigheterna och hänsynen till ägarens intressen i varje särskilt fall påkallar. Det bör även, såsom utredningen föreslagit, beredas möjlighet att meddela skyddsföreskrifter i avseende å ett snävt begränsat område kring själva den byggnad, som avses i första hand skola skyddas.

En fråga, som vid remissbehandlingen tilldragit sig stor uppmärksamhet, gäller byggnadsminnesskyddets organisation. Särskilt har det av utredningen framlagda förslaget om inrättande av en statens byggnadsminnesnämnd såsom centralt sammanhållande organ för frågor rörande byggnadsminnen tagits upp till diskussion. Förslaget har avstyrkts av flertalet remissinstanser. Därvid har man bl. a. erinrat om att i direktiven för utredningen uttalats, att något nytt fristående organ för arbetet med ifrågavarande ärenden icke borde tillskapas samt framhållit att nya statliga organ icke borde inrättas utan tvingande skäl. Det har påpekats, att inrättandet av en sådan nämnd skulle betyda att ännu ett organ infogades i den kedja av olika myndigheter — riksantikvarieämbetet, byggnadsstyrelsen, Nordiska museet — som redan nu sysslar med byggnadsminnesvården. Man har gjort gällande, att en sådan anordning skulle innebära att byggnadsminnesvården i onödan kompliceras och fördyras.

De remissinstanser, vilka sålunda motsatt sig förslaget om inrättande av en statens byggnadsminnesnämnd, har i allmänhet förordat att de av den nya lagstiftningen föranledda arbetsuppgifter, vilka bör handläggas centralt, i stället anförtros någon redan bestående myndighet. Därvid har riksantikvarieämbetet fått de flesta förespråkarna. En lösning i denna riktning har angivits som särskilt lämplig bl. a. av den anledningen att ämbetet får anses intaga ställningen av tillsynsmyndighet över landsantikvarieorganisationen, vilken utövar den lokala ledningen över den kulturminnesvårdande verksamheten. Det har även framhållits, att ämbetets befattning med frågor enligt nu gällande lagstiftning visat sig vara en ändamålsenlig anordning och att det på grund därav icke funnes anledning att nu åvägabringa någon ändring.

I den kritik som sålunda framkommit mot utredningens förslag om tillskapandet av ett nytt organ för handläggningen av byggnadsminnesfrågor kan jag i stort sett instämma. En mera rationell och närmare till hands liggande lösning är enligt min mening att riksantikvarieämbetet får ställningen som beslutande organ enligt den nya lagen. Önskemålet om ett centralt, sammanhållande organ för handläggningen av frågor rörande byggnadsminnesvården får därmed anses tillgodosett. Det torde få förutsättas, att ämbetet vid tillämpningen av lagen låter sig angeläget vara att upprätthålla ett nära samarbete med de övriga organ, som företräder byggnadsminnesvårdens intressen, bl. a. byggnadsstyrelsen och Nordiska museet. På det lokala planet torde riksantikvarieämbetet kunna påräkna ett aktivt stöd främst från landsantikvariernas sida. Om hur samarbetet närmare skall gestaltas torde föreskrifter få meddelas i administrativ ordning.

Vid övervägandet av olika åtgärder för stöd till byggnadsminnesvården har utredningen även upptagit spörsmålet om möjligheterna att vid den statliga långivningen för iståndsättning av äldre bostadsbyggnader beakta de kulturhistoriska synpunkterna. Såsom i ett yttrande framhållits kan mycket av positivt värde otvivelaktigt uträttas genom samarbete mellan de lån-

givande och de kulturminnesvårdande samhällsorganen. Vid remissbehandlingen har också vitsordats att sådant samarbete på sina håll etablerats. Det är angeläget att detta samarbete utsträckes, så att det omfattar landet i dess helhet. I vad utredningen anfört om önskvärdheten av att de lokala organen — länsbostadsnämnderna — får sin uppmärksamhet riktad på denna angelägenhet, så att i de särskilda fallen kontakt tages med dem som i länen har att bevaka byggnadsminnesvårdens intressen, nämligen landsantikvarierna och länsarkitekterna, kan jag helt instämma. Samma synpunkter gör sig i viss mån gällande beträffande lantbruksnämnderna i deras verksamhet för förbättring av ekonomibyggnader m. m.

Under framhållande att de höga ombyggnadskostnaderna f. n. bereder större bekymmer än tidigare, särskilt sedan ett tak för egnahemslån infördes 1956, har bostadsstyrelsen påpekat att den enklaste åtgärden för att underlätta ombyggnad av framför allt de ganska stora äldre mangårdsbyggnaderna torde vara medgivande för bostadsmyndigheten att i det begränsade antal fall, som kan komma i fråga, överskrida det eljest gällande belåningstaket; en förutsättning skulle vara att såväl länsarkitekt som landsantikvarie bedömde byggnaden som värdefull.

För egen del anser jag mig, efter samråd med chefen för socialdepartementet, ej kunna tillstyrka att styrelsen erhåller ett mera allmänt bemyndigande att bevilja lån utöver vad som följer av bestämmelserna om högsta belåningsvärde för bostadshus. Undantag från dessa bestämmelser kan f. n. över huvud taget icke medges. Emellertid bör det ej vara uteslutet att för det fall ombyggnad av en kulturhistoriskt synnerligen värdefull byggnad drar avsevärda kostnader och finansieringen av företaget icke kan ordnas på sedvanliga villkor staten tillskjuter ett extra lån. Av praktiska skäl torde denna ökade kredit böra ges i form av en höjning av det statliga bostadslån, som normalt kan beviljas. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att pröva eventuella framställningar om dylikt extra lån.

Det har fallit utanför utredningens uppdrag att framlägga utformade förslag till bestämmelser i syfte att genom skattelättnader bereda ägare av byggnadsminnen viss gottgörelse för de dryga kostnader, som vården och underhållet av kulturhistoriskt märkliga byggnader vanligen medför. Utredningen har dock angivit vissa riktlinjer för reformer i detta hänseende. I remissyttrandena har från flera håll framförts såsom önskvärt att beskattningsreglerna med avseende å kulturhistoriskt värdefulla byggnader ägnas en närmare undersökning.

Byggnader med kulturhistoriskt värde, som användes för annat än museala ändamål, är enligt gällande rätt ej undantagna från fastighetsbeskattning. Detta har utredningen funnit otillfredsställande och förslag har av utredningen framlagts att byggnadsminne skall undantagas från skatteplikt. I denna fråga må emellertid uppmärksammas, att repartitionstalet för den särskilda kommunala fastighetsbeskattningen enligt beslut av 1957 års riksdag fr. o. m. 1958 års taxering sänkts från fyra till två och en halv procent. Härigenom har betydelsen av spörsmålet i viss mån reducerats. Ut-

redningsförslaget i denna del har vidare kommit i ett väsentligt annat läge, sedan 1957 års fastighetsskattesakkunniga den 6 februari i år framlagt förslag om avveckling av fastighetsbeskattningen, såvitt avser fastigheter tillhöriga bl. a fysiska personer. Ett genomförande av fastighetsskattesakkunnigas förslag skulle innebära, att den av utredningen väckta frågan löses. Ställning till detta förslag torde komma att tagas inom en ej alltför avlägsen framtid.

Vad beträffar förslaget att i anvisningarna till kommunalskattelagen införa ett tillägg av innebörd att vid bedömande av yrkande om avdrag för reparations- och underhållskostnader särskild hänsyn skall tagas till merkostnader, som föranletts av att byggnaden har kulturhistoriskt värde, vill jag framhålla, såsom också påpekats i ett par remissyttranden, att ett sådant tillägg torde vara överflödigt. Avdragsrätt får nämligen anses föreligga om kostnaden verkligen haft karaktären av reparations- och underhållskostnad. Det har av utredningen för övrigt omvittnats att taxeringsmyndigheterna i allmänhet vid bedömningen av yrkanden om avdrag för reparation tagit hänsyn till byggnadens karaktär av kulturminnesmärke.

Förslaget om lättnader i arvsbeskattningen, när i behållningen ingår värdet av byggnad, som förklarats för byggnadsminne, torde få övervägas i samband med att arvsskatteförordningen i ett större sammanhang upptages till revision.

Specialmotivering

Lagens rubrik har i departementsförslaget samma lydelse som utredningen föreslagit. Uppställningen är däremot annorlunda. Sålunda har departementsförslaget försetts med underrubriker. Frågan om förutsättningarna för byggnads förklarande för byggnadsminne behandlas i 1 § under rubriken »Inledande bestämmelser». Om skyddsföreskrifter stadgas i 2—5 §§. Förfarandet regleras i 6—13 §§ och regler om besvär m. m. återfinnes i 14—18 §§. De återstående stadgandena har under rubriken »Övriga bestämmelser» sammanförts i 19—21 §§.

I betänkandet har även föreslagits viss ändring i expropriationslagen. Då denna ändring bygger på förutsättningen att en statens byggnadsminnesnämnd skulle tillskapas — ett förslag, som jag ej ansett mig kunna biträda — innehåller departementsförslaget ej något förslag till ändring av nyssnämnda lag.

Inledande bestämmelser

1 §.

Denna paragraf motsvarar 1 och 2 §§ i *utredningens* förslag. Enligt detta inledes lagen med en allmän definition av de byggnadsverk, som bör anses ha kulturhistoriskt värde. Utredningen anför att detta värde i det övervägande antalet fall är betingat av själva byggnadsskicket och den fasta in-

redningen. Även byggnader, vilka — utan att alltid äga större intresse som byggnadsverk — är förbundna med minnet av betydelsefulla händelser eller personer, inbegripes under begreppet kulturhistoriskt värdefulla byggnader.

De bestämmelser, som upptages i de efterföljande paragraferna, hänför sig till ett mera begränsat antal byggnader, betecknade såsom byggnadsminnen. Utredningen anser att för lagens praktiska tillämpning ett sådant urval är nödvändigt. Urvalet får emellertid icke tolkas så att allenast de byggnader som förklaras för byggnadsminnen har kulturhistoriskt värde. För att icke en sådan tolkning skall göra sig gällande, t. ex. vid tillämpningen av byggnadslagstiftningen, har utredningen ansett det vara av värde att i 1 § ge uttryck åt grundsatsen att alla kulturhistoriskt värdefulla byggnader bör skyddas och vårdas, så att deras kulturhistoriska värde bibehålles.

Rörande 2 § i förslaget anför utredningen (s. 100—101) att det enligt denna paragraf kräves, att byggnad för att såsom byggnadsminne kunna åtnjuta skydd enligt bestämmelserna i lagen ej blott skall äga kulturhistoriskt värde enligt den i 1 § angivna definitionen utan därjämte skall vara synnerligen märklig. Hur urvalet av denna elitgrupp skall ske, bestämmes i 4 § i utredningens förslag. Den omständigheten, att en byggnad på vilken lagen är tillämplig redan är föremål för betryggande vård från ägarens sida, bör enligt vad utredningen framhåller icke inverka på bedömningen av frågan, huruvida den bör förklaras för byggnadsminne.

Att uttömmande ange vad som i lagen åsyftas med *byggnad* låter sig enligt utredningens mening knappast göra. Utredningen har icke ansett det möjligt att ur de lagar, vari ordet byggnad f. n. förekommer, utläsa något entydigt innehåll i ordet. Snarast torde det förhålla sig så att ordet har sin speciella betydelse i olika lagar, bestämd av det syfte varje lag tjänar. Också i förevarande lag torde ordet böra få sitt innehåll av lagens särskilda ändamål. Härom anföres ytterligare i betänkandet:

Det är först och främst klart att byggnad icke kan avse något annat än vad som är i vedertagen mening byggt. Föremålet måste alltså ytterst utgöra resultatet av mänskligt arbete. Såsom ytterligare kriterium torde böra uppställas att fråga skall vara om föremål med en viss förankring vid marken. Den omständigheten att föremålet är flyttbart utgör däremot intet hinder för att det hänföres till byggnad, under det att ting, som varit eller är avsedda för rörligt bruk, uppenbarligen icke bör hemfalla under lagen. Vidare torde böra krävas att objektet till sin storlek icke är alltför ringa.

Det typiska exemplet på byggnad är husbyggnad, och det är naturligtvis på sådan byggnad som lagen i första hand har avseende. Å andra sidan är det tydligt att lagen måste taga sikte på varjehanda, som icke är att räkna såsom husbyggnad. Exempel på föremål, vilka bör kunna skyddas genom lagen är bryggor, murar, vallar och vallgravar, kalk- och masugnar, kvarnar, sågar och brunnar. Också bro är att anse såsom byggnad i lagens mening och bör följaktligen kunna beredas skydd i den ordning, som i förevarande lag stadgas.

Vad nu sagts ger vid handen att ordet byggnad i denna lag är att fatta i en tämligen vidsträckt bemärkelse. Detta är naturligtvis också fullt i sin ordning i betraktande av det syfte som uppbär lagen.

Beträffande kulturhistoriskt värdefulla möbler och inventarier anför utredningen att sådana icke omfattas av den föreslagna lagen i vidare mån än de kan anses som tillbehör till byggnaden. I sådant hänseende torde som regel samma synpunkter göra sig gällande som då fråga är om tillbehör till fast egendom.

Utredningen har icke funnit erforderligt att genom en åldersgräns närmare fixera det i den föreslagna lagtexten använda uttrycket »gångna tider». Regeln bör enligt utredningen vara att byggnad skall äga sådan ålder att ett kulturhistoriskt perspektiv kan anläggas på frågan om dess värde ur de synpunkter, som anges i lagförslagets 1 §.

Utredningen anför vidare att enbart historiska eller personhistoriska skäl bör i särskilda fall kunna föranleda att en byggnad bedöms såsom synnerligen märklig. Det är emellertid uppenbart, att en byggnad av ringa kulturhistoriskt intresse måste äga särskilt stort värde ur historisk eller personhistorisk synpunkt, om det skall vara befogat att förklara densamma för byggnadsminne. I regel torde dock böra krävas att den skall äga värde även som byggnadsverk.

Yttrandena. Göta hovrätt anmärker på att stadgandet i 1 § — förutom en definition — allenast innefattar en allmänt hållen bestämmelse om att kulturhistoriskt märkliga och värdefulla byggnader i allmänhet bör skyddas och vårdas, så att deras kulturhistoriska värde bibehålles. Bortsett från att lagrubriken med hänsyn till detta stadgande icke är helt korrekt ifrågasätter hovrätten, huruvida detsamma fyller något verkligt ändamål. Avfattningen ger vid handen att ansvarsbestämmelsen i 23 § icke avsetts skola vara tillämplig i förevarande fall. Ej heller eljest finns för tryggande av efterlevnaden av bestämmelsen någon sanktion stadgad. Den av utredningen uttalade farhågan för att lagstiftningen utan ifrågavarande bestämmelse skulle kunna föranleda till den tolkningen exempelvis vid tillämpningen av byggnadslagstiftningen, att blott de byggnader, som blivit förklarade för byggnadsminnen, har kulturhistoriskt värde, torde vara obefogade eller i vart fall betydligt överdrivna. Enligt hovrättens mening föreligger därför icke tillräckliga skäl att i lagen upptaga ett stadgande av ifrågavarande innebörd. Stadgandet bör alltså utgå, och i stället torde definitionen av de byggnader, som avses med lagstiftningen, böra inarbetas i 2 §. *Juridiska fakulteten i Lund* har däremot intet att invända mot byggnadsminnesvårdens program sådant detta formulerats i 1 §. I yttrandet framhålles att det numera torde vara en i vida kretsar omfattad åsikt, att ägare till kulturhistoriskt märkliga byggnader ej bör ha rätt att förstöra eller förvanska sådana byggnader.

Svenska arkitekters riksförbund instämmer i det syfte inledningsparagrafen vill tillgodose men understryker samtidigt, att skyddet, såsom det närmare beskrivits i olika delar av betänkandet, alltför ensidigt präglas av huvudsakligen kulturhistoriska och arkeologiska synpunkter. Dessa får ej skymma de arkitektoniska värdena i såväl enskilda byggnadsverk som i hela byggnadsmiljöer. Det är därför väsentligt, att den i paragrafen givna

definitionen »kulturhistoriskt märklig byggnad» får en vidare formulering, som även inbegriper ett arkitektoniskt värde. För att klarare angiva detta syfte synes paragrafen böra kompletteras i denna riktning. *Gotlands hembygdsförbund* anser att det vore välbetänkt att till 1 § foga en passus, som även upptager byggnadens värde ur estetisk och arkitektonisk synpunkt bland de krav som uppställts för att en byggnad skall komma i åtnjutande av lagens skydd.

Hovrätten för Övre Norrland anför, att det i förevarande paragraf upptagna, allmänt hållna uttalandet skulle få en mer reell karaktär, därest bestämmelser gåves ägnade att systematiskt fästa vederbörandes uppmärksamhet på det säkerligen betydande antal byggnader i stad och på landet, vilkas kulturhistoriska värde bör föranleda deras skyddande och vårdande i lagstiftningens syfte.

Göta hovrätt anmärker, att den föreslagna lagtexten ej lämnar någon ledning för hur begreppet byggnad skall tolkas. En vägledande uppräkning i lagen av de viktigaste av de i motiven angivna exemplen på vad som är att förstå med byggnad i förevarande sammanhang synes hovrätten därför önskvärd. Även *överståthållarämbetet* ifrågasätter huruvida icke ett närmare angivande av de olika byggnadsverk och anläggningar, som skall skyddas, bör intagas i själva lagtexten.

Länsstyrelsen i Jönköpings län yttrar:

Lagförslaget nämner endast byggnader som skyddsföremål. Av betänkandet (s. 100) framgår dock att detta begrepp är avsett att tolkas mycket vitt. Dit hänföres sålunda exempelvis bryggor, murar, vallar och brunnar. Även om — såsom de sakkunniga göra gällande — betydelsen av ordet byggnad ges en olika vid tolkning i olika författningar, ifrågasätter länsstyrelsen dock om den använda, mycket vida tolkningen kan rent språkligt godtagas. I vart fall kommer det att erbjuda mycket stora svårigheter att draga upp en gräns mellan anläggningar som anses falla under begreppet byggnad och andra. Skall exempelvis en stengärdesgård eller ett gammalt trästängsel kunna hänföras dit?

Byggnadsstyrelsen ifrågasätter om icke ordet »byggnadsverk» ger bättre täckning för vad med byggnad åsyftas. Samma tanke har framförts av *länsarkitekternas förening.*

Beträffande det i 1 § förekommande uttrycket »gångna tider» anför *Svenska arkitekters riksförbund* att detta icke får tolkas så, att det endast kan bli fråga om mycket ålderdomlig bebyggelse. Typiska och värdefulla exponenter för de s. k. halvgamla husen får icke glömmas bort i detta sammanhang, liksom ej heller relativt nya byggnader av hög arkitektonisk och konstnärlig kvalité. Det finns exempel på förstörelse av nyare byggnadsverk av utomordentlig konstnärlig kvalitet, vilka är typiska exponenter för en tid, som ligger nära vår egen. Förbundet understryker, att en eventuell lag i ämnet måste utformas så, att den icke får till följd att värdefulla byggnader och miljöer, som icke direkt kommer att beröras av bestämmelserna, ägnas en minskad uppmärksamhet och omvårdnad. *Föreningen för svensk kulturhistoria* anser det angeläget att även t. ex. 1920-talets byggnadsverk och

den tongivande arkitekturen från funktionalismens genombrott ägnas tillbörlig uppmärksamhet, när det gäller att bevara prov av den för framtiden.

Stadsantikvarien i Stockholm yttrar:

Vad som avses med »gångna tiders byggnadsskick» preciseras icke närmare i utredningens kommentar till lagförslaget, men ett tidigare kommittéförslag, att ett byggnadsminnesmärke borde vara minst 50 år gammalt, anföres. Beträffande statens byggnadsminnesmärken ha emellertid även nutida byggnadsverk av särskilt högt värde upptagits i den fastställda förteckningen. Sålunda upptagas t. ex. Centralposten vid Vasagatan, Stadion samt Patent- och Registreringsverkets hus vid Valhallavägen i Stockholm. Det synes önskvärt, att i analogi härmed skydd kunde beredas för kommunala byggnader av likartat slag, såsom t. ex. Stadshuset och Stadsbiblioteket i Stockholm. Lagförslagets § 1 borde därför ges en sådan formulering att även dessa byggnader kunde inbegripas.

Även *länsarkitekternas förening* påpekar att jämväl byggnader av relativt ringa ålder kan vara så värdefulla, att de bör kunna åtnjuta skydd enligt lagen. Sålunda torde det finnas byggnader av så sen datering som in på tjugonde århundradet, vilka ur kulturhistorisk och arkitekturhistorisk synpunkt kan vara omistliga.

Liknande synpunkter har anförts även i vissa andra yttranden.

I det av *juridiska fakulteten i Uppsala* åberopade yttrandet av professorn Halvar Sundberg hävdas att regeln bör vara, att ett kulturhistoriskt perspektiv kan anläggas. I yttrandet ställes frågan, om uttrycket »gångna tider» även omfattar de s. k. grosshandlarvillorna i Stockholms skärgård, 80- och 90-talsbebyggelsen på Östermalm, det s. k. Skandalhuset i Uppsala o. s. v.

Beträffande den i 2 § utredningsförslaget angivna beteckningen b y g g n a d s m i n n e yttrar *byggnadsnämnden i Landskrona* att denna knappast synes vara konsekvent; den torde emellertid kunna vara motiverad av en önskan att åstadkomma en förenkling.

I anslutning till 2 § andra stycket nämnda förslag har *riksantikvarieämbetet* något berört det skydd, som f. n. är tillförsäkrat byggnader i kommunal ägo. Ämbetet anför, att enligt ämbetets erfarenhet det ej sällan varit möjligt att utöva vissa påtryckningar med hänvisning till bestämmelserna i 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet och sålunda förhindra planerade rivningsföretag eller olämpliga ombyggnader. Något säkert skydd för de kommunala byggnaderna lämnar emellertid icke kungörelsen. Vida starkare ur formell synpunkt är det skydd som förlänats våra prästgårdar tack vare den ecklesiastika boställsordningens bestämmelser. Icke ens det skydd de åtnjuter är emellertid, såsom av utredningen närmare belyses, i realiteten fullt effektivt.

Länsstyrelsen i Uppsala län påpekar, att det skydd som enligt ecklesiastika boställsordningen tillförsäkras prästgård upphör så snart prästgården ej längre fyller funktionen av laga prästboställe. Stadgandet att för kyrkliga byggnader skall gälla vad därom i annan ordning finnes stadgat torde innebära att dylika brister i hittillsvarande författningsbestämmelser ej beaktats.

Frånsett detta påpekar länsstyrelsen att begreppet »kyrkliga byggnader» ej kan anses fullt klart till sin innebörd.

Stiftsnämnden i Visby yttrar med instämmande av *länsstyrelsen i Gotlands län* följande:

Kyrkoruiner, ödekyrkor samt övergivna kapell, kastaler och andra dylika byggnader äro hänförliga till fasta fornlämningar, och för dessa byggnader skola sålunda lagförslagets bestämmelser om byggnadsminne ej gälla, utan samma byggnader skola åtnjuta skydd endast enligt lagen om fornminnen och annan nu gällande tillämplig författning.

Att som kyrkliga byggnader skola räknas byggnader, som avses i »Särskilda bestämmelser rörande kyrkor m. m.» i kungörelsen rörande det offentliga byggnadsväsendet, synes vara uppenbart; och meningen torde väl också vara, att sistnämnda bestämmelser skola utesluta tillämpning av lagförslaget om byggnadsminnen.

Att bestämmelserna i lagförslaget avses skola få tillämpning å prästgårdar, framgår bland annat därav, att i betänkandet åberopats en bilaga, innehållande en »preliminär förteckning över byggnader i Värmlands län, som kunde ifrågakomma för registrering, företrädesvis i klass A», och att i nämnda bilaga upptagits åtta prästgårdar. Det framgår emellertid icke klart om och i vad mån gällande bestämmelser i ecklesiastik boställsordning med tillämpningsföreskrifter rörande byggnadsföretag å prästgård fortfarande skola hava giltighet. Det torde få förutsättas, att nyssnämnda bestämmelser i boställslagstiftningen måste undergå förändringar av icke blott formell natur, om de skola kunna gälla jämsides med bestämmelserna i lagförslaget. Men det har av utredningen framhållits, att den nya lagen icke skall behöva medföra sakliga ändringar i de bestämmelser om byggnadsminnesskydd, som ingå i gällande författningar. Närmast synes vara att antaga, att prästgårdar icke räknats som »kyrkliga byggnader» i lagförslagets mening.

Länsstyrelsen tillfogar, att bestämmelserna om lagens tillämplighetsområde icke synes vara tillräckligt klargörande beträffande de kyrkliga byggnaderna, särskilt prästgårdarna.

Stadsantikvarien i Stockholm anför att lagförslaget omfattar byggnader i enskild ägo eller tillhörande kommun och annan samfällighet, institution och allmän inrättning. Att kronan tillhöriga byggnadsminnesmärken icke medtagits, såsom ifrågasatts i riktlinjerna för utredningen, motiveras med att dessa byggnader redan genom 1920 års kungörelse är skyddade. Det måste dock ifrågasättas, om icke samtliga profana byggnadsminnen borde innefattas under den nya lagen. En enhetlig bedömning av såväl statliga som kommunala och enskilda byggnadsminnen är önskvärd i fråga både om klassificering, skyddsföreskrifter och lagens tillämpning.

Länsstyrelsen i Örebro län förklarar sig icke kunna finna, att tillräckligt vägande skäl anförts för att statens byggnader skall undantagas från lagens giltighet. Principiellt bör statens och enskildas byggnader behandlas lika. Enligt vad *samfundet för hembygdsvård* framhåller är det betydelsefullt att samma normer som gäller för skyddet av privata byggnadsminnen konsekvent tillämpas även för de byggnader i statens ägo, som i detta sammanhang är aktuella. Visserligen finnes skyddsbestämmelser för sådana byggnadsminnesmärken i fornminneslagen, men erfarenheten visar att detta

skydd i praktiken är ganska bräckligt. I kronans ägo befinner sig f. n. ett mycket stort antal byggnader, som behöver skydd och omedelbar omvårdnad. Det torde vara allmänt känt, att detta byggnadsbestånd inte alltid vårdas på ett föredömligt sätt och man skulle kunna peka på en rad exempel, där verklig vanhävd förekommer. Det torde finnas små möjligheter att inge allmän respekt för lagen, om icke kronan föregår med gott exempel. Alldeles särskilt gäller detta i sådana fall, där man väntar frivilliga insatser för bevarandet av byggnadsminnen.

Departementschefen. Utredningens förslag innehåller i 1 § en bestämmelse, som rent allmänt utsäger att byggnader, som bevarar minnet av gångna tiders byggnadsskick, av historiskt betydelsefulla händelser eller av framstående personer tillhör nationens kulturarv. Det stadgas vidare, att sådana byggnader bör skyddas och vårdas, så att deras kulturhistoriska värde bibehålles. Paragrafen har mönster i ett par andra lagar av i viss mån likartad karaktär — fornminneslagen och naturskyddslagen — vilka inledes med dylika bestämmelser av enbart deklaratoriskt innehåll. Det synes emellertid ej påkallat att samma mönster följes i fråga om förevarande lag. Jag vill förorda, att 1 och 2 §§ i utredningsförslaget sammanföres till en paragraf, vilken anger under vilka förutsättningar byggnad skall kunna förklaras för byggnadsminne. Såsom förutsättning bör gälla, att byggnaden bevarar egenarten hos gångna tiders byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefulla händelser och med hänsyn därtill är att anse såsom synnerligen märklig. Byggnader, vilkas värde är betingat av ett samband med framstående personer, bör falla under lagen endast i den mån byggnaden samtidigt representerar ett betydande historiskt värde. Vid bedömningen av frågan huruvida en byggnad skall anses vara ur kulturhistorisk synpunkt synnerligen märklig bör självfallet även byggnadens rent arkitektoniska värde i tillbörlig grad beaktas.

Redan av förevarande paragraf torde böra framgå att beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne fattas av riksantikvarien. Beträffande motiven för att riksantikvarien valts såsom beslutande organ får jag hänvisa till den allmänna motiveringen.

I anledning av vad i ett yttrande anförts om att lagtexten ej lämnar någon ledning för hur begreppet byggnad skall tolkas må framhållas, att det knappast låter sig göra att i lagen ge något uttömmande besked härom. Det torde få ankomma på rättstillämpningen att med ledning av de uttalanden utredningen gjort i ämnet närmare utforma begreppet. Såsom utredningen påpekat torde det ligga i linje med lagstiftningens syfte att detta fattas i en tämligen vidsträckt bemärkelse. Att — såsom i några yttranden ifrågasatts — i lagtexten intaga en exemplifiering av de olika slag av byggnader, på vilka lagen tager sikte, anser jag ej lämpligt.

Det i utredningens förslag använda uttrycket »gångna tider» har icke närmare fixerats genom en åldersgräns. Detta förhållande har i ett par yttranden påtalats. Att som förutsättning för lagens tillämplighet föreskriva

en absolut sådan gräns synes emellertid vara en alltför stel anordning. Såsom utredningen och en remissinstans påpekat bör principen vara att byggnaden skall ha sådan ålder, att ett kulturhistoriskt perspektiv kan anläggas på frågan om dess värde ur de synpunkter som anges i lagen.

Såsom utredningen föreslagit torde lagen ej böra gälla för byggnad, som tillhör kronan eller utgör fast fornlämning. En bro skall sålunda icke förklaras för byggnadsminne, om den faller under fornminneslagen. Från lagens tillämpning synes även böra undantagas kyrkliga byggnader. Skyddet för dessa torde nämligen vara tillgodosett genom de specialbestämmelser rörande kyrkor, som meddelats i 1920 års kungörelse med föreskrifter rörande det offentliga byggnadsväsendet. Vad prästgårdarna beträffar är dessa ej att anse såsom kyrkliga byggnader; de bör följaktligen kunna förklaras för byggnadsminnen och sålunda bli delaktiga av det skydd den nya lagen lämnar.

I likhet med utredningen anser jag att kulturhistoriskt värdefulla möbler och inventarier icke bör omfattas av lagens skydd i vidare mån än de kan anses utgöra tillbehör till byggnaden. I sådant hänseende torde som regel samma synpunkter göra sig gällande som då fråga är om tillbehör till fast egendom.

Om skyddsföreskrifter

2 §.

I fråga om denna paragraf, som innehåller bestämmelser om skyddsföreskrifter beträffande byggnadsminnen, innebär *utredningens* förslag att ett byggnadsminnes omgivning i viss utsträckning skall kunna göras till föremål för skyddsföreskrifter. Sålunda föreslås i 7 § utredningsförslaget en regel av innebörd att skyddsföreskrifterna, om det erfordras, jämväl må innehålla, att byggnaden kringliggande område skall hållas i sådant skick att byggnadens utseende och karaktär icke förvanskas. Stadgandet bygger på principen att lagen bör tillgodose skyddet av ett byggnadsminnes miljö så långt detta är möjligt. Syftet med formuleringen är att markera en ägares skyldighet att på ett kulturhistoriskt riktigt sätt vårda även det område, som direkt sammanhänger med ett byggnadsminne och som ofta representerar en del av dettas värde.

Vad gäller miljöer i mera vidsträckt mening eller med andra ord sådana områden, där icke varje byggnad men väl helheten har ett kulturhistoriskt värde, har utredningen ansett att skyddet — i fråga om bebyggelse inom planlagda områden — främst bör tillgodoses genom de i byggnadslagstiftningen intagna bestämmelserna. Det individuella kulturhistoriska värdet hos en byggnad skall alltså enligt utredningens förslag vara avgörande för dess registrering som byggnadsminne. Det kan därför uppstå svårigheter, då det gäller att med stöd av lagen om byggnadsminnen skapa skydd för miljöer, där endast någon enstaka byggnad har stort värde i och för sig.

En byggnads eller en byggnadsgrupps värde kan emellertid i vissa fall just genom läget och anknytningen till angränsande bebyggelse bli ökat i sådan grad, att byggnaden eller byggnaderna bör förklaras för byggnadsminnen. Så som lagen föreslås konstruerad kan den däremot icke tillämpas på ett större område med växlande bebyggelse, vars huvudsakliga kulturhistoriska värde ligger i miljöbilden. Utredningen har understrukit den kulturhistoriska betydelsen av ett tillräckligt omfattande och effektivt miljöskydd. Likväl har utredningen icke ansett det förenligt med grundlinjerna i lagen om byggnadsminnen att ifrågasätta, att föreskrifterna för vården av byggnadsminne skulle kunna ges en vidare omfattning än som måste anses nödvändigt för byggnadsminnets bevarande på ett sätt, som svarar mot dess värde och karaktär. I vilken utsträckning föreskrifterna därvid kan komma att tillfredsställa önskemålen om ett vidare miljöskydd torde få bli beroende av överväganden från fall till fall. Den effektivaste vägen att, när så kräves, utbygga skyddet till att omfatta sammanhängande områden av kulturhistoriskt värde torde vara att väl utnyttja de möjligheter, som ges inom byggnadslagstiftningens ram. Frånvaron av bestämmelser i lagen om byggnadsminnen till skydd för sammanhängande områden torde i formellt hänseende bli kännbarast på platser, som saknar stads- eller byggnadsplan. I samma mån som planarbetet fortskrider kommer emellertid de helt oreglerade områdena att begränsas till trakter med gles bebyggelse. Där torde miljöproblemet i allmänhet vara relativt lätt att lösa.

Yttrandena. I anslutning till det i paragrafen upptagna stadgandet att jämväl byggnaden kringliggande område skall skyddas anför *länsstyrelsen i Malmöhus län* att någon erinran i princip ej synes kunna göras mot utredningens tanke att skyddet av kulturhistoriskt viktiga miljöer i allt väsentligt tillgodoses genom bestämmelserna i byggnadslagstiftningen. Länsstyrelsen är emellertid av den meningen att byggnadslagstiftningen bör i hithörande delar överses och anpassas till den nu föreslagna lagstiftningen. *Samfundet för hembygdsvård* anser, att byggnadslagen ännu är ett ganska bräckligt redskap, då det gäller skyddet av miljön. Stadsplanerna utarbetas ofta av ingenjörer som — ehuru duktiga inom sitt område — ej alltid har den kulturhistoriska förståelse, som här skulle vara nödvändig. Därtill kommer att stadsplanerna i första hand har att ta hänsyn till en rad ekonomiska och trafiktekniska frågor, vilket gör att den kulturhistoriska aspekten ej sällan blir skymd. Även *länsstyrelsen i Kronobergs län* finner det tveksamt, huruvida byggnadslagens bestämmelser är tillfyllest. Men frånvaron av bestämmelser i detta hänseende måste, när det gäller platser, som saknar stads- eller byggnadsplan, anses beklagligt. Det hade varit önskvärt, om utredningen hade framlagt förslag beträffande miljöskydd särskilt för den i byggnadshänseende icke detaljreglerade landsbygden. *Länsarkitekternas förening* föreslår, att en samordning med och en eventuell komplettering av byggnadslagstiftningen företages.

Länsstyrelsen i Stockholms län påpekar, att kommunerna självfallet har

ett stort intresse av att värdefulla kulturmiljöer bevaras. Enligt vad *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller har de ömtåliga och kulturhistoriskt värdefulla miljöer, som påträffas i åtskilliga av Bohusläns fiskelägen, i vissa fall icke kunnat beredas det skydd, som en jämlikt byggnadslagen fastställd detaljplan erbjuder. Det har nämligen i praktiken — av ekonomiska och andra skäl — visat sig svårt att få till stånd planläggning inom vissa av dessa orter.

Departementschefen. I huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag har i första stycket av förevarande paragraf upptagits vad skyddsföreskrifter skall innehålla ävensom stadgande om att sådana föreskrifter jämväl skall kunna avse byggnaden kringliggande område.

Såsom i den allmänna motiveringen framhållits bör lagstiftningens syfte i första hand vara att få till stånd ett nära samarbete mellan byggnadsminnesvårdens företrädare och ägarna till kulturhistoriskt märkliga byggnader. Detta syfte kommer till uttryck genom det i andra stycket upptagna stadgandet att skyddsföreskrifter i görligaste mån skall utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande område. Denna regel innebär, att skyddsföreskrifternas innehåll som regel blir beroende av resultatet av förhandlingar mellan berörda parter. Såsom jag framhållit i den allmänna motiveringen bör man kunna räkna med, att företrädarna för byggnadsminnesvården därvid skall gå fram med sådan varsamhet, att tvång endast i undantagsfall skall behöva tillgripas. Otvivelaktigt förhåller det sig så att byggnadsminnesvården har mest att vinna på att uppgörelser träffas i godo. Där så emellertid ej kan ske och tvångsvägen alltså måste beträdas, bör i enlighet med utredningens förslag gälla, att byggnadens ägare ej genom skyddsföreskrifterna får åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Hänsyn bör därvid tagas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål. Stadgande även härom har upptagits i andra stycket.

Beträffande det i några remissyttranden diskuterade spörsmålet om skydd för kulturhistoriskt värdefulla miljöer delar jag utredningens uppfattning att miljöskyddet icke genom den nu förevarande lagstiftningen — vilken ju närmast tar sikte på individuellt skydd för enstaka byggnader — kan tillgodoses i vidare omfattning än utredningen föreslagit. Det är naturligtvis ett önskemål av angelägnaste slag att kulturhistoriskt värdefulla miljöer så långt möjligt skyddas och bevaras. I allmänhet torde man väl kunna räkna med att såväl de statliga som de kommunala myndigheterna numera inser detta intresse och att de också handlar i överensstämmelse därmed. Vad i detta hänseende på sina håll ännu kan brista torde enligt min mening bäst kunna avhjälpas genom ökad upplysningsverksamhet, inriktad icke minst på de möjligheter som gällande byggnadslagstiftning erbjuder. Det förtjänar framhållas, att både länsstyrelse och byggnadsnämnd har till åliggande att vaka över att planläggning äger rum, där sådan erfordras, och att reglerna i byggnadslagstiftningen i övrigt tillämpas på ett riktigt och

ändamålsenligt sätt. Att genom reformer på byggnadslagstiftningens område söka ernå en förstärkning av miljöskyddet anser jag icke för närvarande påkallat.

3 §.

Utredningen har beträffande denna paragraf, vilken motsvarar 10 § första stycket utredningens förslag, framhållit, att ombyggnad, flyttning och tillbyggnad är att betrakta såsom ändring.

Länsstyrelsen i Jönköpings län anser, att det i paragrafen direkt bör utsägas att ändring av byggnadsminne får medges endast om densamma ej är till men för byggnadens kulturhistoriska värde.

Departementschefen. Med anledning av vad länsstyrelsen i Jönköpings län anfört vill jag framhålla, att tillstånd till ändring av byggnadsminne understundom torde få lämnas, oaktat detta är till men för byggnadens kulturhistoriska värde. Andra intressen kan vara så betydelsefulla att de kulturhistoriska synpunkterna måste vika. Det kan vara nödvändigt att medgiva en modernisering av byggnaden för att denna skall kunna i allt väsentligt bevaras.

I enlighet med den av mig förordade ordningen att det skall ankomma på riksantikvarien att meddela beslut i ärenden enligt den nya lagen har i förevarande paragraf föreskrivits att tillstånd till ändring av byggnadsminne skall meddelas av denne. I övrigt har paragrafen i sak utformats väsentligen i överensstämmelse med motsvarande stadgande i utredningens förslag. Detta upptar även en bestämmelse om vilka handlingar som skall fogas vid ansökan om tillstånd att ändra byggnadsminne (10 § andra stycket). Stadgande härom anser jag emellertid icke böra upptagas i själva lagen utan det torde få ingå i de administrativa tillämpningsföreskrifterna.

4 §.

Paragrafen motsvarar 9 § i utredningens förslag.

Länsstyrelsen i Västmanlands län yttrar, att en tillämpning av paragrafen ofta skulle kunna leda till obilliga konsekvenser. Föreläggande får visserligen ej meddelas, om åtgärden är oskäligt betungande, men vad denna inskränkning i verkligheten innebär är svårt att förutse. Att ägare av byggnadsminne försummar dess vård har sannolikt oftare sin grund i otillräckliga ekonomiska resurser än i bristande intresse. I sådana fall skulle stadgandet knappast kunna tillämpas. Ägaren kan exempelvis göra sannolikt att en ifrågasatt åtgärd skulle försvåra nödvändiga reparationer eller förbättringar å andra delar av fastigheten eller t. o. m. äventyra hans förmåga att fullgöra sina ekonomiska förpliktelser.

Enligt vad *länsstyrelsen i Västerbottens län* framhåller torde stadgandet medföra att en bedömning av vad som möjligen kan inträffa får äga rum, innan beslut om byggnadens förklarande för byggnadsminne meddelas, och

i åtskilliga fall får den möjligheten tagas i beräkning, att bidrag till vården kan erfordras. Det måste nämligen anses otillfredsställande att, sedan byggnad väl förklarats för byggnadsminne, i brist på medel — hos ägaren eller de kulturvårdande myndigheterna — behöva formellt eller i praktiken häva skyddsföreskrifterna helt eller delvis.

Departementschefen. De av utredningen föreslagna bestämmelserna i denna paragraf erfordras för att i görligaste mån trygga skyddsföreskrifternas efterlevnad i fråga om vården av byggnadsminne. Åtgärd, vilken med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt är oskäligt betungande, får dock icke åläggas ägaren. Att i lagtexten närmare ange förutsättningarna för denna inskränkande föreskrift torde icke vara möjligt. Jag anser mig därför kunna godtaga utredningens förslag i denna del.

Föreläggande, som avses i förevarande paragraf, torde som utredningen föreslagit böra meddelas av länsstyrelsen. Initiativet bör emellertid utgå från riksantikvarien genom att denne hos länsstyrelsen gör framställning i saken. Det får förutsättas att innan sådan framställning göres riksantikvarien i enlighet med lagens anda sökt att i godo få rättelse till stånd. I den mån medel ej finns tillgängliga för iståndsättnings- och underhållsarbeten å byggnadsminne får länsstyrelsen avstå från att kräva uppfyllelse av sådana förpliktelser, som är oskäligt betungande för ägaren.

Att den ekonomiska situationen bör beaktas redan då en byggnad förklaras för byggnadsminne framgår indirekt av stadgandet i 15 §.

5 §.

Paragrafen motsvarar 8 § och 17 § andra stycket utredningens förslag.

Utredningen uttalar (s. 105), att trots de i 7 § andra stycket utredningsförslaget meddelade bestämmelserna (jfr 2 § andra stycket departementsförslaget) det i vissa fall kan bli nödvändigt att utfärda så omfattande skyddsföreskrifter, att dessa kan komma att medföra sådan inskränkning i rätten och möjligheten att utnyttja byggnad eller område, att ägaren eller nyttjanderättshavaren icke längre kan förfoga däröver på ett sätt, som står i rimligt förhållande till dess tidigare värde. En ekonomisk förlust av denna typ torde enligt utredningens mening böra berättiga till ersättning av allmänna medel.

Orsaken till ett mindre ekonomiskt utnyttjande av byggnad, som förklarats för byggnadsminne, kan exempelvis vara den, att byggnaden tidigare använts för ett ändamål eller i en utsträckning, som utgör en fara för dess kulturhistoriska värde och som därför icke längre kan ifrågakomma. Det kan vidare inträffa att en person förvärvat en fastighet i avsikt att där företaga ny- och ombyggnader, som skulle spoliera fastighetens värde ur här förevarande synpunkter och som av denna anledning icke får utföras. Om en ägare räknat med att vid behov kunna förfoga över mark i närheten av en byggnad, och om sedermera såväl byggnaden som marken blir föremål för skyddsföreskrifter, vilka hindrar genomförandet av ägarens planer, kan en för honom kännbar värdeminskning bli följden av dessa föreskrifter.

Yttrandena. Styrelsen för svenska landskommunernas förbund förklarar, att den omständigheten att det legislativa skyddet för kulturhistoriskt värdefulla byggnader fullständigas icke i och för sig innebär någon garanti för att skyddet också blir effektivt. Därutöver krävs bl. a. att ägarna till sådana byggnader beredes vissa lättnader för den begränsning i sin handlingsfrihet och det tvång till vårdnadsåtgärder, som den nya lagstiftningen medför. Enligt vad *länsstyrelsen i Örebro län* framhåller är det orimligt att kräva att de myndigheter, som kommer att handha lagstiftningen, skall hindra en enskild ägare från att på ett ur hans egen synpunkt förnuftigt sätt disponera över sin egendom utan att på något sätt och i rimlig utsträckning hållas skadeslös. *Svenska arkitekters riksförbund* betonar angelägenheten av att ägare till byggnad, vilken får vidkännas ökade kostnader till följd av att denna förklaras för byggnadsminne, får ekonomisk kompensation härför av det allmänna.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser, att den i 8 § utredningsförslaget upptagna skadeståndsregeln innefattar tillräckliga garantier för att den enskildes ekonomiska intresse skall vinna vederbörligt beaktande. I det yttrande, som avgivits av *länsstyrelsen i Västerbottens län*, anföres följande:

Begär ägaren ersättning för inskränkt möjlighet att nyttja byggnaden, måste myndigheterna först och främst bedöma, huruvida inskränkningen är så omfattande att ersättning skulle kunna påfordras av ägaren enligt den föreslagna regeln härom. Besvaras den frågan jakande, måste vidare undersökas om medel finnas tillgängliga för ändamålet, förutsatt att den begärda ersättningen anses skälig. Disponeras icke erforderliga medel eller kan överenskommelse icke träffas om ersättningens storlek, kan visserligen beslut om byggnadens förklaring för byggnadsminne ändock fattas, men därigenom bindes också kronan för en eventuell och till beloppet ännu obestämd ersättning, om nämligen ägaren väcker talan därom vid expropriationsdomstolen. Motsvarande gäller om innehavare av särskild rätt till byggnaden, som förmenar sig lida avsevärd skada genom skyddsföreskrifterna.

Sveriges fastighetsägareförbund anför, att den genom skyddsbestämmelserna uppkomna värdeminskningen är betingad av det allmännas intresse av att byggnadsminne skyddas och vårdas. Det kan därför icke anses rimligt att fordra, att inskränkningen i ägarens möjlighet att förfoga över byggnaden skall stå i »uppenbart missförhållande» till byggnadens tidigare värde. Det synes ur rättssäkerhetens synpunkt oeftergivligt, att stadgandet utformas så, att ersättning skall utgå så snart inskränkning göres i rätten att nyttja byggnad eller område, såframt ej inskränkningen medför allenast ringa skada eller olägenhet. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser att genom orden »uppenbart missförhållande» rätten till ersättning givits en alltför snäv begränsning. Länsstyrelsen föreslår i enlighet med vad utredningen uttalat i motiven till paragrafen att denna erhåller följande ändrade lydelse:

Medföra meddelade skyddsföreskrifter sådan inskränkning i rätten att nyttja byggnad eller område, att ägare icke längre kan förfoga däröver på

ett sätt, som står i rimligt förhållande till dess tidigare värde, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han därigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten, som upplåtits innan föreskrifterna meddelas.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anmärker på att varken i lagförslaget eller i förslaget till tillämpningsföreskrifter utsäges, vilken myndighet som äger att å kronans vägnar träffa överenskommelse om ersättning.

Göta hovrätt anser, att hänsynen till den enskilde kräver att ägare av byggnad eller område, som blir föremål för skyddsföreskrifter, i särskilda fall skall äga påfordra inlösen av fastigheten. Enär denna rätt bör vara starkt begränsad, torde olägenheterna därav för det allmänna icke behöva bli alltför betydande. Såsom förutsättning för inlösningsrätt synes — i analogi med 24 § lagen om allmänna vägar och 7 § naturskyddslagen — kunna uppställas, att de meddelade skyddsföreskrifterna medför synnerligt men vid nyttjandet av fastigheten.

Hovrätten har motiverat förslaget på följande sätt:

I extrema fall torde en förut användbar byggnad till följd av att skyddsföreskrifterna hindra erforderlig modernisering eller omändring av byggnaden kunna förvandlas till en för ägaren onyttig belastning. Även i fråga om kulturhistoriskt märkliga och värdefulla byggnader, som icke tjäna något praktiskt ändamål, kunna skyddsföreskrifterna stundom — särskilt om byggnaden är belägen inom ett område med tätbebyggelse — medföra att innehavet av byggnaden blir en ren börda för ägaren. I dylika fall synes ägarens berättigade anspråk icke alltid bli tillbörligen tillgodosett genom rätten till intrångsersättning. Visserligen står här den möjligheten till buds att byggnaden exproprieras eller efter frivillig överenskommelse blir föremål för inlösen. Någon rätt för ägaren att påkalla inlösen föreslås emellertid icke av utredningen, som överhuvud taget icke berör detta spörsmål. Helt allmänt uttalas dock i betänkandet, att förvärv för statens räkning av kulturhistoriskt märkliga byggnader bör ske i starkt begränsad omfattning och endast när sådant är oundgängligen nödvändigt för ernående av lagstiftningens syfte.

I det yttrande, som avgivits av *juridiska fakulteten i Uppsala*, har professorn Hessler framfört samma tanke.

Länsstyrelsen i Södermanlands län yttrar beträffande 17 § andra stycket utredningsförslaget.

Reglerna rörande ersättning för skada ha utformats efter mönster av naturskyddslagens motsvarande föreskrifter. I enlighet därmed synes förslaget utgå från att ersättningen — i vart fall vid expropriation — normalt skall fastställas såsom engångsersättning. Länsstyrelsen anser sig i anledning härav böra påpeka, att förhållandena icke äro helt jämförbara med den situation, som vanligen föreligger i fråga om naturskyddet. När det gäller byggnader torde det nämligen bli vanligare att ett förordnande enligt den föreslagna lagen häves. Så kommer att ske i det icke sällsynta fallet att en skyddad byggnad brinner ned. Om detta inträffar relativt kort tid efter det ersättning till byggnadens ägare tillfullo erlagts, kommer ersättningen icke att stå i rimlig proportion till den kanske mycket kortvariga inskränkningen i ägarens förfoganderätt.

Departementschefen. Den av utredningen föreslagna ersättningsregeln i denna paragraf har utformats efter mönster av 7 § naturskyddslagen, vari stadgas om ersättning i ett jämförligt fall. Liksom enligt naturskyddslagen synes rätten till ersättning även enligt förevarande paragraf böra begränsas till skada av mera väsentlig betydelse. Man torde emellertid kunna räkna med att det endast i undantagsfall skall inträffa att skadan blir av någon större omfattning. Enligt 2 § andra stycket departementsförslaget gäller, att skyddsföreskrifterna skall utformas i samförstånd med fastighetsägaren och att denne icke genom sådana föreskrifter må åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt; därjämte stadgas att vid föreskrifternas utfärdande hänsyn skall tagas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål. Det är alldeles tydligt, att dessa bestämmelser avsevärt måste reducera risken för inträffande av ekonomisk skada till följd av lagens tillämpning. Härtill kommer att det icke är fråga om att sätta byggnaden ur funktion på samma sätt som då t. ex. ett sandtag fridlyses enligt naturskyddslagen. Krav på ersättning torde även av detta skäl mindre ofta vara berättigat, då det gäller byggnadsminne. Den av utredningen i förevarande paragraf uppställda ersättningsregeln tar således sikte blott på de fall, där ekonomisk förlust trots stadgandena i 2 § andra stycket icke kan undvikas. Som jag understrukit i den allmänna motiveringen bör vid tillämpningen av lagen eftersträvas, att den enskilde ej lider ekonomisk skada. Jag vill i detta sammanhang vidare erinra om den i 8 § upptagna bestämmelsen, att innan riksantikvarien fattar beslut av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning för ägare eller annan han har att förvissa sig om, att medel härför finns tillgängliga. Bestämmelsen innebär, att om medel ej står till förfogande riksantikvarien är förhindrad att meddela skyddsföreskrifter, som kan lända ägaren till ekonomiskt förfång.

I anledning av påpekandet att utredningen icke föreslagit något stadgande om rätt för ägare av byggnad eller område, som blir föremål för skyddsföreskrifter, att i särskilda fall kunna påfordra inlösen av fastigheten må framhållas att ägaren väl i allmänhet torde bli i tillräcklig mån gottgjord för skada och intrång genom den ersättning han kan erhålla på grund av den i paragrafen upptagna ersättningsregeln. De med all sannolikhet ytterst sällsynta undantagsfall, där annat kunde tänkas bli förhållandet, torde vara sådana att någon förklaring för byggnadsminne icke kan meddelas, om ej byggnadens fortbestånd säkras genom inköp eller på annat sätt (jfr 15 §). Något stadgande om rätt för fastighetsägaren att påfordra inlösen av fastigheten anser jag således icke erforderligt.

Självfallet bör det eftersträvas att få frågan om ersättning enligt förevarande paragraf reglerad genom frivillig överenskommelse med den enskilde. Det torde få ankomma på riksantikvarien att med beaktande av stadgandet i 8 § träffa uppgörelse härom.

Utredningens förslag innebär att ersättning för skada och intrång som regel skall fastställas att utgå på en gång. Endast om särskilda skäl föreli-

ger må ersättningen på begäran antingen av kronan eller fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan eller den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden. De i naturskyddslagen i motsvarande hänseende meddelade bestämmelserna innebär en liknande reglering. Visserligen torde beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne i övervägande antalet fall komma att bestå under avsevärd tid, en omständighet som närmast talar för att huvudregeln bör vara att ersättningen skall utgå i form av engångsbelopp. Emellertid förefaller det tänkbart, såsom i ett remissyttrande påpekats, att hävande av beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne kommer att äga rum i något större utsträckning än vad som i allmänhet torde vara fallet i fråga om fridlysning av naturminnen. Delvis torde detta sammanhänga med att ett byggnadsminne kan vara mer eller mindre beständigt. Risken för att byggnaden skall eldhärjas och kanske härigenom helt eller till största delen spolieras är i fråga om träbyggnader förhållandevis mycket större än beträffande sten- och tegelhus. Även andra omständigheter kan tänkas öva inflytande på frågan, huruvida ett byggnadsminne kan väntas komma att bestå under längre eller kortare tid. Dessa förhållanden synes mig motivera, att vederbörande myndigheter erhåller möjlighet att utan inskränkande regler bestämma huruvida ersättningen skall utgå i form av engångsbelopp eller periodvis. I andra stycket av förevarande paragraf har därför föreskrivits att ersättningen må, där så befinnes lämpligt, fastställas att utgå med visst årligt belopp och att i sådant fall ersättningen må omprövas vid ändrade förhållanden. Bestämmelsen i utredningens förslag om ersättningens bestämmande att utgå på en gång bör kunna utgå; att ersättningen må bestämmas på så sätt torde gälla oberoende av uttryckligt stadgande i lagen.

Om förfarandet

6 §.

Paragrafen motsvarar 4 § i utredningens förslag.

Utredningen föreslår, att befogenhet att ingiva ansökan om att byggnad skall förklaras för byggnadsminne begränsas till byggnadens ägare, byggnadsminnesnämnden, länsarkitekten eller landsantikvarien i länet, lokal sammanslutning för kulturminnes- och hembygdsvård samt byggnadsnämnden i orten. Härigenom skapas enligt utredningens mening garanti för att en ansökan icke tillkommer av andra än rent kulturhistoriska hänsyn. I begreppet lokal sammanslutning för kulturminnes- och hembygdsvård innefattas även de fornminnes-, musei- och hembygdsföreningar eller hembygdsförbund, som har ett län eller landskap till verksamhetsområde.

Yttrandena. Stadsarkitekten i Lund finner det tveksamt, huruvida lokal sammanslutning för kultur- och hembygdsvård skall äga göra ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne, under det att *Malmö fornminnesförening* anser det riktigt, att sådan sammanslutning blir initiativberättigad. Dessa sammanslutningar utgöres ofta av museiföreningar, och följaktligen får enskilda museer förslagsrätt. Konsekvensen torde då kräva, att samma rätt tillkommer av kommun eller stiftelse bekostade museer med inriktning på byggnadsminnesvården. *Malmö stads museinämnd* konstaterar med beklagande att ett stadsmuseum av Malmö museums storlek och till vilket två tjänstemän med landsantikvariekompetens är knutna enligt förslaget icke äger befogenhet att direkt ingiva ansökan om att byggnad skall förklaras för byggnadsminne. Även stadsmuseerna bör utrustas med initiativrätt. *Örebro stads kulturvårdsnämnd* yttrar, att bland dem som skall ha rätt att göra ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne även bör nämnas »kommunala organ med kulturvårdande uppgifter».

Under hänvisning till förhållandena i Stockholm föreslår *skönhetsrådet* att bland förslagsställarna även skall upptagas stadsbyggnadsdirektören och stadsantikvarien i Stockholm samt för kultur- och hembygdsvård verksamma kommunala myndigheter, nämnder eller råd. Ett liknande önskemål har framställts av *stadsantikvarien i Stockholm.*

Länsstyrelsen i Södermanlands län anmärker på den i utredningsförslaget upptagna föreskriften, att vid ansökningen skall fogas gravationsbevis angående fastigheten. Det synes länsstyrelsen orimligt att lägga kostnaden härför på någon av sökandena. Sådant bevis bör därför, om det icke självmant bifogas ansökningen, anskaffas ex officio.

Göta hovrätt anför, att därest ansökan att byggnad skall förklaras för byggnadsminne göres av annan än byggnadens ägare, denne självfallet skall beredas tillfälle att yttra sig i ärendet. En bestämmelse om att så skall ske har också upptagits i förslaget till tillämpningsföreskrifter. Med hänsyn till att det här är fråga om ett mot ägaren riktat tvångsförfarande av i vissa fall djupt ingripande betydelse kan denna bestämmelse emellertid icke anses såsom allenast en ordningsföreskrift, likställd med bestämmelserna om det remissförfarande som avses skola äga rum. Regeln om kommunikation med ägaren är fastmera uttryck för en viktig rättssäkerhetsprincip och bör med hänsyn därtill upptagas i lagen.

Departementschefen. Befogenheten att ingiva ansökan om att byggnad skall förklaras för byggnadsminne har av utredningen begränsats till att endast avse byggnadens ägare samt vissa i lagen särskilt uppräknade organ. Detta har vid remissbehandlingen mött viss kritik och från olika håll har påfordrats att kretsen av initiativberättigade ytterligare vidgas. Själv är jag av den meningen att det över huvud taget ej är påkallat att i lagen ange vilka som skall äga göra ansökan. Vem som helst bör enligt min uppfattning äga taga initiativ till byggnads förklarande för byggnadsminne. Det kan ej befa-

ras att en sådan ordning skulle leda till något nämnvärt antal obefogade ansökningar. Uppenbart ogrundade framställningar bör riksantikvarien givetvis omedelbart kunna avslå.

Fråga om byggnads förklarande för byggnadsminne bör självfallet kunna upptagas av riksantikvarien även utan ansökan.

Av skäl som anförts av länsstyrelsen i Södermanlands län bör föreskriften att sökanden skall vid ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne foga gravationsbevis å fastigheten utgå. Sådant bevis torde i förekommande fall få anskaffas genom riksantikvariens försorg. Denna ändring medför emellertid, att föreskrift bör i lagen ges om att ansökningen skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen samt om fastighetens ägare. Såsom utredningen föreslagit bör i ansökningen också angivas vilka omständigheter som föranleder att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

För en riktig tillämpning av lagstiftningen är det av väsentlig betydelse att enskilda ägare av de byggnader vilka kan ifrågakomma såsom byggnadsminnen, är införstådda med byggnadsminnesvårdens mål och medel. Ehuru lagen medger byggnads förklarande för byggnadsminne i strid mot ägarens önskan, är dennes inställning givetvis av den största betydelse. Särskilt då det gäller att fastställa skyddsföreskrifternas innehåll och räckvidd krävs medverkan av ägaren. Självklart är därför att, därest initiativ till åtgärden tagits av någon annan än ägaren, denne bör höras i ärendet. Såsom i ett remissyttrande anförts kan ingripandet i vissa fall få en mycket stor betydelse för ägaren och hans rent privata intressen. Jag anser det därför nödvändigt att i lagen uttryckligen fastslås att om ansökan gjorts av annan än byggnadens ägare eller frågan utan ansökan upptagits av riksantikvarien, ägaren skall beredas tillfälle att yttra sig.

7 §.

Denna paragraf motsvarar 5 § utredningsförslaget.

Utredningen framhåller, att behandling av ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne alltid måste kräva viss tid och att det är angeläget att byggnadens kulturhistoriska värde icke under denna tid förringas genom olämpliga åtgärder. Möjlighet bör därför finnas att för erforderlig tid meddela förbud mot åtgärd, varigenom byggnadens kulturhistoriska värde kan minskas eller förstöras. Utredningen anser lämpligt att sökanden redan i ansökningen hemställer om sådant interimistiskt förbud, om sökanden anser sådant påkallat. Förbudet torde, enligt utredningens mening, icke behöva avse längre tid än högst tre månader men torde i särskilda fall böra kunna förlängas med ytterligare tre månader.

Yttrandena. I åtskilliga yttranden har hävdats att de i paragrafen stadgade giltighetstiderna för förbud mot vidtagande av åtgärd, varigenom byggnads kulturhistoriska värden kan minskas eller förstöras, är väl knappa med hänsyn bl. a. till det för byggnadsminnesärendenas handläggning föreskriv-

na remissförfarandet. Bland dem, som omfattar denna mening, må nämnas *byggnadsstyrelsen* samt *länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs* och *Gävleborgs län*. *Länsstyrelsen i Örebro län* anser att de föreslagna tiderna bör förlängas, åtminstone till det dubbla. *Länsstyrelserna i Gotlands* och *Malmöhus län* har uttalat sig i samma riktning. *Länsarkitekten i Västernorrlands län* anför, att de förhandlingar och undersökningar, som avses skola äga rum under förbudstiden, ofta torde bli av så ömtålig och tidsödande karaktär att en förlängning av förbudstiden till sex respektive tolv månader synes önskvärd.

Hovrätten för Övre Norrland yttrar, att paragrafen skulle få en mera ändamålsenlig utformning, om däri utsades att förbud finge meddelas för tid intill dess beslut i ärendet föreligger, sålunda oberoende av om beslutet meddelas efter kortare eller längre prövotid. Detta synes också överensstämma med uttalande i specialmotiveringen till 5 § utredningsförslaget. En sådan bestämmelse borde måhända kompletteras med bestämmelse om viss längsta tid, inom vilken beslut skall vara meddelat.

Göta hovrätt anför:

Enligt förevarande paragraf skall i avbidan på prövning av ansökan, som avses i 4 §, interimistiskt förbud kunna meddelas mot åtgärd, varigenom byggnadens kulturhistoriska värde kan minskas eller förstöras. Någon ersättning för härav föranlett intrång föreslås icke skola utgå. Detta får antagas sammanhänga med förbudets tidsbegränsade karaktär; förklaras byggnaden för byggnadsminne, bli ersättningsreglerna i 8 § att tillämpa. Att gottgörelse icke medgives vid interimistiskt förbud står i överensstämmelse med principerna i byggnadslagstiftningen. Emellertid äro förhållandena icke helt parallella på ifrågavarande båda områden. Interimistiskt förbud enligt byggnadslagen torde sålunda praktiskt taget aldrig tillgripas annat än då planering av bebyggelsen inom visst område kan antagas med säkerhet följa. Beslut jämlikt förevarande paragraf i förslaget åter torde icke alltid komma att resultera i att byggnaden i fråga förklaras för byggnadsminne. Förbudet meddelas såsom en ren tillfällighetsåtgärd, avseende att hindra vissa åtgärder med byggnaden under den tid som åtgår för prövning av ansökningsärendet. Vid denna prövning kan det befinnas, att tillräckliga förutsättningar att förklara byggnaden för byggnadsminne icke äro för handen. Av ett motivuttalande framgår, att förbud enligt paragrafen icke avses skola meddelas i andra fall än då det kan befaras att byggnadens kulturhistoriska värde eljest skulle komma att äventyras genom olämpliga åtgärder av ägaren. Någon generell tillämpning av förbudsregeln är sålunda icke åsyftad. Med hänsyn särskilt till att meddelat förbud icke skall kunna bestå under längre tid än högst sex månader torde olägenheterna för ägaren av byggnaden i det stora flertalet fall icke kunna förväntas bli stora. Enär gottgörelse enligt den princip, varå ersättningsregeln i 8 § vilar, skall utgå allenast för intrång, som är av någon mera väsentlig betydelse, torde det alltså kunna godtagas att i allmänhet intrångsersättning icke skall ifrågakomma vid interimistiskt förbud enligt förevarande paragraf. Därest undantagsvis ett meddelat förbud av ifrågavarande beskaffenhet skulle föranleda ett mera avsevärt intrång, synes det dock skäligt att dylikt intrång blir ersatt. Föreskrift i sådan riktning torde vara önsklig. Under alla förhållanden böra emellertid de tänkbara konsekvenserna av ett tillfälligt förbud mana till särskild försiktighet vid tillämpningen av förbudsregeln.

Departementschefen. Det är tydligt, att en regel som ger möjlighet att meddela interimistiskt förbud icke kan undvaras, om den nya lagstiftningens tillämpning skall kunna tryggas i alla situationer. Det bör emellertid understrykas att sådant förbud icke bör komma till användning i andra fall än då anledning verkligen förekommer till antagande att byggnadens kulturhistoriska värde genom olämpliga åtgärder från ägarens sida är i fara att minskas eller förstöras.

I åtskilliga remissyttranden har anmärkts att utredningen föreslagit för korta giltighetstider för förbud enligt förevarande paragraf. Tre månader i normalfallen synes även enligt min mening vara en alltför knapp tidrymd, särskilt med tanke på det remissförfarande som skall äga rum i varje ärende och de underhandlingar, som vanligen torde komma att föregå riksantikvariens definitiva beslut. Jag föreslår därför att tiden förlänges till sex månader. För vissa särskilda situationer, där handläggningstiden av olika skäl oundgängligen måste komma att överstiga sex månader, är det emellertid nödvändigt, att möjlighet finns till ytterligare förlängning av giltighetstiden. Uppenbarligen torde behov därav kunna framträda t. ex. i det i 10 § avsedda fallet att kronan, innan beslut meddelas i anledning av gjord ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne, skaffar sig klarhet om de ekonomiska konsekvenserna för det allmänna genom att föra fastställelsetalan vid expropriationsdomstolen med avseende å ersättning, som kan komma att utgå därest ansökningen skulle bifallas. I detta läge kan ärendets handläggning tydligen komma att ej oväsentligt fördröjas. Även andra fall kan tänkas förekomma, då handläggningstiden icke stannar vid sex månader. Med hänsyn till det anförda bör förbud enligt förevarande paragraf, om synnerliga skäl föreligger, kunna utsträckas utöver sex månader. Förlängning bör emellertid icke kunna ske annat än för högst sex månader åt gången.

Det är tydligt att, därest ett interimistiskt förbud kommer att fortbestå under någon längre tid, för fastighetens ägare eller annan sakägare kan uppkomma olägenhet genom de inskränkningar i möjligheterna att förfoga över fastigheten, som förbudet kan medföra. Det synes mig därför skäligt att för vissa fall föreskriva rätt till ersättning för skada i anledning av dylikt förbud. Såsom förutsättning härför bör krävas att ägaren eller annan sakägare tillskyndas avsevärt men. Ersättning, som sålunda kan komma att utgå bör, om skäl därtill är, kunna avräknas å gottgörelse, som sedermera kan komma att utgå enligt 5 §. Jag förordar, att bestämmelser med detta innehåll upptages i förevarande paragraf. Utformningen av bestämmelserna överensstämmer i huvudsak med vad som föreskrives i naturskyddslagen för motsvarande fall.

Av 8 § framgår, att riksantikvarien icke äger enligt förevarande paragraf meddela förbud av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning för ägare eller annan med mindre han förvissat sig om att för sådant ändamål avsedda medel finns tillgängliga.

8—12 §§.

Av dessa paragrafer saknar 8 och 9 §§ motsvarighet i utredningens förslag, medan 10—12 §§ motsvaras av 17—19 §§ i utredningsförslaget. Paragraferna innehåller bestämmelser, som anknyter till de i lagen upptagna ersättningsreglerna.

Beträffande 17 § utredningsförslaget påpekar *Göta hovrätt*, att enligt förslaget endast den som vill göra anspråk på ersättning skall kunna anhängiggöra talan vid expropriationsdomstolen. Skäl torde föreligga för att jämväl kronan skall äga taga initiativ till att genom domstolsprövning få ersättningsfrågan avgjord. Det synes hovrätten också lämpligt att åt lagen om byggnadsminnen och naturskyddslagen — vilka i övrigt nära överensstämmer beträffande reglerna om ersättning — gives enhetlig utformning även i detta hänseende.

Länsstyrelsen i Jönköpings län påtalar, att varken i lagförslaget eller förslaget till tillämpningskungörelse upptagits de i naturskyddslagen och dess tillämpningsföreskrifter meddelade bestämmelserna om behandling av ersättningsfrågor. Uppenbarligen måste dock i stort gälla samma regler, då det icke är tänkbart att medelstilldelningen kan bli obegränsad. Byggnadsägaren måste sålunda uppge, om han har några ersättningsanspråk. I så fall erfordras att nödiga medel finnes tillgängliga hos den myndighet som förvaltar anslaget. Länsstyrelsen kan först när detta utretts meddela beslut. Uppnås sedan icke överenskommelse om ersättningsbeloppets storlek, måste talan inom ett år från det lagakraftägande beslut angående skyddsföreskrifter meddelats väckas hos domstol. Först när lagakraftägande dom föreligger kan medel, som byggnadsägaren gjort anspråk på men som ej utdömts, nyttjas för täckande av andra ersättningsanspråk. Det skisserade förfarandet ger en föreställning om den tid som ersättningsärendena kan komma att kräva, och vilka anslag som därför kan bli erforderliga för att ej hela verksamheten skall stoppa.

Göta hovrätt yttrar beträffande 18 § i utredningens förslag:

Med den i förevarande paragraf gjorda hänvisningen till expropriationslagen åsyftas uppenbarligen bestämmelserna i 57 § sagda lag. Av dessa bestämmelser följer, att om beträffande fastighet, som hör till fideikommiss, överskott uppstår efter det inteckningshavare och med dem jämställda rättsägare blivit förnöjda, överskottet skall innehållas till dess Kungl. Maj:t förordnat hur därmed skall förfaras. Däremot saknas motsvarande föreskrift bland annat för det icke ovanliga fallet, då värdeminskning i fråga om en fideikommissfastighet ej är av den storlek att den kan antagas inverka på förut omförmälda fordringshavares rätt, och ersättning följaktligen icke skall fördelas utan helt tillkomma fideikommisset. Såsom lagrådet för motsvarande fall yttrade vid tillkomsten av naturskyddslagen är detta tydligen mindre följdriktigt. En komplettering av förslaget i förevarande avseende torde därför böra vidtagas. I likhet med vad som skett på naturskyddslagstiftningens område synas bestämmelser i ämnet lämpligen kunna upptagas bland tillämpningsföreskrifterna.

Rörande 19 § utredningens förslag yttrar *Sveriges fastighetsägareförbund*, att det enligt förbundets mening icke finns anledning att frångå den princip, som kommit till uttryck i expropriationslagen, nämligen att exproprianten skall ersätta motparten kostnaderna i målet. I många fall torde det bli av vital betydelse för ägaren att få ersättningsfrågan prövad av domstol. Den risk för ägaren att få svara för rättegångskostnaderna, som härigenom uppkommit, innebär en betydlig inskränkning av det berättigade rättsskydd man genom domstolsförfarandet velat tillförsäkra honom. Det är nödvändigt att stadgandet bringas i överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i expropriationslagen.

Departementschefen. Vid remissbehandlingen har från några håll hävdats att de i utredningens förslag uppställda reglerna rörande ersättningsfrågornas behandling bör bringas i närmare överensstämmelse med naturskyddslagens motsvarande bestämmelser. Det har framhållits, att förutsättningarna för de ekonomiska uppoffringar, som tillämpningen av lagen om byggnadsminnen medför, i huvudsak är desamma som på naturskyddslagstiftningens område. De regler i naturskyddslagen som närmast åsyftas torde vara stadgandet i 28 §, enligt vilket det åligger den som vill göra anspråk på ersättning att inom viss tid göra anmälan därom till länsstyrelsen, samt 29 § andra stycket, som tillerkänner kronan befogenhet att i anledning av väckt fråga om fridlysning väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som vid fridlysning skall gälla beträffande bl. a. ersättning. De nämnda bestämmelserna har förestavats av synpunkten att garantier bör finnas för att ersättningsreglerna icke medför alltför vittgående ekonomiska konsekvenser för statsverket. Särskilt med hänsyn till att jag förutsatt att särskilda medel icke skall behöva anvisas i riksstaten till ersättningar på grund av intrång enligt förevarande lag är jag av den uppfattningen, att motsvarande bestämmelser bör upptagas i nu förevarande lagstiftning. De har i departementsförslaget inarbetats i 9 och 10 §§. Det bör även, som jag redan i den allmänna motiveringen anfört, stadgas skyldighet för riksantikvarien att, innan beslut fattas i ärende av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning, förvissa sig om att medel härför finnes tillgängliga. En motsvarande föreskrift ingår i tillämpningsbestämmelserna till naturskyddslagen. För att särskilt understryka betydelsen av denna grundsats såvitt angår byggnadsminnesvården vill jag förorda att bestämmelsen här upptages i själva lagen (se 8 § departementsförslaget).

Det av Göta hovrätt i anslutning till 18 § utredningsförslaget (11 § departementsförslaget) gjorda påpekandet beträffande innebörden av hänvisningen till expropriationslagen torde böra beaktas vid utformningen av tillämpningsföreskrifterna till lagen. Vad beträffar 11 § departementsförslaget må i övrigt framhållas att ersättning som avses i andra stycket givetvis skall utgå av medel, som må finnas tillgängliga för riksantikvarien i enlighet med vad jag anfört i den allmänna motiveringen.

Vad slutligen angår stadgandet i 12 § rörande rättegångskostnad i mål,

som enligt lagen skall upptagas vid expropriationsdomstol, finner jag ej anledning föreligga att på grund av vad Sveriges fastighetsägareförbund anfört frångå utredningens förslag. Jag vill erinra om att samma regel gäller enligt naturskyddslagen för motsvarande fall.

13 §.

I förevarande paragraf har med erforderlig anpassning till departementsförslagets konstruktion upptagits bestämmelserna i 22 § utredningsförslaget.

Om besvär m. m.

14 §.

Riksantikvariens och länsstyrelses beslut enligt den föreslagna lagen bör självfallet kunna överklagas. Beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne samt interimistiskt beslut enligt 7 § bör dock lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan. Bestämmelser härom, motsvarande 25 § utredningsförslaget, har upptagits i förevarande paragraf.

15 §.

Paragrafen motsvarar 14 § första stycket utredningens förslag.

Departementschefen. I förevarande paragraf torde i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag få upptagas stadgande om att riksantikvarien skall upphäva meddelat beslut om att viss byggnad skall vara byggnadsminne, därest upprätthållandet av sådant beslut är ändamålslöst eller förbundet med oskälig kostnad. Det kan tänkas, att ett byggnadsminne genom byggnadsföretag i grannskapet eller genom andra miljöförändrande åtgärder, vilka icke kunnat förhindras, i så hög grad fått sin karaktär förvanskad, att det icke längre är motiverat att nedlägga särskilda kostnader på tillvaratagandet av byggnadsminnets kulturhistoriska värde.

Av paragrafen följer indirekt att byggnad icke bör förklaras för byggnadsminne, om det kan förutses att sådan förklaring skulle komma att medföra oskälig kostnad.

Det ligger i sakens natur, att riksantikvarien också äger vidtaga smärre ändringar eller jämkningar i utfärdade skyddsföreskrifter. Något särskilt stadgande härom synes ej erforderligt (jfr 3 § i departementsförslaget). Självfallet bör riksantikvarien även då det gäller ändring av skyddsföreskrifter söka uppnå samförstånd med byggnadens ägare. Skulle det bli fråga om att skärpa skyddsföreskrifterna i sådan grad, att ersättningsskyldighet kan uppkomma, bör ärendet handläggas i samma ordning som gäller beträffande byggnads förklarande för byggnadsminne.

16 §.

Denna paragraf motsvaras i utredningens förslag av 15 §, vari *utredningen* upptagit ett stadgande av innehåll att Kungl. Maj:t må häva eller jäm-

ka beslut, enligt vilket byggnad förklarats för byggnadsminne, eller därav föranledda skyddsföreskrifter, om de hindrar genomförandet av planbestämmelser eller uppnåendet av ändamål, för vilket expropriation av byggnaden eller kringliggande område beviljats, samt slutligen om de eljest hindrar eller avsevärt försvårar företag av större allmän eller enskild nytta.

Förslaget ansluter nära till lydelsen av 11 § i 1942 års lag.

Länsstyrelsen i Södermanlands län fäster uppmärksamheten på att paragrafen endast gäller beträffande byggnad, som redan förklarats såsom byggnadsminne. Om frågan kommer upp i samband med att byggnad skall förklaras såsom byggnadsminne, synes däremot den beslutande myndigheten äga vägra meddela dylik förklaring. Den olikhet i behandlingen av dessa båda fall, som förslaget uppställer, förefaller länsstyrelsen icke vara motiverad. *Länsstyrelsen i Hallands län* föreslår sådant tillägg till paragrafen att det klart framgår, att genomförandet av stadsplan eller byggnadsplan utgör skäl för hävande eller jämkning av meddelade bestämmelser till skydd för byggnadsminne endast om det blivit klarlagt, att det icke utan större olägenheter är möjligt få till stånd en planläggning, vars genomförande icke skadar byggnadsminnet. *Juridiska fakulteten i Lund* anser att paragrafen fått en alltför omfattande formulering. Sålunda må byggnads förklaring för byggnadsminne och därav föranledda skyddsföreskrifter av Kungl. Maj:t hävas eller jämkas, om de hindrar genomförandet av stadsplan eller byggnadsplan, endast när detta är synnerligen angeläget. Vidare bör av expropriationsändamål allenast sådant ändamål, för vilket expropriation av själva byggnaden beviljats, få komma i fråga.

Departementschefen. Såsom utredningen föreslagit bör möjlighet finnas att i vissa trängande fall häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne eller jämka därav föranledda skyddsföreskrifter. I likhet med utredningen anser jag det böra ankomma på Kungl. Maj:t att meddela beslut i dessa avseenden.

Självfallet bör byggnad ej förklaras för byggnadsminne, om situationen redan från början är sådan att Kungl. Maj:t enligt förevarande paragraf skulle kunna häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne.

17 §.

Paragrafen motsvarar 23 § utredningsförslaget, enligt vilken den som bryter mot förbud eller föreskrift, som angivits i lagen eller meddelats med stöd därav, straffas med dagsböter.

Göta hovrätt anser ansvarsbestämmelsen vara alltför allmänt hållen; det torde därför i den praktiska tillämpningen kunna föranleda vanskliga tolkningsspörsmål. En precisering av stadgandet är med hänsyn därtill önskvärd.

Departementschefen. Vad Göta hovrätt anfört synes böra beaktas genom att i lagtexten angives att straff skall drabba den som i strid mot meddelade

föreskrifter ändrar byggnadsminne eller bryter mot förbud, som meddelats med stöd av 7 §.

18 §.

Denna paragraf motsvarar 24 § i utredningens förslag.

Göta hovrätt anför, att för tryggande av efterlevnaden av åläggande som avses i paragrafens första stycke länsstyrelsen synes böra få möjlighet att förelägga vite. Hovrätten framhåller vidare, att avfattningen av ifrågavarande stycke ej tydligt ger vid handen mot vem föreläggande, som där sägs, skall kunna riktas. Det är sålunda oklart, huruvida endast ägare av byggnadsminne skall kunna erhålla sådant föreläggande eller om avsikten är att detta skall kunna riktas även mot annan, exempelvis en byggmästare som med vetskap om förbudet eller föreskriften i fråga utfört ändringen eller rivningen av byggnadsminnet. Ett förtydligande synes därför böra ske. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* anser, att om åläggandet skall ha någon verkan möjlighet måste finnas att förbinda det med vite.

Överståthållarämbetet yttrar:

Något vitesföreläggande synes, i avsaknad av särskild bestämmelse därom, icke kunna förekomma, och det torde även vara tveksamt, huruvida den i 23 § — således den närmast föregående paragrafen — meddelade allmänna straffbestämmelsen kan vara tillämplig i detta fall. Visserligen har i andra stycket angivits, att handräckning skall kunna meddelas av överexekutor för ett byggnadsminnes återställande, men det har icke angivits, vilken myndighet, som har att begära dylik handräckning. Därest såsom överexekutor fungerar annan myndighet än länsstyrelsen, torde det visserligen ligga närmast till hands att länsstyrelsen påkallar handräckning hos överexekutor men om länsstyrelsen själv är överexekutor, kan det ifrågasättas, om icke överexekutors ställning som en administrativ domstol gör det lämpligt, att det allmänna i handräckningsmålet representeras av annan myndighet.

Departementschefen. Såsom utredningen föreslagit bör i paragrafen upptagas stadgande om befogenhet för länsstyrelsen att meddela föreläggande om återställande av byggnadsminne. Sådan åtgärd bör dock få vidtagas först efter framställning av riksantikvarien. I överensstämmelse med vad som i naturskyddslagen stadgas för motsvarande fall bör möjligheten att ålägga någon att vidtaga åtgärder för återställande av byggnadsminne förbindas med rätt för länsstyrelsen att förelägga vite. Behov att kunna mot någon annan än byggnadsminnets ägare ingripa med åläggande av angivet slag torde knappast föreligga. Utredningens förslag torde heller icke avse att inbegripa någon annan än ägaren under bestämmelsen.

Andra stycket i paragrafen torde böra kompletteras med en föreskrift, enligt vilken ansökan om handräckning må göras av riksantikvarien eller allmän åklagare.

Övriga bestämmelser

19 §.

Paragrafen överensstämmer i huvudsak med 20 § utredningens förslag.

20 §.

Denna paragraf motsvaras i utredningens förslag av 26 §.

I flera yttranden har hänvisats till de kulturvärden som är knutna till fideikommissen. *Fideikommissutredningen* yttrar, att bland fideikommissen de gamla slotts- och herrgårdsbyggnaderna med därtill hörande trädgårdsanläggningar och parker är särskilt framträdande och åtskilliga av dem räknas till vårt lands förnämsta byggnadsminnen. Det tvångsvisa sammanhållandet av egendom medelst fideikommissbandet har ofta visat sig vara ett verksamt medel för tryggande av kulturvärdenas bestånd. Dessa förutsättningar kommer vid en avveckling av fideikommissen att ändras. Frågan hur den allmänna byggnadsminnesvården anordnas får därför ökad aktualitet för fideikommissens vidkommande. *Juridiska fakulteten i Lund* understryker betydelsen av att vid utformningen av den kommande fideikommisslagstiftningen särskilt beaktas, att fideikommissens ofta synnerligen märkliga byggnader tillförsäkras betryggande vård.

Akademien för de fria konsterna — liksom *tekniska högskolans i Stockholm kollegienämnd* — anser det sannolikt förestående upphävandet av fideikommissinstitutet vara att beklaga. Kulturhistoriskt värdefulla byggnader med inredningar, konstverk, bibliotek, arkiv, trädgårdar och parker har genom att göras till fideikommiss kunnat bevaras genom århundraden icke blott såsom en historisk enhet utan därjämte tillsamman med ett ekonomiskt uppbärande underlag av jordegendom. Ur de synpunkter, som i förevarande sammanhang är aktuella, skulle det förvisso te sig långt mera rimligt att utbygga fideikommissinstitutet till ett mandat-institut för vårdande av kulturhistoriska värden än att blott avskaffa detsamma.

Departementschefen. Fideikommissutredningen har i sitt nyligen avgivna betänkande angående avveckling av fideikommissen (SOU 1959: 40) ingående behandlat frågan om bevarande av de kulturvärden som är knutna till åtskilliga fideikommiss (se bet. s. 139 ff). Vad fideikommissutredningen föreslagit kommer att närmare övervägas sedan remissbehandlingen av betänkandet avslutats. Det är emellertid ej någon tvekan om att nu förevarande lagstiftning bör vara tillämplig jämväl på byggnader som hör under fideikommiss.

21 §.

I vissa avseenden behöver lagen kompletteras med tillämpningsföreskrifter. Paragrafen innehåller bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda sådana föreskrifter.

Ikraftträdande- och övergångsregler

Utredningen har i övergångsbestämmelserna till förslaget upptagit stadgande, att byggnad som registrerats enligt 1942 års lag skall utan särskild ansökan förklaras för byggnadsminne enligt den nya lagen. Härvid har ut-

redningen förutsatt, att frågan om formuleringen av skyddsföreskrifter skall prövas i den ordning som den nya lagen föreskriver. Ägaren bör beredas tillfälle att yttra sig över skyddsföreskrifterna, om dessas formulering anses böra avvika från den enligt 1942 års lag gällande. Om ägare till byggnad, som registrerats enligt 1942 års lag ger tillkänna sin önskan att byggnaden icke förklaras för byggnadsminne, bör detta önskemål upptagas till prövning vid behandlingen av frågan om sådan förklaring.

Departementschefen. Den nya lagstiftningen torde få träda i kraft den 1 januari 1961.

I fråga om övergångsförhållandena kan jag i huvudsak biträda utredningens förslag. Det torde emellertid ej böra meddelas obligatorisk föreskrift, att byggnad för vilken skyddsföreskrifter meddelats enligt den äldre lagen skall förklaras för byggnadsminne enligt den nya lagen. Möjligen kan i något fall inträffa, att tillämpningen av den nya lagen aktualiserar ersättningskrav, för vilkas täckande resurser saknas. Fråga om byggnads förklarande för byggnadsminne enligt den nya lagen bör dock utan särskild ansökan upptagas av riksantikvarien.

I enlighet med vad i det föregående anförts har inom justitiedepartementet upprättats förslag till *lag om byggnadsminnen.*

Förslaget har fogats såsom bilaga *(Bilaga A)* till detta protokoll.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över det i bilaga A upptagna lagförslaget måtte för det i 87 § regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Clas Amilon

Bilaga A.

Förslag

till

Lag

om byggnadsminnen

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelser

1 §.

Byggnad som bevarar egenarten hos gångna tiders byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefulla händelser och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig, må av riksantikvarien förklaras för byggnadsminne.

Vad i denna lag stadgas skall ej gälla byggnad, som tillhör kronan eller utgör fast fornlämning. För kyrkliga byggnader gäller vad i annan ordning finnes stadgat.

Om skyddsföreskrifter

2 §.

I samband med att byggnad förklaras för byggnadsminne skall genom skyddsföreskrifter angivas i vilka delar byggnaden icke må ändras samt i vilka hänseenden och på vad sätt byggnadens ägare har att sörja för vården av byggnaden. Då så erfordras, må föreskrifterna jämväl innehålla, att byggnaden kringliggande område skall hållas i sådant skick, att byggnadens utseende och karaktär icke förvanskas.

Skyddsföreskrifter skola i görligaste mån utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande område. Genom skyddsföreskrifter må ägaren ej åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Hänsyn skall tagas till byggnadens användning och ägarens skäliga önskemål.

3 §.

Om ändring av byggnadsminne i strid mot meddelade skyddsföreskrifter finnes nödvändig för att byggnaden skall vara till nytta eller sådan ändring

eljest kan anses påkallad av särskilda skäl, må riksantikvarien meddela tillstånd därtill.

4 §.

Försummar ägare av byggnadsminne den vård, som enligt meddelade skyddsföreskrifter åligger honom, äger länsstyrelsen, på framställning av riksantikvarien, förelägga honom att inom viss skälig tid vidtaga erforderliga åtgärder. Sådana åtgärder som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt äro oskäligt betungande må dock ej åläggas honom. Fullgöres icke föreläggandet, må länsstyrelsen låta utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

5 §.

Medföra skyddsföreskrifter sådan inskränkning i rätten att nyttja byggnad eller område, att ägaren kan förfoga däröver allenast på sätt, som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han därigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten, som upplåtits innan föreskrifterna meddelades.

Ersättning, varom i första stycket sägs, må om så finnes lämpligt bestämmas att utgå med visst årligt belopp med rätt för sakägaren eller kronan att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Om förfarandet

6 §.

Ansökan att byggnad skall förklaras för byggnadsminne skall innehålla uppgift om den fastighet varå byggnaden är belägen och om fastighetens ägare ävensom beskrivning av byggnaden. I ansökningen bör även angivas vilka omständigheter som åberopas för att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne.

Därest ansökan gjorts av annan än byggnadens ägare eller frågan utan ansökan upptagits av riksantikvarien, skall ägaren beredas tillfälle att yttra sig.

7 §.

Då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, må riksantikvarien i avbidan på ärendets slutliga prövning för viss tid, dock högst sex månader, meddela förbud mot åtgärd, varigenom byggnadens kulturhistoriska värde kan minskas eller förstöras. Om synnerliga skäl äro därtill, må förbudets giltighetstid av riksantikvarien förlängas, dock högst med sex månader för varje gång.

Om förbud som i första stycket sägs medför sådan inskränkning i möjligheten att utnyttja byggnad eller område att avsevärt men tillskyndas äga-

ren eller annan rättsinnehavare med avseende å fastigheten, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han härigenom lider.

Ersättning enligt denna paragraf må, om skäl äro därtill, avräknas å gottgörelse, som sedermera kan komma att utgå enligt 5 §.

8 §.

Innan riksantikvarien i ärende angående byggnadsminne fattar beslut av beskaffenhet att kunna medföra rätt till ersättning för ägare eller annan, har han att förvissa sig om att för sådant ändamål avsedda medel finnas tillgängliga.

9 §.

Har fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, äger riksantikvarien med angivande av de skyddsföreskrifter som avses skola utfärdas förelägga den som vill göra anspråk på ersättning att inom viss tid, minst två månader, göra anmälan därom hos riksantikvarien, vid påföljd att han eljest skall hava förlorat sin talan.

Vad i fråga om ersättning avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan kronan och sakägare skall gälla jämväl mot den som efter det rätten till gottgörelse uppkom förvärvat sakägarens rätt i avseende å fastigheten.

10 §.

Träffas ej överenskommelse om ersättning och har icke den, som vill göra anspråk därpå, jämlikt 9 § första stycket förlorat sin talan, åligger det honom att väcka talan mot kronan hos expropriationsdomstolen inom ett år från det laga kraft ägkommit det beslut, varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten till ersättning förlustig.

Kronan äger, då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, vid expropriationsdomstolen väcka talan mot sakägare om fastställande av de villkor som därvid skola gälla beträffande ersättning. Kommer beslut av det innehåll som förutsatts vid expropriationsdomstolen icke till stånd inom ett år från det målet avgjorts genom lagakraftägande dom, skall domen ej längre vara bindande för parterna.

11 §.

Är fastighetsägaren enligt 5 § tillkommande ersättning bestämd att utgå på en gång och har fastigheten genom den åtgärd som föranlett rätten till ersättning undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för fordran, för vilken fastigheten svarade, då rätten till ersättning uppkom, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen; och skall om fördelning och utbetalande av beloppet samt verkan därav i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitutsrätt upplåtes.

Har förlust å fordran som avses i första stycket uppstått till följd av att nedsättning ej skett, skall fordringens innehavare njuta ersättning av kronan för förlusten mot avskrivning å fordringshandlingen. Detsamma gäller, där förlust tillskyndats fordringens innehavare därigenom att ersättning blivit för lågt beräknad och densamma till följd av överenskommelse mellan kronan och den ersättningsberättigade eller av annan anledning ej blivit prövad av domstol. I sistnämnda fall skall talan om ersättning väckas vid expropriationsdomstolen.

12 §.

I mål, som enligt denna lag skall upptagas av expropriationsdomstol, skola bestämmelserna om domstol och rättegång i expropriationsmål i tillämpliga delar gälla. Kronan skall vidkännas å ömse sidor uppkomna kostnader å målet, såframt ej domstolen med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna.

13 §.

Riksantikvarien skall ofördröjligen underrätta inskrivningsdomaren:

då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne;

då ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne avslagits;

då beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne vunnit laga kraft; eller

då beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne blivit jämlikt 15 eller 16 § hävt.

Inskrivningsdomaren har att så snart ske kan efter inkommen underrättelse å inskrivningsdag göra anteckning därom i fastighetsboken.

Om besvär m. m.

14 §.

I riksantikvariens eller länsstyrelses beslut enligt denna lag må den som beslutet rör söka ändring hos Konungen genom besvär, vilka skola ingivas till ecklesiastikdepartementet.

Beslut enligt 1 eller 7 § skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.

15 §.

Kommer byggnads bibehållande såsom byggnadsminne att framstå som ändamålslöst eller medföra oskälig kostnad, skall riksantikvarien förordna, att den icke vidare skall vara byggnadsminne.

16 §.

Konungen må häva beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne eller jämka därav föranledda skyddsföreskrifter:

om genomförandet av stadsplan eller byggnadsplan hindras;

om ändamål, för vilket beviljats expropriation av byggnaden eller kringliggande område hindras; eller

om eljest företag av större allmän eller enskild nytta förhindras eller avsevärt försvåras.

17 §.

Den som i strid mot meddelade skyddsföreskrifter ändrar byggnadsminne utan tillstånd enligt vad i 3 § sägs eller bryter mot förbud, som meddelats med stöd av 7 §, straffes med dagsböter.

18 §.

Har byggnadsminne ändrats i strid mot föreskrift, som meddelats med stöd av denna lag, och kan ändringen återställas, äger länsstyrelsen, efter framställning av riksantikvarien, vid vite ålägga ägaren att vidtaga åtgärder härför.

Överexekutor äger meddela handräckning för att avbryta pågående förstörelse av byggnadsminne eller återställa detta. Ansökan om handräckning må göras av riksantikvarien eller allmän åklagare. Begär utmätningsman att kostnad för förrättningen skall förskjutas, må det ske av allmänna medel. I övrigt gälla enahanda bestämmelser, som äro stadgade för det i 191 § utsökningslagen avsedda fallet.

Övriga bestämmelser

19 §.

Tillträde till byggnad, som förklarats såsom byggnadsminne eller beträffande vilken fråga väckts om sådan förklaring, må ej vägras myndighet, på vilken tillämpningen av denna lag ankommer. Sådan myndighet äger ock företaga de undersökningar beträffande byggnaden, som finnas erforderliga för lagens tillämpning.

20 §.

Vad i denna lag stadgas om byggnads ägare skall, då byggnaden innehaves såsom fideikommiss eller med ständig besittningsrätt, gälla innehavaren.

21 §.

Närmare bestämmelser om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1961.

Genom lagen upphäves lagen den 12 juni 1942 (nr 354) om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Beträffande byggnad, för vilken skyddsföreskrifter meddelats enligt den äldre lagen, skall nämnda lag äga tillämpning intill dess byggnaden genom lagakraftägande beslut förklarats för byggnadsminne enligt den nya lagen. Fråga om meddelande av sådan förklaring skall av riksantikvarien upptagas utan ansökan.

Den äldre lagen skall gälla i fråga om förbud som meddelats jämlikt 12 § nämnda lag.

Bilaga B.

Byggnadsminnesutredningens förslag till

1) Lag om byggnadsminnen

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Byggnader som bevara minnet av gångna tiders byggnadsskick, av historiskt betydelsefulla händelser eller av framstående personer tillhöra nationens kulturarv. De böra skyddas och vårdas, så att deras kulturhistoriska värde bibehålles.

2 §.

Är byggnad med hänsyn till förhållande som avses i 1 § synnerligen märklig, skall den såsom byggnadsminne åtnjuta skydd enligt bestämmelserna i denna lag.

Vad i denna lag stadgas om byggnadsminne skall ej gälla byggnad, som tillhör kronan eller utgör fast fornlämning. För kyrkliga byggnader gäller vad därom i annan ordning finnes stadgat.

3 §.

För de uppgifter, som angivas i denna lag, skall finnas en nämnd, statens byggnadsminnesnämnd. Nämnden skall bestå av sex ledamöter och lika många suppleanter, vilka utses av Konungen för en tid av tre år. Byggnadsstyrelsen, riksantikvarieämbetet och Nordiska museet skola vara representerade i nämnden med vardera en ledamot jämte suppleant. Av de övriga ledamöterna skall en vara eller hava varit innehavare av domarämbete och en vara kunnig i praktisk byggnadsverksamhet.

Konungen uppdrager åt en av ledamöterna att vara ordförande i nämnden.

4 §.

Det ankommer på länsstyrelsen att på ansökan förklara byggnad för byggnadsminne och i samband därmed meddela de skyddsföreskrifter, som skola gälla för byggnaden. Länsstyrelsens beslut skall angiva de skäl, varpå beslutet grundas.

Ansökan att byggnad skall förklaras för byggnadsminne må göras av byggnadens ägare, byggnadsminnesnämnden, länsarkitekten eller landsantikvarien i länet, lokal sammanslutning för kultur- och hembygdsvård eller byggnadsnämnden i orten. Ansökan av annan än byggnadsminnesnämnden må ej bifallas med mindre nämnden tillstyrkt ansökningen.

I ansökan skall angivas vilka omständigheter som föranleda att byggnaden bör förklaras för byggnadsminne. Vid ansökningen skall fogas gravationsbevis samt beskrivning av byggnaden.

5 §.

Har ansökan gjorts att byggnad skall förklaras för byggnadsminne, må länsstyrelsen i avbidan på ärendets slutliga prövning för viss tid, dock

högst tre månader, meddela förbud mot åtgärd, varigenom byggnadens kulturhistoriska värde kan minskas eller förstöras. Om synnerliga skäl äro därtill, må förbudets giltighetstid av länsstyrelsen förlängas med ytterligare tre månader.

6 §.

I samband med att byggnad förklaras för byggnadsminne skall den efter graden av sitt kulturhistoriska värde av länsstyrelsen hänföras till endera av två klasser, klass A eller klass B. Till klass A skall byggnadsminnet hänföras om dess värde är att anse såsom omistligt. I annat fall skall byggnadsminnet hänföras till klass B.

Ej må byggnadsminne hänföras till klass A med mindre det tillstyrkts av byggnadsminnesnämnden.

7 §.

I skyddsföreskrifter skall angivas, i vilka delar byggnaden icke må ändras och i vilka hänseenden och på vad sätt byggnadens ägare har att sörja för vården av byggnaden. Då det för sådant ändamål erfordras, må skyddsföreskrifter jämväl innehålla, att byggnaden kringliggande område skall hållas i sådant skick, att byggnadens utseende och karaktär icke förvanskas.

Byggnadens ägare eller ägare till kringliggande område må icke genom skyddsföreskrifter åläggas mera omfattande skyldigheter än som för bibehållande av byggnadsminnets kulturhistoriska värde är oundgängligen nödvändigt. Hänsyn skall härvid tagas till byggnadens användning och ägarens bekvämlighet.

8 §.

Medföra meddelade skyddsföreskrifter sådan inskränkning i rätten att nyttja byggnad eller område, att ägare kan förfoga däröver allenast på sätt, som står i uppenbart missförhållande till dess tidigare värde, är han berättigad till ersättning av kronan för den skada han därigenom lider. Detsamma gäller om innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten, som upplåtits innan föreskrifterna meddelades.

9 §.

Försummar ägare av byggnadsminne den vård, som enligt meddelade skyddsföreskrifter åligger honom, äger länsstyrelsen förelägga honom att inom viss skälig tid vidtaga erforderlig åtgärd. Åtgärder, som med hänsyn till byggnadens användning och omständigheterna i övrigt äro oskäligt betungande, må dock ej åläggas honom. Fullgöres icke föreläggandet, må länsstyrelsen låta utföra åtgärderna på ägarens bekostnad.

10 §.

Byggnadsminne må ej i strid med meddelade skyddsföreskrifter ombyggas, flyttas eller eljest ändras med mindre länsstyrelsen givit tillstånd därtill. Sådant tillstånd må lämnas endast om ändringen är nödvändig för att byggnaden skall vara till nytta eller om den kan anses påkallad av hänsyn till ägarens bekvämlighet. Vid prövning av fråga om tillstånd att ändra byggnadsminne skall hänsyn tagas till sådana förhållanden, som må hava inträtt sedan skyddsföreskrifterna meddelades.

Vid ansökan om tillstånd att ändra byggnadsminne skall fogas ritning och arbetsbeskrivning, utvisande arten och omfattningen av det arbete ansökningen avser, samt kostnadsberäkning.

11 §.

Tillstånd att ändra byggnadsminne i klass A må icke meddelas utan byggnadsminnesnämndens tillstyrkan.

Finner byggnadsminnesnämnden eller länsstyrelsen i ärende om tillstånd att ändra byggnadsminne, att sökandens förslag icke kan godtagas, men kan ändring i det hänseende ansökan avser på annat sätt utföras utan väsentlig skada för byggnadens kulturhistoriska värde, skall det förslag härtill, som nämnden eller länsstyrelsen finner erforderligt upprätta, utarbetas utan kostnad för sökanden.

12 §.

Byggnadsminne i klass A må icke rivas.

Vill ägare riva byggnadsminne i klass B skall han skriftligen underrätta länsstyrelsen därom med angivande av skälen för åtgärden samt den tidpunkt, då han avser att tidigast påbörja rivning. Sedan tre månader förflutit efter det underrättelsen inkom till länsstyrelsen, skola skyddsföreskrifterna icke utgöra hinder mot åtgärden, därest icke länsstyrelsen dessförinnan utfärdat rivningsförbud. Sådant förbud må meddelas, om förhandling rörande byggnadsminnets bibehållande pågår eller det eljest finnes skälig anledning antaga, att byggnadsminnet skall kunna bevaras. Förbudet må gälla i högst sex månader från den dag, då ägaren eljest enligt denna paragraf ägt påbörja rivningen; har fråga om expropriation av byggnaden väckts, må dock förbudet gälla till dess frågan därom slutligt avgjorts.

Rätt för ägaren att efter underrättelse som avses i andra stycket riva byggnadsminne skall icke gälla längre än ett år från den dag, då rivning tidigast fått påbörjas.

13 §.

Det åligger ägare av byggnadsminne att underrätta länsstyrelsen, innan arbete med mera omfattande reparation, ändring eller rivning av byggnadsminne igångsättes.

Skadas byggnadsminne av brand eller annan olycka, skall ägare ofördröjligen underrätta länsstyrelsen.

Överlåtes byggnadsminne, skall överlåtaren inom tre månader underrätta länsstyrelsen därom.

14 §.

Kommer byggnads bibehållande såsom byggnadsminne att framstå som ändamålslöst eller medföra oskälig kostnad, äger länsstyrelsen förordna, att den icke vidare skall vara byggnadsminne.

Länsstyrelsen må ock, då det föranledes av ändrade förhållanden eller eljest är påkallat av synnerliga skäl, ändra eller jämka skyddsföreskrifter eller hänföra byggnadsminne till annan klass.

Beslut enligt denna paragraf må ej meddelas, om icke åtgärden tillstyrkts av byggnadsminnesnämnden.

15 §.

Byggnads förklaring för byggnadsminne och därav föranledda skyddsföreskrifter må av Konungen hävas eller jämkas:

om de hindra genomförandet av stadsplan eller byggnadsplan;

om de hindra ändamål, för vilket expropriation av byggnaden eller kringliggande området beviljats; eller

om de eljest hindra eller avsevärt försvåra företag av större allmän eller enskild nytta.

16 §.

På byggnadsminne skall, då byggnadsminnesnämnden så föreskriver, genom nämndens försorg och på kronans bekostnad utmärkas, att byggnaden åtnjuter skydd enligt denna lag.

17 §.

Träffas ej överenskommelse om ersättning enligt 8 § har den som vill göra anspråk på sådan ersättning att väcka talan mot kronan hos expropriationsdomstolen inom ett år från det laga kraft ägkommit det beslut, varå anspråket grundas, vid påföljd att han eljest går rätten till ersättning förlustig.

Ersättning varom i första stycket sägs skall bestämmas att utgå på en gång; dock må ersättningen, om särskilda skäl äro därtill, på begäran antingen av kronan eller av fastighetsägaren eller annan sakägare fastställas att utgå med visst årligt belopp med rätt för kronan eller den ersättningsberättigade att erhålla omprövning vid ändrade förhållanden.

Vad i fråga om ersättning avtalats eller uppenbarligen förutsatts skola gälla mellan kronan och sakägaren skall gälla jämväl mot den som efter det rätten till ersättning uppkom förvärvat sakägarens rätt i avseende å fastigheten.

18 §.

Är fastighetsägaren enligt 8 § tillkommande ersättning bestämd att utgå på en gång och har fastigheten genom den åtgärd som föranlett till ersättning undergått sådan minskning i värde att den kan antagas ej utgöra full säkerhet för fordran, för vilken fastigheten svarade, då rätten till ersättning uppkom, skall ersättningen nedsättas hos länsstyrelsen; och skall om fördelning och utbetalande av beloppet samt verkan därav i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat för det fall att enligt lagen om expropriation nyttjanderätt eller servitut upplåtes.

Har förlust å fordran som i första stycket avses uppstått till följd av att nedsättning ej skett skall fordringens innehavare njuta ersättning av kronan för förlusten mot avskrivning å fordringshandlingen. Detsamma gäller där förlust tillskyndats fordringens innehavare därigenom att ersättning blivit för lågt beräknad och densamma till följd av överenskommelse mellan kronan och den ersättningsberättigade eller av annan anledning ej blivit prövad av domstol. I sistnämnda fall skall talan om ersättning väckas vid expropriationsdomstolen.

19 §.

I mål, som enligt denna lag skall upptagas av expropriationsdomstol, skola bestämmelserna om domstol och rättegång i expropriationsmål i tillämpliga delar gälla. Kronan skall vidkännas å ömse sidor uppkomna kostnader å målet, såframt ej domstolen med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna.

20 §.

Tillträde till byggnad, beträffande vilken fråga väckts om dess förklaring för byggnadsminne, så ock till byggnad, som omfattas av sådan förklaring, må ej vägras myndighet, på vilken tillämpningen av denna lag ankommer. Sådan myndighet äge ock företaga de undersökningar beträffande byggnaden, som finnas erforderliga för uppgörande av förslag till ändring eller iståndsättning av denna.

21 §.

Har till ägare av byggnadsminne utbetalats ersättning av allmänna medel till ändring eller underhåll av byggnadsminne, må föreskrivas att byggnaden eller del därav skall i den ordning, varom särskilda bestämmelser utfärdas, hållas tillgänglig för allmänheten. Därvid skall iakttagas, att enskild person, som äger byggnaden eller där har sitt hem eller arbete, icke oskäligt störes.

22 §.

Länsstyrelsen skall ofördröjligen underrätta inskrivningsdomaren:
då ansökan inkommit om byggnads förklaring för byggnadsminne;
då sådan förklaring vunnit laga kraft;
då byggnads förklaring för byggnadsminne blivit jämlikt 14 eller 15 § hävd.

Inskrivningsdomaren har att så snart ske kan efter inkommen underrättelse å inskrivningsdag göra anteckning därom i fastighets- och inteckningsboken.

23 §.

Den som bryter mot förbud eller föreskrift, som angivits i denna lag eller meddelats med stöd därav, straffas med dagsböter.

24 §.

Har någon i strid mot förbud eller föreskrift, som angivits i denna lag eller meddelats med stöd därav, ändrat eller rivit byggnadsminne och kan detta återställas, äger länsstyrelsen ålägga honom att vidtaga åtgärder härför.

Överexekutor äger meddela handräckning för att avbryta pågående förstörelse av byggnadsminne eller återställa detta. Begär utmätningsman att kostnad för förrättningen skall förskjutas, må det ske av allmänna medel. I övrigt gälle enahanda bestämmelser, som äro stadgade för det i 191 § utsökningslagen avsedda fallet.

25 §.

Över länsstyrelsens beslut enligt denna lag må talan föras hos Konungen genom besvär, vilka skola hava inkommit till ecklesiastikdepartementet inom tre veckor från det klaganden fick del av beslutet.

Beslut enligt 4, 5 eller 12 § skall lända till efterrättelse utan hinder av förd klagan.

26 §.

Vad i denna lag stadgas om byggnads ägare skall, då byggnaden innehaves såsom fideikommiss eller med ständig besittningsrätt, gälla innehavaren.

27 §.

Närmare bestämmelser om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

Genom lagen upphäves lagen den 12 juni 1942 (nr 354) om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader.

Ha skyddsföreskrifter meddelats enligt den äldre lagen, skall byggnad, som föreskrifterna avse, utan särskild ansökan förklaras för byggnadsminne enligt den nya lagen. Till dess förklaring därom vunnit laga kraft, skall den äldre lagen alltjämt äga tillämpning beträffande byggnaden.

Förbud som meddelats enligt 12 § i den äldre lagen skall fortfarande gälla.

2) Lag angående ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation

Härigenom förordnas, att 108 § lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse)	*(Föreslagen lydelse)*
108 §.	
Expropriation för — — — för egendomen.	
Fråga om expropriation för att bevara kulturhistoriskt märklig byggnad *eller fast fornlämning* eller om expropriation av mark omkring sådan byggnad *eller fornlämning* må väckas endast av *riksantikvarien*. Sådan expropriation må äga rum endast till förmån för kronan, kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad kulturminnesvård och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.	Fråga om expropriation för att bevara kulturhistoriskt märklig byggnad eller om expropriation av mark omkring sådan byggnad må väckas endast av *byggnadsminnesnämnden. Är fråga om expropriation för att bevara fast fornlämning eller om expropriation av mark omkring sådan fornlämning må sådan fråga väckas blott av riksantikvarien. Expropriation som nu sagts* må äga rum endast till förmån för kronan, kommun eller sådan förening eller stiftelse, vars huvudsakliga uppgift är ägnad kulturminnesvård och som kan på ett betryggande sätt ansvara för egendomen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1958.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 12 maj 1960

Närvarande:

justitieråden BECKMAN,
E. SÖDERLUND,
TAMMELIN,
regeringsrådet NEVRELL.

Enligt lagrådet den 14 april 1960 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 8 april 1960, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag om byggnadsminnen.

Lagförslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av lagbyråchefen Bengt Hjern.

Lagrådet yttrade:

Beträffande märklig byggnad, som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse, medför förslaget möjlighet att ingripa med skyddsföreskrifter även utan ägares medgivande. Lagrådet anser lagstiftningens syfte att bevara kulturhistoriska värden vara synnerligen behjärtansvärt och finner angeläget att förslaget nu genomföres. Såsom departementschefen framhållit böra dock skyddsföreskrifterna få det innehåll som påkallas av omständigheterna och hänsynen till ägarens intressen i varje särskilt fall. Självfallet bör försiktighet iakttagas även vid övervägande av huruvida interimistiskt förbud bör meddelas med stöd av 7 §. Det måste nämligen därvid fasthållas, att denna paragraf endast får tillämpas då det är oundgängligt att tillfälligt förbjuda viss åtgärd för att byggnadens kulturhistoriska värde icke skall äventyras samt att ett interimistiskt förbud ej får tillgripas när en förklaring enligt 1 § framstår som utesluten, exempelvis därför att medel till ersättning enligt 5 § icke komma att stå till förfogande.

Vad angår förfarandet i fråga om byggnads förklarande för byggnadsminne skall enligt 6 § andra stycket byggnadens ägare beredas tillfälle att yttra sig, därest ansökan gjorts av annan än honom eller frågan utan ansökan upptagits av riksantikvarien. Detsamma bör tydligen gälla markens ägare, om denne är en annan än byggnadens ägare. För att klargöra att varje ägare måste höras hemställes, att ordet »byggnadens» får utgå ur 6 § andra stycket.

Enligt 13 § skall riksantikvarien ofördröjligen underrätta inskrivningsdomaren — förutom då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne — då ansökan om byggnads förklarande för byggnadsminne avsla-

gits, då beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne vunnit laga kraft eller då beslut om byggnads förklarande för byggnadsminne blivit jämlikt 15 eller 16 § hävt. Tydligen bör emellertid vid alla sådana avgöranden underrättelse ske först sedan lagakraftägande beslut föreligger. Lagrådet hemställer därför om sådan omformulering av 13 § första stycket, att riksantikvarien ofördröjligen skall underrätta inskrivningsdomaren, då fråga väckts om byggnads förklarande för byggnadsminne, så ock då genom lagakraftägande beslut byggnad förklarats för byggnadsminne, ansökan därom avslagits eller beslut därom hävts.

I anledning av bestämmelsen i 14 § om att ändring i riksantikvariens eller länsstyrelses beslut kan sökas genom besvär hos Konungen, vill lagrådet framhålla, att i samband med förestående ändringar i regeringsrättslagen får avgöras huruvida prövning av besvären skall ankomma på regeringsrätten eller Kungl. Maj:t i statsrådet.

Förslaget upptager 14—18 §§ under rubriken »Om besvär m. m.» samt 19—21 §§ under rubriken »Övriga bestämmelser». Emellertid innehåller 17 § bestämmelser om straff och bör därför icke stå under rubriken »Om besvär m. m.». Lagrådet hemställer, att 17 § ävensom 18 och 19 §§, som äga visst samband därmed, sättas under rubriken »Ansvarsbestämmelser m. m.» samt 20 och 21 §§ under rubriken »Särskilda bestämmelser.»

I 17 § stadgas straff för bl. a. den som i strid mot meddelade föreskrifter ändrar byggnadsminne utan tillstånd enligt vad i 3 § sägs. Då tillstånd enligt 3 § icke kan erhållas till att riva eller på annat dylikt sätt helt förstöra byggnadsminnet, synes detta fall böra nämnas särskilt. Lagrådet hemställer, att straffbestämmelsen i denna del ändras till att avse den som i strid mot meddelade skyddsföreskrifter river eller annorledes förstör byggnadsminne eller ändrar det utan tillstånd enligt vad i 3 § sägs.

Enligt 18 § andra stycket första punkten äger överexekutor meddela handräckning för att avbryta pågående förstörelse av byggnadsminne eller återställa detta. Handräckning synes emellertid kunna vara påkallad även i andra fall, exempelvis det i 4 § angivna. Lagrådet hemställer därför, att till punkten läggas orden »eller där eljest till efterlevnad av denna lag så erfordras».

Vad slutligen angår övergångsbestämmelserna, skall enligt dessa beträffande byggnad, för vilken skyddsföreskrifter meddelats enligt 1942 års lag om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader, nämnda lag äga tillämpning intill dess byggnaden genom lagakraftägande beslut förklarats för byggnadsminne enligt den nya lagen. Då det icke är lämpligt att den äldre lagen för framtiden förblir gällande beträffande vissa byggnader, synes i de tillämpningsbestämmelser, som enligt 21 § skola utfärdas, böra upptagas föreskrift om att riksantikvariens prövning av frågan om att göra nya lagen tillämplig skall vara slutförd inom viss tid efter dess ikraftträdande.

Ur protokollet:

Clas Amilon

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 13 maj 1960.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, af GEIJERSTAM, NORDLANDER.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, lagrådets den 12 maj 1960 avgivna utlåtande över det till lagrådet den 8 april 1960 remitterade förslaget till *lag om byggnadsminnen.*

Efter redogörelse för vad lagrådet yttrat anför föredraganden.

Lagrådet har ej anfört några principiella invändningar mot lagförslaget. De tillägg och jämkningar lagrådet förordat anser jag mig kunna tillstyrka. Vissa ändringar av redaktionell natur torde också böra vidtagas.

Vad lagrådet anfört i anslutning till övergångsbestämmelserna torde böra beaktas vid utformandet av tillämpningsföreskrifterna till lagen.

Föredraganden hemställer, att det sålunda jämkade lagförslaget måtte jämlikt 87 § regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande samt förmäler att intet är att erinra mot att propositionen av riksdagen behandlas senare än under innevarande vårsession.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ulla Larsson

Stockholm 1960. Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner
571141